

Türkiye’de Kurum Tarihçiliği Literatürü*

Arzu GÜLDÖŞÜREN**

Öz

Bu çalışmada kurum tarihi adı altında tasnif edilen eserlerin biçimsel ve tematik özelliklerinin tespit edilmesi amaçlanmıştır, böylece Türkiye’de kurum tarihi adı verilen yazın türünün incelenen eserler üzerinden tekrarlanan ve yerleşik hale gelen özellikleri ortaya konulmaya çalışılmıştır. Bu amaçla öncelikle Türkçede ve uluslararası yazında kurum tarihi türünün neye karşılık geldiği açıklanmış, bu çalışmaların öneminden ve Türkiye’deki kurum tarihi yazımından kısaca bahsedilmiş, kurum tarihi türündeki eserlerin biçimsel ve tematik özellikleri örnekler üzerinden açıklanmış, çalışmaların amaçları, kurum tarihi yazımında benimsenen bakış açıları ve karşılaşılan problemler üzerinde durulmuştur.

Anahtar Kelimeler: Kurum Tarihi, İşletmecilik Tarihi, Yönetim Tarihi, Şirket Tarihi.

* Bu çalışmanın ilk hali TDV İslam Ansiklopedisi İkinci Edisyon’u çerçevesinde yapılması planlanan kurum tarihi çalışmasının hazırlıkları kapsamında bir rapor olarak yazılmıştır. Raporun makaleye dönüşmesindeki katkısından dolayı Doç. Dr. Yunus Uğur’a teşekkür ederim. Çalışma sırasında bazı kaynakları ve araştırmanın yöntemi üzerine fikirlerini paylaşan Emel Öncel, Fatmanur Delioğlu’na ve çok değerli geri dönüşleri için hakemlere müteşekkirim.

** Dr., Türkiye Diyanet Vakfı İslam Araştırmaları Merkezi (İSAM), orcid 0000-0002-2091-6791.

An Institutional History in Turkey: A Literature Review

Arzu GÜLDÖŞÜREN

Abstract

In this study, it was aimed to determine the formal and thematic characteristics of the works classified under the name of institution history, thus, it was tried to reveal the repetitive and established features of the type of literature called institution history in Turkey through the examined works. For this purpose, firstly, what the institution history type corresponds to in Turkish and international literature, the importance of these studies and the institution history writing in Turkey were briefly mentioned, the formal and thematic features of the works of the institution history type were explained through examples, the aims of the studies, the perspective adopted in the institution history writing. The angles and problems encountered are emphasized.

Keywords: Institutional History, Business History, Organizational History, Corporate History.

Giriş

A. Araştırmanın Amacı ve Önemi

Bu çalışmanın amacı, araştırma kapsamında belirlenen kurum tarihi literatürü içerisinde yer alan eserleri belli kategoriler altında tasnif etmek, çalışmaların biçimsel ve tematik özelliklerinin neler olduğunu tespit etmek ve böylece Türkiye’de kurum tarihi adı verilen yazın türünün incelenen eserler çerçevesinde tekrarlanan ve yerleşik hale gelen özelliklerini ortaya koymayı hedeflemektedir. Çalışma bunun yanında Türkiye’de tarih dışındaki sosyal bilimlerin özellikle de işletme tarihinin artan ilgisi nedeniyle sayıları artmaya başlayan kurum tarihi çalışmalarının incelenen eserler üzerinden amaçları, kaynakları ve problemleri konusunda da bazı tespitlerde bulunmaya çalışmaktadır.

Türkçe yazında genellikle kurum tarihi olarak adlandırılan çalışmalar, uluslararası yazında *corporate history*, *business history*, *organizational history* ve *institutional history* gibi dört farklı kavramla karşılanmaktadır. Çalışmanın verilerinin Türkiye’deki literatürün uluslararası yazındaki çalışmalarla benzerlik ve farklılıklarını tespit etmek için bazı imkanlar sunması da hedeflenmektedir.

B. Araştırmanın Yöntemi

Araştırma çerçevesinde Türkiye’de kurum tarihi türündeki eserlere ait bir liste oluşturulmuştur. Sözü edilen liste, Rıfat N. Bali, Murat Koraltürk ve Akansel Yalçinkaya’nın hazırladığı *Kurum ve Sektör Tarihi, İş İnsanı ve Yönetici Hatırat, Biyografi ve Otobiyografi Kitapları Bibliyografyası (1932-2018)*¹ adlı çalışmada yer alan eserlerin İslam Araştırmaları Merkezi Kütüphanesi’nde taranması sonucunda ulaşılabilen kaynaklar üzerinden hazırlanmıştır. Kitapta yer almayan fakat kütüphane taramalarında tesadüf edilen bazı çalışmalar da araştırmaya dahil edilmiştir. Araştırma kapsamında incelenen eserlerin listesi çalışmanın sonunda ek kısmında verilmiştir.

Yapılan taramalar sonucunda ulaşılan 100 eser üzerinde sistematik bir inceleme yapılmıştır. Çalışma kapsamında belirlenen eserlere belli başlıklar altında içerik analizi uygulanmış, ilgilenilen alandaki yazının tespit edilen başlıklar çerçevesinde tam bir resmi çıkartılmaya çalışılmıştır. Çalışmaya dahil edilen eserler biçimsel ve tematik özellikleri açısından incelenmiştir. Eserlerin biçimsel özellikleri ait oldukları

1 Rıfat N. Bali, Murat Koraltürk ve Akansel Yalçinkaya, *Kurum ve Sektör Tarihi, İş İnsanı ve Yönetici Hatırat, Biyografi ve Otobiyografi Kitapları Bibliyografyası (1932-2018)*, İstanbul: Libra Kitap, 2019. Bu eser, Türkiye’de kurum tarihi ve iş insanı hatırat ve biyografilerinin derli toplu bir şekilde bir araya getirildiği bir çalışma olması bakımından bu alanda yapılmış önemli ve öncü çalışmalardan biridir.

sektörler, yazarları, yayınevleri, yayın yılları, bölümlenmeleri, içerik özellikleri ve kaynakları bakımından incelenmiştir. Tematik özelliklerinin incelenmesinde eserlerin yazılış amaçları, merkeze alınan kuruluş anlatıları, kurumlarla ilgili öne çıkarılan özellikler üzerinden değerlendirmelerde bulunulmuştur. Eserlerde kullanılan yöntemlerin sayımı yapılarak grafikler halinde paylaşılmıştır.

I. Kurum Tarihi Nedir?

Tarih, geçmişle uğraşan kişilerin kanıtlara ve belgelere dayanarak kurmaya ve şekillendirmeye çalıştıkları geçmiş imgesi veya bu imgenin zaman, mekan, neden, sonuç ilişkileri çerçevesinde incelenmesiyken, kurum tarihi bu faaliyetin incelenen kurumlar üzerinden yapılmasıdır. Bu çerçevede tarihin aktörleri imparatorluklar, devletler, devlet adamları, komutanlar, ordular vb. iken kurum tarihinin aktörleri toplumda belli bir tüzel kişilik edinmiş kurumlardır.² Bu alanda yapılan çalışmalar incelendiğinde bu tanımın genellikle kurum tarihi yazarları tarafından da benimsendiği görülür. *Osmanlı'dan Günümüze Tekel* adlı çalışmanın yazarları eserin çerçevesini çizerken, Tekel'in ülke ekonomisi içinde yer alan bir kurum olduğunu, buna bağlı olarak da faaliyetlerinin ekonomik analizini yapmanın, kurumu değerlendirebilmek için yürütülmesi gereken çalışma biçimlerinin başında geldiğini ifade etmişlerdir. Ancak, çalışma bir kurum tarihi olarak tanımlandığı için Tekel'in faaliyetlerinin ekonomik analizinden çok, kurumun geçmişinin bir dökümünü ortaya çıkarmaya çalıştıklarını belirtmişlerdir. Bu nedenle kurum faaliyetlerinin sonuçlarını ekonomik bir analizle değerlendirmek yerine ilgili dönemin toplumsal koşulları çerçevesinde bunların anlamı aktarılmaya çalışılmıştır.³ Osmanlı Bankası'nın tarihi yazılırken Tekel'e oldukça benzeyen bir çerçeve çizilmiştir. Osmanlı Bankası konusunda kapsamlı bir tarih çalışmasının tamamlanmasının gecikmiş bir ihtiyaç olduğu belirtildikten sonra, araştırmanın hedefinin bu kadarla sınırlı kalması durumunda bu çalışmanın bir kurum tarihi olarak kabul edilebileceği, kurumun çalışanları, müşterileri ve sınırlı bir araştırmacı kitlesi için hazırlanmış bir çalışma olarak görülebileceği ifade edilmiştir. Ancak Osmanlı Bankası'nın topluma mal olmuş, ülke hatta bölge finans piyasaları için çok ayrıcalıklı bir konuma sahip bir kurum olması dolayısıyla, bankanın geçmişle ilgili yapılacak çalışmanın, bir kurum tarihi olmanın çok ötesine geçerek, ülkenin ve bölge ülkelerinin gelişim sürecine de tanıklık edeceği⁴ ifade edilmiştir.

Kurum tarihi türü adındaki kuvvetli tarih vurgusundan da anlaşılacağı üzere genellikle tarihçiler tarafından yapılan çalışmalara konu olmuş, son yıllarda işletmenin temel dallarından biri olan yönetim ve organizasyon alanının içinde yer

2 Gürkan Tekin, "Kurum Tarihi Yazımıyla İlgili Sorunlar", *Ankara Üniversitesi Türk İnkılap Tarihi Enstitüsü Atatürk Yolu Dergisi*, sy. 42, s. 332.

3 Fatma Doğruel ve A. Suut Doğruel, *Osmanlı'dan Günümüze Tekel*, İstanbul: Tekel, 2000, s. 19.

4 Edhem Eldem, *135 Yıllık Bir Hazine Osmanlı Bankası Arşivinde Tarihten İzler*, İstanbul: Osmanlı Bankası, 1997, s. 9.

alan işletmecilik tarihi disiplininin⁵ de bu çalışmalarını konu edinmeye başlamasıyla birlikte iktisat ve işletme tarihçileri tarafından da bu alanda çalışmalar yapılmaya başlanmıştır. Tarihçiler, işletme ve iktisat tarihçileri tarafından incelenen kimi zaman bir banka ya da fabrika, okul ya da hastane vb. kurumlar olmuş, kimi zaman ise inşaat, otomotiv, turizm, ticaret vb. bir sektörün tarihi incelenmiştir. Kurumlardan sektörlere kadar geniş bir çerçeveyi içeren bu çalışmaların neredeyse tamamı Türkçe yazında kurum tarihi olarak adlandırılmıştır. Bu kapsamda incelenen çalışmalardan kurum başlığı altında tanımlanabilecekler olduğu gibi içlerinde şirket, işletme, organizasyon olarak adlandırılacaklar da mevcuttur. Nitekim Türkçe literatürde kurum tarihi olarak isimlendirilen çalışmalar uluslararası yazında şirket, işletmecilik, organizasyon ve kurum alanlarının her biri için ayrı ayrı tanımlara, yöntem ve metodolojilere sahip dört farklı kavramla tanımlanmış, bu alanda yapılan çalışmalar sırasıyla *corporate history*, *business history*, *organizational history*, *institutional history* olarak isimlendirilmiştir.

Uluslararası literatürde *corporate history* kavramıyla açıklanan, Türkçe yazında ise şirket tarihi olarak ifade edilebilecek olan çalışmalar, tüzel kişiliği olan kurumsal bir varlığın bütünsel, nesnelci bir anlatısını konu edinmiştir. Genellikle kurumun tüm tarihini kapsadığı ya da kuruluşundan yazıldığı tarihe kadar sürekliliğini vurguladığı için bütünsel olarak kabul edilir; tarih yazımında kurucu merkezli bir bakış açısına odaklanması ve herhangi bir karşı anlatı olasılığı üzerinde kısıtlı bir görüşe sahip olması sebebiyle de nesnelcidir. Yazardan beklenen bir anlatı tarihidir, dolayısıyla diğer şirketlerle karşılaştırma veya şirket faaliyetlerinin teorileri nasıl desteklediğine veya çürüttüğüne ilişkin bir analiz beklenmemektedir. Yöntemle ya da kaynaklarla ilgili tartışmalara da çoğunlukla yer verilmez.⁶ Türkiye’de kurum tarihi adı altında şirketlerle ilgili yapılan çalışmalar da şirket tarihi türünün özelliklerini taşımaktadır. Unilever’le ilgili çalışmanın amacı, Unilever ve Unilever Türkiye tarihinin bir özetini yapmak, şirketin kurulup gelişmesini sağlayan insanları, bunun ardındaki kararları, gelişen olayları kayda geçirmek, okuyanlara değişik, bilinmez ve karmaşık şartlara rağmen başarı sağlayabilen son derece dayanıklı bir şirketin yaşam öyküsünü anlatmak⁷ olarak ifade edilmiştir. Çalışmada bir analizden ziyade kurumun uzun ömürlülüğünü vurgulayan, kurucu merkezli bütüncül bir anlatı merkeze alınmıştır.

5 Işıl Menderes Pekdemir, Ayтуğ Sözüer, Duygu Toplu Yaşhoğlu ve Esin Bengü Ceran, “Yönetim ve Organizasyon Yazını Üzerine İnceleme: Bir Anabilim Dalı Akademisyenlerinin 2005-2014 Yılları Arasındaki Yayınları”, *İstanbul Üniversitesi İşletme Fakültesi Dergisi*, c. 45, Özel Sayı 2016, s. 82.

6 Michael Rowlinson, John Hassard ve Stephanie Decker, “Research Strategies For Organizational History: A Dialogue Between Historical Theory And Organization Theory”, *Academy of Management Review*, c. 39, sy. 3, s. 260-263.

7 Gazanfer İbar, *Unilever Türkiye Tarihi*, İstanbul: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, 2015, s. 10-11.

Uluslararası yazında *business history*, Türkçe yazındaki karşılığıyla işletmecilik tarihi, dar anlamıyla arşivi üzerinden bir firmanın sistematik olarak incelenmesi şeklinde tanımlanmıştır. Biraz daha geniş bir çerçevede bireysel firmaların tarihinden, iş sistemlerinin bütününe kadar, işletme geçmişine ilişkin her şeyi içine alan bir tanım yapılmıştır. Daha kapsamlı bir tanımla bu alan firmaların, girişimcilerin, iş sistemlerinin evrimini ve bunların politik, ekonomik ve sosyal çevre ile etkileşimlerini kapsamaktadır.⁸ İşletme tarihinin tanımında meydana gelen bu kapsam genişlemesinin izlerine, işletmeleri konu alan kurum tarihi çalışmalarının satır aralarında da rastlanmaktadır. Koç Topluluğu'yla ilgili çalışmada işletme ya da firma kuramındaki son gelişmelerin yeni bir ilişkiler ağı anlayışı ve yapısını öne çıkardığı, bu yeni ilişkiler ağının eskisi gibi pay sahipleriyle sınırlı olmadığı, çok daha geniş bir anlam taşıdığı, işletme ile ilgili tüm tarafları kapsadığı ifade edilmiştir.⁹

Örgüt yapılarını veya organizasyonları konu edinen Türkçe yazında yönetim tarihi olarak isimlendirilen çalışmaların uluslararası yazındaki karşılığı *organizational history* olarak adlandırılmaktadır. Tarihçiler ve organizasyon teorisyenleri üzerinden bir karşılaştırma yaparak organizasyon tarihini açıklamak daha doğru olacaktır. Tarihçiler, anlatı inşasıyla ve onun epistemolojik problemleriyle meşgulken, organizasyon teorisyenleri anlatıyı analize tabi kılar. Tarihçiler eklektik ancak doğruluğu kanıtlanabilir, belge özelliği taşıyan kaynaklar kullanırlar, oysa organizasyon teorisyenleri tekrarlanabilir prosedürlerden oluşturulmuş yapılandırılmış verileri tercih eder. Tarihçiler sürekli olarak kaynaklardan ve tarihsel bağlamlardan kendi dönemselleştirmelerini inşa ederken, örgüt kuramcıları zamanı kronoloji için sabit olarak ele alma ya da tarih yazımında verilen dönemlendirmeyi kullanma eğilimindedir. Tarihin teoriden, örgüt ve yönetim teorilerinin de tarihten uzak görünümüne rağmen son dönemde tarihin yönetim ve örgüt çalışmaları alanında dikkate alınması gereken önemli bir disiplin olduğu görüşü yaygınlık kazanmıştır. Dolayısıyla araştırmalarda örgüt kuramı alanında tarihsel bir bakış açısının daha fazla gerektiği vurgulanmaktadır.¹⁰ Yönetim alanını da ilgilendiren kurum tarihi çalışmalarında bu iki alanın yakın temasta bulunmasının gerekliliği yazarlar tarafından da ifade edilmiştir. Şura-yı Devleti konu edinen bir kurum tarihi çalışmasında yazar, şura-yı devletin Osmanlı devlet teşkilatı içinde çok önemli bir kurum olduğunu, kurumsal devamlılığının aşağı yukarı aynı ölçüde Cumhuriyet dönemine de yansıdığını fakat buna rağmen yönetim tarihi araştırmacılarının

8 Mustafa Kurt, "Bir Disiplin Olarak İşletmecilik Tarihi: Doğuşu, Gelişimi, Türkiye'de Potansiyeli ve Zorlukları Üzerine", *Turkish Journal of Management*, c. 1, sy. 1, s. 42.

9 Gökhan Akçura ve Lowe Lintas, *Koç Topluluğu'nun 75 Yılı*, İstanbul: Koç Holding A.Ş., 2001, s. 15-16.

10 Rowlinson, Hassard ve Decker, "Historical Theory and Organization Theory", s. 251; Kurt, "Bir Disiplin Olarak İşletmecilik Tarihi", s. 42.

şaşırtıcı derecede az ilgisini çektiğini ifade etmiştir.¹¹ Bu durum yönetim tarihi çalışmalarının hala tarihle yeterince yakın temasta olmadığını düşündürmektedir.

Uluslararası yazında *instituoanl history* kavramıyla karşılanan hayır kurumları, müzeler, üniversiteler, araştırma merkezleri vb. kurumların tarihini inceleyen, kurumlar üzerinden toplumun kültürüne dair pek çok şeyi açığa çıkaran çalışmaların Türkçe yazındaki karşılığı kurum tarihi olarak adlandırılabilir. Yeni kuramsal çalışmalardaki yönelimlerle birlikte analize yönelik konular da bu alan içinde incelenmeye başlanmıştır.¹² Cılavuz Köy Enstitüsü’nü konu edinen çalışmada kitabın kurum tarihine, eğitim sosyolojisine, Türkiye’nin toplumsal yapısına ışık tutan verileri içerdiği, bunun yanında aile tarihi açısından da büyük önem taşıdığı ifade edilmiştir.¹³ Bu cümleler Cılavuz Köy Enstitüsü’yle ilgili çalışmanın *institutional history* kavramına karşılık olarak kullanılabilir kurum tarihi alanını kapsadığını göstermektedir. Eser, eğitimden aile yapısına oradan da toplumsal yapıya dair içerdiği bilgilerle toplumun kültürüne dair pek çok hususu açığa çıkarmasıyla da uluslararası yazındaki kurum tarihi çalışmalarının içeriğiyle benzerlik göstermektedir.

Türkçe yazında iktisat ve işletme tarihçilerinin yönetim ve organizasyon alanında yaptığı çalışmaları bir tarafa bırakırsak kurum, şirket, işletme ve organizasyonlar üzerine özellikle tarihçiler tarafından yapılan çalışmalar genellikle tek bir kavramla, kurum tarihiyle, karşılanmaya devam etmektedir. Uluslararası yazındaki bu kavram çeşitliliğinin izlerine ise çalışmaların satır aralarında kurumların kendilerini tanımlamak için kullandıkları kavramlarda rastlamak mümkün olmaktadır. Tekel’le ilgili eserin önsözünde, bir işletme olarak büyüklüğü, faaliyetlerinin çok geniş bir alana yayılmış olması, görev alanına giren faaliyet listesinin zaman içinde değişikliğe uğraması ve nihayet uzun geçmişi ile Tekel tarihini yazmanın çok iddialı bir girişim olduğu ifade edilmiş, kitabın girişinde ise bir ekonomik kuruluş olarak, gayrisafi milli hasılaya katma değer, hazineye sağladığı vergi ve fon gelirleri ve gerçekleştirdiği tütün ihracatı yoluyla döviz kazançlarına yaptığı katkı ile Tekel’in ülkenin önde gelen sayılı kurumlarından biri olduğunun altı çizilmiştir.¹⁴ Eserin önsözünde ve girişinde Tekel iki farklı şekilde hem bir işletme hem de bir kurum olarak takdim edilmiştir.

11 Fethi Gedikli, *Şura-yı Devlet Belgeler, Biyografik Bilgiler ve Örnek Kararlarıyla*, İstanbul: On İki Levha Yayınları, 2018, s. 2.

12 Sally Gregory Kohlstedt, “Institutional History”, *Osiris*, Historical Writing on American Science, c. 1, s. 26-36.

13 Firdevs Gümüšoğlu, *Sözlü ve Yazılı Belgeler Işığında Cılavuz Köy Enstitüsü*, İstanbul: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, 2017, s. XIII. Çalışmanın Türkiye Cumhuriyeti vatandaşlarını Ermeni toplumunun kurum tarihi hakkında aydınlatmak gibi bir yarar sağlayacağı ifade edilmektedir. Arsen Yarman, *Osmanlı Sağlık Hizmetlerinde Ermeniler ve Surp Pırgiç Emeni Hastanesi Tarihi*, İstanbul: Surp Pırgiç Ermeni Hastanesi Vakfı, 2001, s. IX.

14 Doğruel ve Doğruel, *Tekel*, s. 12.

II. Kurum Tarihi Çalışmalarının Önemi

Kurum tarihleri kurumların geçmişlerinin, hafızalarının kayıt altına alınmasını sağlayan önemli çalışmalardır. Bu çalışmaların değerini en iyi ifade eden cümleler belki de yine bu eserlerin içinde hayat bulmuştur. Ulagay ilaç sanayiiyle ilgili çalışmada geçmişin kayıt altına alınmasının önemi vurgulanırken kurumun, güne ayak uydurma telaşı içinde geçmişini unutmaya başladığı, yıllar ilerleyip yönetimler değiştikçe geçmişle olan bağlarının zayıfladığı sonunda kopma noktasına geldiği, geçmişi bugüne bağlayan anıların ve zorluklarla kazanılmış deneyimlerin kaybolduğu, kökleşmiş değerlerin yitirmeye başladığı ifade edildikten sonra kurum tarihi yazımının, geçmişle bugün arasındaki köprüünün yeniden kurulması bakımından hem yararlı hem de eski bir sandığı açmak kadar heyecan verici bir süreç olduğuna dikkat çekilmiştir.¹⁵ Kurumun yönetimi ve hafızasının korunması açısından kurum tarihi çalışmaları çok önemli olduğu halde, bu alan modern kurumların çoğu kez ihmal ettikleri görevleri arasında yer almıştır.

Her kurumun bir nesilden diğerine aktarılan bir hafızası vardır. Kurumlar basit rutinleri, çalışma, kıyafet ve protokolle ilgili standartları, mobilya stilleri ve düzenlemeleri vb. bürokratik biçimde bile olsa geçmişin izlenimlerini, kurum kültürünü, kimliğini ve amacını geleceğe aktarır. Kurumsal hafıza için en iyi kaynak, kararlarla ve olaylarla ilgili iyi korunmuş ve kolayca erişilebilen kayıtlardır. Kurumsal hafızanın korunması demek kuruma ait sadece önemli ekonomik, mali ve yasal kayıtların korunması ya da resmî politika, strateji ve halkla ilişkiler beyanlarının muhafaza edilmesi değildir. Kuruluşun karar verme süreçlerine ışık tutabilecek yazışmalar, muhtıralar, görüşmeler ve hatta gayri resmî notlar da kaydedilmiş olmalıdır. Bunun yanında belgelere, resmî kaynaklara yansımaya hayal kırıklıkları, başarısızlıklar vb. insani süreçlerin de kayıt altına alınması gerekir.

Kurumsal hafızanın korunması sürecinde kurumların sorması gereken bir dizi soru bulunmaktadır. Kurumsal hafızanın durumu nedir? Hangi kayıt yönetimi politikaları onunla ilgilidir? Tarihi kaynaklar ve bunları yöneten politikalar en son ne zaman yönetici incelemesinden geçmiştir? Kurum hakkında kim/kimler tarafından ne/neler yazılmıştır? Bu tür çalışmaların genel kalitesi nedir? Kurumun kamu geçmişi ciddi çarpıtma veya eksiklikler içermekte midir? Kurumun güçlü bir tarihsel meslek ile bağlantısı var mıdır? Yıllık raporlar ve tanıtım broşürleri gibi kurumsal yayınlar arşivlenmiş midir? Bunlar ne kadar güvenilir veya kullanışlıdır? Kurumun çeşitli departmanlarında hangi tarihsel kayıtlar veya kaynaklar vardır? Kurumun içinde, kurumun kaynaklarını organize edebilen ve bunları kullanabilen uzmanlar var mıdır? Kurum profesyonel arşiv danışmanlığı almış mıdır? Kurum, tarihsel verileri nasıl bulacağını, bir araya getireceğini ve yorumlayacağını bilen veya başkalarını yapması için eğiten tarihçilerle ilişkilerini sürdürüyor mudur?

15 Mehmet Altun, *Osmanlı'dan Günümüze Hayallerin Gerçekleştiği 100 Yıl*, İstanbul: İ.E. Ulagay İlaç Sanayii Türk A.Ş., 2003, s. 10.

Kurum tarihi çalışmalarında arşivler, metodoloji ve geçmişin çoğu zaman hurda haline gelmiş kalıntılarıyla başa çıkmanın sorunları karmaşıktır. Bu nedenle kurumların hafızalarını kayıt altına alırken önem vermeleri gereken çeşitli hususlar vardır. Yöneticiler, yüksek kaliteli verilerin gelecekte kullanılmak üzere nasıl korunacağını düşünmelidir. Kurumlar, finansal raporlama ve muhasebe gibi nicel süreçlerin kayıt altına alınmasında ustalaşmış olsalar da yönetim ve karar alma süreçleri hakkında iyi kayıtlar tutmakta zorlanmaktadırlar. Elektronik çağ, anında silinebilir notlar yazmayı mümkün kıldığı için, kurumsal hafızada ne kadar önemli sorunların, olayların, müzakerelerin ve kararların korunabileceğini düşünen birisinin kurumda bulunması iki kat önemlidir. Pek çok kurum, bir uzman tarafından yürütülen projelerle, önemli kişilerle sözlü mülakatlar yapmaktadır. Bununla birlikte, belki de daha önemlisi, önemli olayları kaydetmeye ve korumaya yönelik devam eden yöntemlerin geliştirilmesidir. Bu noktada kurumlara tarihçiler yardımcı olabilecektir.

Kurum tarihi, kurum hakkında bir düşünme biçimidir, bugünün ne olduğunu ve gelecek için neyin mümkün olabileceğini anlamanın bir yoludur; dolayısıyla da kurumun kendisi ve hatta toplum yaşamı için pek çok imkan barındırır. Yöneticiler kurumsal geçmişin değerini anladıktan sonra, sorunları teşhis etme, politikayı yeniden değerlendirme, performansı ölçme ve hatta doğrudan değişim becerilerini geliştirme konusunda adımlar atabilirler. Teknolojik, sosyal ve ekonomik gelişimin odağında yer alan kurum, çağdaş toplumun merkezî bir kurumu haline gelmiştir. İyi araştırılmış örnek olaylar aynı zamanda kamu politikasını da bilgilendirmektedir. Bu nedenle, iyi bir kurumsal geçmiş, yöneticinin kendi deneyimlerini ve değerlerini şirketin daha geniş yaşamıyla ilişkilendirebilmesini sağlar. Başka bir düzlemde, kurumun uzun vadeli rolü toplumun yaşamıyla da ilişkilendirilir.¹⁶

III. Türkiye’de Kurum Tarihçiliği

Türkiye’de tarih yazımı alanında kurum tarihi adı verilen yeni bir türün gelişme göstermesi 1980’lerle tarihlendirilir. Aslında kurum tarihi yazma kaygısıyla kaleme alınmış olmasalar da bu türe ait örnekler arasında sayılabilecek eserlerin yayın tarihi Osmanlı Devleti’nin son yıllarına kadar dayandırılır. 1912’de Süleyman Nutki’nin yayına hazırladığı *Bahriye-i Ticaret Salnamesi* bir sektöre, 1914’te Şirket-i Hayriye tarafından yayınlanan *Boğaziçi, Şirket-i Hayriye, Tarihçe, Salname* bir kuruma dair örnek gösterilebilecek çalışmalardandır. 1926’da Abdulhad Nuri tarafından kaleme alınan *Türkiye Seyr-i Sefain İdaresi Tarihçesi* ise bir kamu kurumuyla ilgili Cumhuriyet yıllarına ait örnekler arasındadır. Bu çalışmalarını Cumhuriyet’in on, on beş, elli ve yetmiş beşinci yıldönümlerini vesile edinerek özellikle kamu kurumlarının tarihçe ve faaliyetlerini anlatan kitap ve broşürler takip etmektedir.

16 George David Smith ve Laurence E. Steadman, “The Value of Corporate History”, *Journal Of Forest History*, c. 26, sy. 1, s. 34-39.

İlk örnekleri Osmanlı dönemine ve Cumhuriyet'in ilk yıllarına kadar dayandırılan kurum tarihi çalışmalarının sayısındaki artışın 1980'lerde hız kazanması 24 Ocak 1980'de ekonomide alınan istikrar tedbirleri veya kısaca ifade edildiği gibi 24 Ocak kararlarıyla ilişkilendirilir. Bu süreçte, neoliberal politikaların Türkiye ekonomisinde belirleyici olmaya başlaması, planlı, karma ekonomi modelinin yerine özel sektör öncelikli piyasa ekonomisine geçişle birlikte özel sektörün ekonomideki rolünün hızla artmasıyla bu alandaki çalışmaların fazlaşması arasında bir paralellik kurulur.¹⁷

1990'lara gelindiğinde Tarih Vakfı'nın öncülüğünde gerçekleştirilen sempozyum, atölye çalışması ve projelerle bu alandaki çalışmaların sayısında önemli bir artış olmuştur. 8 Eylül 1992'de "Türkiye'de Kurum Tarihçiliği Sempozyumu" yapılmış, 7 Kasım 1998'de "Kurum Tarihçiliği: Deneyimler ve Perspektifler Atölye Çalışması" gerçekleştirilmiştir. Sonrasında Tarih Vakfı'nın yürütücülüğünde Tarihbank, Egebank, Ericsson, Lafarge-Aslan Çimento, Milli Piyango İdaresi, Seka, Osmanlı Bankası, Demirbank, Türkiye İş Bankası vb. kurum tarihi projeleri yapılmıştır.¹⁸ Egebank tarihinin önsözünde Tarih Vakfı'nın çalışmayı projelendirerek gerçekleştirilmesini sağladığı,¹⁹ Tekel'le ilgili çalışmanın sunuş kısmında ise Tarih Vakfı'nın benzeri kuruluşlar için gerçekleştirdiği özendirici çalışmalarından esinlenerek çalışmanın yapıldığı ifade edilmiştir.²⁰ Bu çalışmalar alandaki araştırmaları zenginleştirmiş ve özellikle bütünü anlayabilmek için mikro ölçekte sonuçlar ortaya koymuştur.²¹

Kurumlar, yıldönümlerini merkeze aldığı, eser olarak yayımlandığında ve üyelerine dağıtıldığında artık kurumun hafızasında da önemli bir yer edindiğinden²² yirmi beşinci ya da yüzüncü yıldönümü gibi anma törenleri tarih yazımı için genellikle itici güç veya vesile sağlamış, kurumların onuncu, yirmi beşinci, ellinci yıl kutlamaları için kendi tarihlerini yazdırmak istemeleri sonucunda bu alandaki çalışmaların sayısı artmıştır.²³ Tüyap'ın otuzuncu yıl etkinlikleri kapsamında hazırlanan *Türkiye Sergicilik ve Fuarçılık Tarihi* adlı çalışma, yıldönümlerinde gerçekleştirilen çalışmalara örnek olarak verilebilir.²⁴

17 Bali, Koraltürk ve Yalçınkaya, *Kurum ve Sektör Tarihi*, s. 12-13.

18 Murat Koraltürk, "Türkiye'de Kurum Tarihi Yazıcılığı Hakkındaki Düşünceler", *Müteferrika*, sy. 28, s. 137.

19 Sabri Yetkin ve Erkan Serçe, *İzmir Esnaf ve Ahalî Bankası'ndan Egebank'a (1928-2000)*, İstanbul: Egebank, 2000, s. 7.

20 Doğruel ve Doğruel, *Tekel*, s. 11.

21 Yetkin ve Serçe, *Egebank*, s. 5.

22 Agnes Delahaye, Charles Booth, Peter Clark, Stephen Procter ve Michael Rowlinson, "The Genre of Corporate History", *Journal of Organizational Change Management*, c. 22, sy. 1, s. 33.

23 İlhan Tekeli, *Birlikte Yazılan ve Öğrenilen Bir Tarihe Doğru*, İstanbul: Tarih Vakfı Yurt Yayınları, 2007, s. 197.

24 Gökhan Akçura, *Türkiye Sergicilik ve Fuarçılık Tarihi*, İstanbul: Tarih Vakfı, 2009, s. 8. Benzer bir çalışma için bkz. Haydar Kazgan, Alkan Soyak ve Murat Koraltürk, *Cumhuriyet'in 75 Yıllık Sigortacı Koç Allianz*, İstanbul: Koç Allianz Sigorta A.Ş., (ts.).

Kurum tarihi çalışmaları denildiğinde geniş bir kurum yelpazesıyla karşılaşılmaktadır. Bu yelpazede siyasi partiler,²⁵ devlet kurumları,²⁶ kamu iktisadi teşebbüsleri,²⁷ resmî ve özel bankalar,²⁸ büyük özel sanayi kuruluşları,²⁹ kar amacı gütmeyen örgütler,³⁰ vakıflar, sendikalar,³¹ meslek kuruluşları,³² demokratik kitle örgütleri, sağlık³³ ve eğitim kuruluşları,³⁴ şirketler,³⁵ belediyeler³⁶ vb. yer almaktadır.³⁷ Tarihi yazılan kurumlar arasında kamu kurumları yer aldığı gibi özel sektördeki kurumlar da vardır.³⁸ Bunların ortak özellikleri belli bir büyüklüğün üzerinde ve kurucularından bağımsız olarak toplumda bir kişilik edinmiş olmalarıdır.³⁹

Çalışma kapsamında incelenen 100 eserden 20 tanesi finans, 18'i ticaret, 14 tanesi iş ve yönetim, 10'u sağlık ve sosyal hizmetler, 9 tanesi ulaştırma, lojistik ve haberleşme, 5'i eğitim, 4 tanesi medya, iletişim ve yayıncılık, 3'er tanesi sigortacılık ve kültür alanlarında kaleme alınmıştır. Sadece bir veya iki sektöre ait olan 14 çalışma diğer başlığı altında tasnif edilmiştir. Bankalar ve borsalar finans;

25 Mehmet Ali Aybar, *Türkiye İşçi Partisi Tarihi*, 3 c., İstanbul: BDS Yayınları, 1988.

26 Şafak Başa, *Kurumsallaşma Bağlamında Dahiliye Nezareti'nden Dahiliye Vekaleti'ne Geçiş (1920-1923)*, Ankara: Türkiye ve Orta Doğu Amme İdaresi Enstitüsü, 2013.

27 İzzet Öztoprak, *Atatürk Orman Çiftliğinin Tarihi*, Ankara: Atatürk Araştırma Merkezi Yayınları, 2006.

28 İlhan Tekeli ve Selim İlkın, *Türkiye Cumhuriyeti Merkez Bankası*, Ankara: Türkiye Cumhuriyeti Merkez Bankası, 1997.

29 Önder Küçükerman, *Anadolu Tasarım Mirasının Ayak İzlerinde Türk Otomotiv Sanayii ve Tofaş*, 2. baskı, Bursa: Tofaş Türk Otomobil Fabrikası A.Ş., 2000.

30 Turing: *Tarihi, Sanatı, Kültürü, Müziği ve Tekniği Halka Götüren Kurum*, İstanbul: Türkiye Turing ve Otomobil Kurumu, 1989.

31 Kemal Sülker, *Türkiye Sendikacılık Tarihi*, İstanbul: Bilim Kitabevi Yayınları, 1987.

32 Caner Arabacı, *Geçmişten Günümüze Konya Ticaret Odası: 1882-1999*, Konya: Konya Ticaret Odası, 1999.

33 Arsen Yarman, *Ermeni Etibba Cemiyeti (1912-1922) Osmanlı'da Tıptan Siyasete Bir Kurum*, İstanbul: Tarih Vakfı Yurt Yayınları, 2014.

34 Cem Akaş (haz.), *Bir Geleceğin Anatomisi: Robert Koleji'nin 150 Yılı 1863-2013*, İstanbul: İstanbul Araştırmaları Enstitüsü, 2013; Hayriye Erbaş, *Bir Cumhuriyet Çınarı, Sözlü Tanıklıklarla Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi'nin 75 Yılı*, İstanbul: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, 2016.

35 *Mamulattan Markaya Arçelik Kurum Tarihi 1955-2000*, İstanbul: Arçelik A.Ş., 2001.

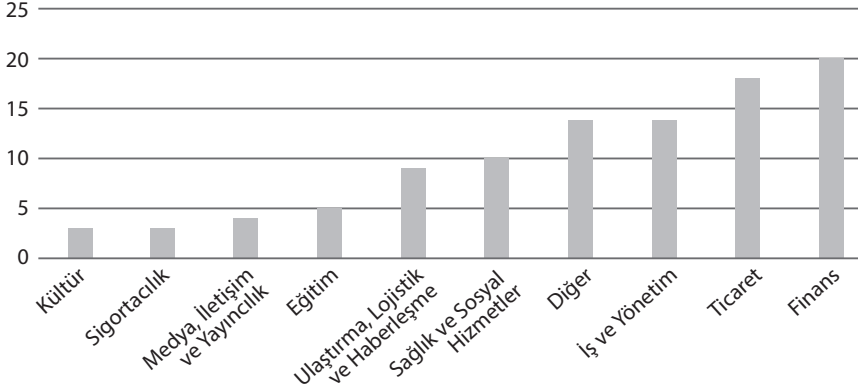
36 Baki Sarısakal, *Samsun Belediye Tarihi*, Samsun: Samsun Büyükşehir Belediyesi Kültür Yayınları, 2007; Erkan Serçe, *150. Yılında İzmir Belediyesi Tarihi*, 2 c., İzmir: İzmir Büyükşehir Belediyesi, 2018.

37 Başarılı birinci nesil sanayi girişimcilerinin kendi hatıratlarıyla, geliştirdikleri kurumların tarihlerini iç içe yazdırmak istemeleri sebebiyle de kurum tarihi çalışmaları yapılmıştır. İlhan Tekeli, *Birlikte Yazılan ve Öğrenilen Bir Tarihe Doğru*, s. 197-198. Bu eserler bu çalışmanın kapsamı dışında bırakılmıştır. Örnek için bkz. Rıdvan Akar, *Bir Dünya Kurmak Hüsnü Özyeğin'in Yaşam Öyküsü*, 2. baskı, İstanbul: Özyeğin Üniversitesi, 2017; İlhan Erdoğan, *Çölde Çiçek Yetiştirmek Sadettin Dinçer'in Hayatı*, İstanbul: Malatyalı İş Adamları Derneği, 2005.

38 Bali, Koraltürk ve Yalçınkaya, *Kurum ve Sektör Tarihi*, s. 11.

39 Tekeli, *Birlikte Yazılan ve Öğrenilen Bir Tarihe Doğru*, s. 197-198.

fabrikalar ve şirketler ticaret; sendika, sanayi odaları ve dernekler iş ve yönetim; hastaneler ve hayır kurumları sağlık ve sosyal hizmetler; deniz ve hava ulaşım araçları ulaştırma ve lojistik; enstitü, kolej, lise ve üniversiteler eğitim; reklamcılık, matbaa ve radyo televizyon medya iletişim ve yayıncılık; müzik ve coğrafyaya dair kurumlar kültür sektörü başlığı altında incelenmiştir. Diğer başlığı altında toplumsal ve kişisel hizmetler, tarım, avcılık ve balıkçılık, adalet ve güvenlik, inşaat, petrol, otomotiv, turizm, enerji sektöründeki kurumlara yer verilmiştir.

Şekil 1: Analiz Edilen Eserlerin Sektörlere Göre Dağılımı

Çalışma kapsamında incelenen eserlerin yarısının finans, ticaret, iş ve yönetim alanlarında yoğunlaştığı görülmektedir. Finans sektöründeki çalışmalar arasında ise banka tarihleri birinci sırada yer almaktadır. Bankacılık tarihiyle ilgili eserler özellikle 1990'lar ve 2000'lerden sonra yoğunluk göstermektedir. Eserlerin bu yıllarda yoğunlaşmasının bankacılık sektörünün Türkiye'deki gelişim tarihiyle de ilgisi olmalıdır. 24 Ocak 1980'deki istikrar önlemleri paketi, iktisat politikasını temelinden değiştirmiş, bankacılık sisteminde de köklü değişiklikler meydana gelmiştir. Bankalar üzerindeki kontroller gevşetilirken, sektöre yeni banka girişlerine de izin verilmiştir. 2001 krizi sonrasında 2002 yılında güçlü ekonomiye geçiş programı yürürlüğe konulmuş, bankacılık programın önemli bir ayağını oluşturmuştur. Kamu bankalarının ve özel bankaların durumunu iyileştirmek üzere bazı tedbirler alınmış, bankalar kanununda değişiklikler yapılmış, bankaların faaliyetleri ve denetimi konusunda uluslararası kriterler uygulanmaya konulmuştur.⁴⁰ Bu süreçleri yaşayarak zorlukların üzerinden gelen ve artık bankacılık sektöründe kendilerine bir yer edinen bankalar, tarihlerini kayıt altına almak için kurum tarihi yazımına yönelmiştir. İş Bankası örneğinde "Türkler bankacılık yapamaz" yargısının egemen olduğu bir dönemden gelecek kısa sürede Türklerin

40 Nevin Coşar, "Türkiye'de Bankacılığın Tarihsel Gelişimi", Yıldız Technical University, Department of Economics, Working Papers, 2008/01/01.

bankacılık yapabileceğini kanıtlayan, çağdaş bankacılığın kurulup gelişmesinde laboratuvar görevi oynayan, pek çok konuda Türk bankacılığına yenilik getiren bankanın özellik ve özgüllüklerini gözden kaçırmamak gerektiği düşüncesinden hareketle tarihi yazılmıştır.⁴¹

IV. Kurum Tarihi Çalışmalarının Amaçları

Kurumlarla ilgili yapılan çalışmaların yazımında birden fazla amaç etkili olmuştur. Bu amaçlar, kurumsal planlama, yönetim geliştirmek, kamu işleri, arşiv geliştirmek, halkla ilişkiler ve pazarlama ve yasal destek olmak üzere altı başlık altında toplanabilir. İncelenen çalışmalarda eserler son üç amacı merkeze alarak yazılmıştır. 100 çalışmanın 7 tanesi arşiv geliştirmek, 31'i halkla ilişkiler ve pazarlama, 62 tanesi yasal destek sağlamak amacıyla kaleme alınmıştır.

Kurumlarla ilgili çalışmalarda kurumun temel stratejik ve yapısal gelişiminin incelenmesi, böylece geçmiş eylemlerin başarılı ve başarısız taraflarının tespit edilerek ileriye dönük bir *kurumsal planlama* yapılması amaçlar arasında yer alır. Kurum içi yayınlar ve programlar aracılığıyla yeni çalışanların kurum kültürünü kazanmasını sağlamak, *yönetim geliştirmek* araştırmalarda güdülen bir başka amaçtır. Amaçlar arasında daha bilinçli bir kamu politikası oluşturmak adına şirket politikasına bir arka plan sağlamak için *kamu işleri* de yer almaktadır. İncelenen çalışmalarda bu üç amaca dair örneklerle rastlanmamıştır.

Şekil 2: Analiz Edilen Eserlerin Yazılış Amaçlarına Göre Dağılımı

Kurum tarihi çalışmaları, şirket kararları, politikalar, stratejiler, finansal ve işletme verileri ile ilgili kolay erişilebilir kayıtlar oluşturmak, *arşiv geliştirmek* amacıyla da yapılmıştır.⁴² Eserlerin önemli bir kısmında çalışmanın hazırlık aşamasında

41 Uygur Kocabaşoğlu, *Türkiye İş Bankası Tarihi*, İstanbul: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, 2001, s. VII.

42 Smith ve Steadman, "The Value of Corporate History", s. 39.

ya da tarih yazımı sırasında kurum arşivlerinin gelişimine katkıda bulunulması dolayısıyla olsa gerek eserlerin yazılış amaçları arasında en az ifade edilen gerekçe arşiv geliştirmek olmuştur. Örneklerden biri Arçelik kurum tarihiyle ilgili eser olup, bugünün ve geleceğin kuşaklarına bir kaynakça oluşturmak amacıyla yazılmıştır.⁴³ Çalışmalar arasında belgeleri muhafaza etmek ve arşivlemek amacıyla sadece belgelerin bir araya getirilmesiyle yayını yapılan eserler de mevcuttur. Merkez Bankası'yla ilgili çalışmada kuruluş dönemindeki siyasi ve ekonomik koşullar ve bu koşullar altında yaşanan olaylarla ilgili belgeler bir araya getirilmiş, kitap olarak yayınlanmıştır.⁴⁴ Kurum için olduğu kadar ulusal ve uluslararası olaylar için de arşiv niteliği taşıyan eserler yayınlanmıştır. Demirdöküm'ün 50. kuruluş yılı anısına yapılan çalışma sadece Demirdöküm fabrikalarının kuruluş ve gelişimi için değil aynı zamanda Türkiye'de ve dünyada yaşanan önemli olaylara dair de arşiv niteliğinde bir çalışma olarak takdim edilmiştir.⁴⁵

Çalışmaların bir diğer amacı, şirket ve işletmenin kamuoyunda daha iyi anlaşılmasını sağlamak, *halkla ilişkiler*; kurumun tanıtımını reklamlarla yapmak, kurumsal ve marka imajlarının geliştirilmesi, *pazarlama*'dır.⁴⁶ Kurum imajı oluşturmak için tarih yazmanın olumsuz özellikleri içinde barındırmasından dolayı olsa gerek⁴⁷ eserlerin önemli bir kısmında çalışmanın imaj geliştirmek için yazıldığı ifade edilmemiş, kurumun tarihî gelişimini tespit etmek ve kurumu tanıtmak amacıyla yapıldığına dikkat çekilmiştir.⁴⁸ Örneğin, Konya Ticaret Odası'yla ilgili

43 Arçelik, s. 12. Kabataş Erkek Lisesi'yle ilgili çalışmanın, 100 yıllık eğitim kurumunu tanıma ve değerlendirme açısından, ilgili olan herkesin ulaşabileceği ciddi bir bilgi birikimi oluşturduğuna dikkat çekilmiştir. Saadet İrmak, *100 Yıllık Eğitim Çımarı: Kabataş Erkek Lisesi 1908/2008*, İstanbul: Kabataş Erkek Lisesi Eğitim Vakfı, 2009, s. 11. Sigortacılık tarihiyle ilgili çalışma, Osmanlı Devleti'nde sigortacılığın ortaya çıkış ve gelişim sürecini Osmanlı arşiv belgelerine dayanarak açıklamak için kaleme alınmıştır. Fatih Kahya, *Osmanlı Devleti'nde Sigortacılık*, İstanbul: Libra, 2010, s. 15.

44 Mehmet Özdemir (haz.), *Cumhuriyet'ten Bugüne Türkiye Cumhuriyeti Merkez Bankası*, Ankara: Türkiye Cumhuriyeti Merkez Bankası, 1997. Türk Denizciliği ve Türkiye Denizcilik İşletmeleri'yle ilgili çalışmaları bölük pörçük anlatımlardan kurtararak toplu halde bir kitap olarak yayınlamak uygun görülüş ve bir eser hazırlanmıştır. Bayram Camcı, Cezmi Zafer ve Şükrü Yaman (der.), *Türk Deniz Ticareti ve Türkiye Denizcilik İşletmeler Tarihçesi*, İstanbul: Türkiye Denizcilik İşletmeleri Kültür Yayınları, 1994, c. 1, s. 12.

45 *Demirdöküm'de 50 Yıl*, İstanbul: Demirdöküm A.Ş., 2004, s. 5.

46 Smith ve Steadman, "The Value of Corporate History", s. 39.

47 Tekeli, *Birlikte Yazılan ve Öğrenilen Bir Tarih Doğru*, s. 198.

48 Tofaş'ın tarihi gelişimini tespit etmek ve tanıtmak için yazıldığı belirtilmiştir. Küçükerman, *Tofaş*, s. 11. Hereke Fabrikası'nın ortaya koyduğu eserleri tüm dünyaya tanıtmak ve yaymak amacıyla kaleme alındığı ifade edilmiştir. Önder Küçükerman, *Anadolu'nun Geleneksel Halı ve Dokuma Sanatı İçinde Hereke Fabrikası: "Saray'dan Hereke'ye Giden Yol*, Ankara: Sümerbank, 1987, s. 13. Teşkilatlı ziraî kredi faaliyetlerinin esas kaynağı olan, 1888'den beri ziraate, ekonomiye ve devlet maliyesine büyük hizmetler yapan Ziraat Bankası'nın, 50 senelik hayat ve faaliyetini tanıtmak maksadıyla hazırlanmıştır. Yusuf Saim Atasagun, *Türkiye Cumhuriyeti Ziraat Bankası 1888-1939*, İstanbul: Kenan Basımevi, 1939, s. XI. Ülkenin

çalışmanın odanın tarihini, nereden nereye geldiğini ortaya çıkarmak, kamuoyuna sunmak amacıyla yazıldığı ifade edilmiştir.⁴⁹ Gelecek nesiller için kurumun gelişimini kayıt altına almak,⁵⁰ kurum hafızasının yenilenmesini sağlamak da amaçlar arasındadır.⁵¹ Kurum tarihinden kesitler sunmak için yayınlanan eserler de vardır. Osmanlı Bankası’yla ilgili çalışmada bankanın tarihini yazmanın amaçlanmadığı, hedeflenenin çok daha az iddialı ve daha dar kapsamlı olduğu, Osmanlı Bankası’nın belleğinde bir gezinti olarak nitelendirilebilecek çalışmanın amacının, her türlü malzemedan yararlanarak kurumun tarihle kesiştiği noktaları canlandırmak, okuyucuyu metin ve görüntü eşliğinde, tarihi birikim ve sürecin birer enstantanesiyle baş başa bırakmak olduğu ifade edilmiştir.⁵²

Bazı çalışmalarda eserin imaj oluşturmak amacıyla yazıldığı açıkça ifade edilmiştir. Türkiye Sınai Kalkınma Bankası’nın tarihiyle ilgili çalışmanın, bankanın elli yıla yaklaşan yaşamını, ülkenin son yarım yüzyıllık gelişim süreci içinde değerlendirerek, kurum imajı yaratmak ve eski çalışanların anılarını bir araya getirmek amacıyla kaleme alındığı belirtilmiştir.⁵³

Geçmiş olay ve kararların altında yatan sosyal, politik ve ekonomik nedenlerin tespiti ve sonuçları, yani *yasal destek*, çalışmaların amaçları arasında yer almaktadır.⁵⁴ Kurum tarihi çalışmalarının yarından fazlası bu amacı gerçekleştirme

gelişmesinde rol oynayan artık tarihin sayfaları arasında yerini almış olan gemi acentelerini ortaya çıkartarak, geçmişteki kültürü bugünlere taşımak amacıyla kaleme alınmıştır. Osman Öndeş, *Vapur Donatanları ve Acenteleri Tarihi*, İstanbul: İMEAK Deniz Ticaret Odası, 2013, s. 8. Eser, Türk Savunma Sanayii’ni yurt dışında tanıtmayı amaçlayan iki ayda bir İngilizce olarak yayınlanarak yurtdışına dağıtılan *Defence Turkey* dergisinin bir kültür yayını olarak hazırlanmıştır. Tansel Zeynep Akalın ve Nadir Bıykoğlu (haz.), *Türk Savunma Sanayii Tarihi*, Ankara: İmge Tanıtım Danışmanlık, (ts.), s. 8. Edirne Musiki Derneği’ni hem bugünün insanına hem de gelecek kuşaklara tanıtmak amacıyla yazılmıştır. Hüseyin Koç ve Ahmet Özden Uludere, *Kuruluşundan Günümüze Edirne Musiki Derneği*, Edirne: Edirne Belediye Başkanlığı, 2016, s. 8. Turing ne zaman, ne amaçla kurulmuş, ne iş yapar? Nedir bu kurum? sorularına cevap vermek için yayınlanmıştır. *Turing*, s. 4.

49 Arabacı, *Konya Ticaret Odası*, s. V. Çalışmanın, Türkiye’nin önemli kurumlarından birinin tarihçesini oluşturmak üzerine yoğunlaştığına dikkat çekilmiştir. T. Ahmet Ertek ve Faruk Özbakan, *Türk Coğrafya Kurumu Tarihçesi 70. Yıl*, İstanbul: Türk Coğrafya Kurumu, 2012, s. 7.

50 İbar, *Unilever*, s. 14.

51 Eserin, okurların şehrin musiki geleneğine doğru bir yolculuğa çıkmasına vesile olacağına da dikkat çekilmiştir. Ahmet Kara, *Kuruluşunun 100. Yılında Darülelhan*, İstanbul: İstanbul Büyükşehir Belediyesi, 2018, s. 5.

52 Eldem, *Osmanlı Bankası Arşivinde*, s. 15-16. Çalışmayla, okuyucuyu tarih içinde keyifli bir yolculuğa çıkarmak ve denizcilik tarihiyle ilgili büyük bir boşluğu kapatmak hedeflenmiştir. Cevat Ekici (ed.), *Boğaziçinde Asırlık Seyahat Belgelerle Şirket-i Hayriye*, İstanbul: İDO-Başbakanlık Devlet Arşivleri Genel Müdürlüğü, 2007, s. XII.

53 Erol Üyepazarıcı, *TSKB’nin Öyküsü 55. Yıl*, İstanbul: Türkiye Sınai ve Kalkınma Bankası, 2005, s. VII.

54 Smith ve Steadman, “The Value of Corporate History”, s. 39.

düşüncesiyle kaleme alınmıştır. Türkiye Cumhuriyet Merkez Bankası'yla ilgili çalışmada, kuruluşunun hangi ekonomik, sosyal ve siyasal koşullar altında şekillendiği, kuruluş çalışmalarının neler olduğu ve geçirdiği evreler araştırılmıştır.⁵⁵ Cılavuz Köy Enstitüsü'yle ilgili eserde olayların altında yatan sebeplerin ortaya çıkarılması için pek soru sorulmuştur; 1930'lu ve 1940'lı yıllarda Türkiye'nin temel sorunu neydi? Yine bu yıllarda toplumsal yapı ve siyasal koşullar nasıldı? Doğu Anadolu'nun toplumsal yapısı ve güç ilişkileri hangi biçimde karşımıza çıkıyordu? Köy enstitülerinin bu güç ilişkilerini dönüştürme süreciyle ilişkisi neydi? Cılavuz Eğitim Kursu'nda ve Cılavuz Köy Enstitüsü'nde yetişen öğrenciler aracılığıyla Artvin'den Ağrı'ya Erzurum'a dek geniş bir coğrafyada değiştirilmek istenen neydi? Enstitüde nasıl bir yaşam biçimi ve eğitim anlayışı söz konusuydu? Buraya gelen gençlere verilen kişilik eğitimi hangi öğeleri içermektedir? Kadın erkek ilişkilerine yönelik algıları neydi? Cılavuz Köy Enstitüsü'ndeki eğitimin burada yetişen öğrencilerin, öğretmenlerin, yöneticilerin Kars bürokrasisinin, bölge halkının yerel basının ve Cılavuz halkının gözünde yeri neydi? Özellikle Kars ve çevresi için enstitü nasıl bir önem taşıyordu? 1946'da çok partili hayata geçiş süreci Cılavuz Köy Enstitüsü'nü nasıl etkilemişti? Cılavuz'dan mezun olanların ülkemize katkısı oldu mu? Cılavuz'daki uygulamaların dün ve bugün sosyolojik açıdan, eğitim bilimi açısından yeri neydi?⁵⁶

V. Kurum Tarihi Yazımında Benimsenen Bakış Açıları

Kurum tarihi çalışmalarının amaçları tarih yazımında benimsenen bakış açılarını da etkilemiş, amaçlara paralel bir şekilde eserlerin yazımında belli bakış açıları

55 Tekeli ve İlkin, *Merkez Bankası*, s. XI. Eserde, sigorta mevzuatında ve sigortacılık sistemindeki gelişmeler nedenleri ve sonuçlarıyla ortaya konulmuştur. Kazgan, Soyak ve Koraltürk, *Koç Allianz*, Sunuş. Finans konusundaki araştırmalar aynı dönemin sosyal, ekonomik ve politik gelişmelerinden soyutlanmayacağından çalışmada bu hususlara da temas edilmiştir. Haydar Kazgan, *Osmanlı'dan Cumhuriyet'e Türk Bankacılık Tarihi*, İstanbul: Türkiye Bankalar Birliği, 1997, s. 9. Bayındırlık çalışmalarının aşamaları, yarattığı ekonomik, siyasal, toplumsal sonuçlar aktarılmıştır. Süha Ünsal ve Vahap Candan, *Türkiye'nin İnşa Tarihi*, Ankara: TRT: Anadolu Üniversitesi, 2015, s. 13.

56 Gümüšoğlu, *Cılavuz Köy Enstitüsü*, s. XXV-XXVI. Kayseri eczacılık tarihiyle ilgili çalışmada da bazı sorulara cevap aranmıştır. Oda yönetim kurulu, eczacılık mesleğinin gelişimi, eczanın daha rahat şartlar altında mesleğini icra edebilmesi, meslekî ve sosyo-ekonomik anlamda gelişebilmesi için neler yapmıştır? Halk sağlığına yönelik neler yapmıştır? Odanın toplumsal sorunlarda sosyal sorumluluğu neler olmuş, halkın gözünde eczacı imajının daha iyi olabilmesi için neler yapılmıştır? Meslek örgütünün kurumsallaşması için neler yapılmıştır? Eczacı Odası'nın fiziki imkanlarında hangi yenilikler yapılmıştır? Halil Tekiner, *Kayseri Eczacılık Tarihi*, Ankara: Türk Eczacılar Birliği, 2005, s. 14. Tarişbank tarihinde bankanın kendine özgü özelliği ile, kuruluş yıllarının toplumsal ve ekonomik yapısının tanınması, hangi ortamda, hangi koşullarla, hangi amaçlarla kurulduğu gibi sorulara açıklık getirilmesinin kaçınılmaz olduğu ifade edilmiştir. Hüsnü Erkan, Sabri Yetkin, Özlem Yıldırım, Oktay Gökdemir ve N. Oğuzhan Altay, *Tarişbank Tarihi: Milli Aydın Bankası T.A.Ş.*, İzmir: Tarih Vakfı Yurt Yayınları, 1993, s. 1-2.

ortaya çıkmıştır. Bunları, kurum imajı çerçevesinde, örgüt kuramı bağlamında, sektör ve ülke tarihini esas alarak tarih yazmak şeklinde üçe ayırmak mümkündür.

A. Kurum İmajı ve Tarih Yazımı

Kurumlar, tarihlerini imaj oluşturmak için kullanmakta, bu imaj hem kurumun dışına hem de içine dönük olmakta, kurum tarihine dayanılarak dışta olumlu bir imaj yaratılırken içte de kurum ideolojisi oluşturulmaktadır. İmaj bazen o kadar önem arz etmektedir ki eserin yazılış sebeplerinden biri olmaktadır.⁵⁷ Türkiye’nin ilk çimento fabrikasına sahip bir şirketin, bu ilk olma özelliğini bir itibar unsuru olarak kullanmak için eserin kapağına taşınması kurum imajı oluşturmak için yapılanlara bir örnektir.⁵⁸ Fethi Gedikli tarafından kaleme alınan Şura-yı devletle ilgili çalışmanın önsözünde, kitabın “*Kuruluşundan Bugüne Danıştay*” projesinin bir parçası olarak kaleme alındığı belirtildikten sonra 50. kuruluş yıldönümünde Türk yargı teşkilatının önemli bir kurumu olan Danıştay’ı selamlama çalışması olduğunun da altı çizilmiştir.⁵⁹ Kuruluş yıldönümü vesile edinilerek kurum içine dönük bir imaj oluşturulmaya çalışılmıştır.

Kurumla ilgili kamuoyunda oluşan yanlış imajı düzeltmek amacıyla kaleme alınan çalışmalar da vardır. Atatürk Orman Çiftliği’nin tarihiyle ilgili eser, çiftlik arazilerinin sahiplerinden karşılıkları ödenmeden alınması başta olmak üzere çiftlik hakkında bugüne kadar ileri sürülen çeşitli iddiaları yanıtlamak amacıyla yazılmıştır. Tapu sicil kayıtları incelenmiş, Atatürk Orman Çiftliği’ni oluşturan arazilerin para ile satın alındığına dair örnekler verilmiştir.⁶⁰ Yapılan çalışmalarda olumsuz imaj oluşturmaktan çekinmeyerek başarısızlık hikayelerine yer verenler de olmuştur. Osmanlı Bankası’nın ticari hayatı 2001’de Türkiye’de yaşanan şiddetli krizin ardından, Garanti Bankası ile birleşmesinin sonucunda fiilen sona ermiştir. Bankayla ilgili çalışmada, ülkenin hala faaliyette olan en eski ve en önemli bankalarından birinin kuruluşundan neredeyse 150 yıl sonra yok olmasının son derece üzücü bir gelişme olduğu yer almıştır.⁶¹

B. Örgüt Kuramı Bağlamında Tarih Yazımı

Son yıllarda yönetim ve organizasyon alanında çalışan akademisyenlerin yürüttüğü kurum tarihi çalışmalarının sayısı giderek artmış, buna bağlı olarak da örgüt kuramını merkeze alarak çalışmalar yapılmıştır. Bu çerçevedeki tarih yazımının yanıtlayacağı pek çok soru olduğu ifade edilmiştir. Türkiye gibi bir ülkede

57 Tekeli, *Birlikte Yazılan ve Öğrenilen Tarihe Doğru*, s. 198.

58 Emre Dölen ve Murat Koraltürk, *İlk Çimento Fabrikamızın Öyküsü*, İstanbul: Türkiye Ekonomik ve Toplumsal Tarih Vakfı, 2004, s. 5.

59 Gedikli, *Şura-yı Devlet*, s. X.

60 Öztoprak, *Atatürk Orman Çiftliği*, s. 21-22.

61 Andre Autheman, *Bank-ı Osmani-i Şahane: Tanzimattan Cumhuriyete Osmanlı Bankası*, çev. Ali Berktaş, İstanbul: Osmanlı Bankası Arşiv ve Araştırma Merkezi, 2002, s. 8.

kurumların oluşma dinamikleri Batı'daki kurumlardan farklılık göstermekte midir? Özellikle firmalar düzeyinde aile şirketi olarak kurulan kuruluşlarda, sermayenin anonimleşmesi doğrultusunda bir gelişme var mıdır? Böyle bir gelişmeye hangi aşamalardan geçildikten sonra varılmaktadır? Özel kuruluşlarla kamu kuruluşlarında karar verme mekanizmaları nasıl çalışmaktadır? Aralarındaki farklılıklar nelerdir? Bu kurumlar rasyonel karar verme kalıplarına göre çalışmıyorsa, Türkiye'de kurumlar için farklı davranış kalıpları ortaya çıkmakta mıdır? Özellikle kamu kuruluşlarında siyasal etkilenme ne düzeyde ve hangi kanallarla olmaktadır? Bu kurumlar içinde siyasal etkilere direnmede ne tür mekanizmalar etkili olmaktadır? Kriz altında kurum nasıl davranmaktadır? Kriz içinde hangi aşamadan sonra örgüt içindeki denetim biçiminin değişmesine razı olunmaktadır? Çoğu kez kurumun kendi varlığı bir krize çözüm arayışına bağlıdır. Bu kriz altındaki kuruluş kurumun hangi özelliklerini belirlemiştir? Kurum tarihi yazımına böyle sorularla yaklaşılmasının bu alanı oldukça ilginç kılacağı, ortaya çıkan ürünün daha kapsayıcı bir çalışma olacağı belirtilmektedir.⁶²

Ticaret ve sanayi odalarıyla ilgili çalışmada bu sorulardan bazılarının cevap aranmaya çalışılmıştır. Osmanlı Devleti'nde geleneksel meslekî örgütlenme biçim ve kurumları yanında batı orjinli odaların kurulmaya başlamasında hangi dinamikler etkili olmuştur? Odaların kurulmasında hangi amaçlar güdülmüştür? Kurulan odalarla, güdülen bu amaç ve hedeflere ne oranda ulaşılabilmmiştir? Odaların, umulan gelişme ve faydayı sağlamasını veya başka bir ifadeyle Osmanlı Devleti'nde verimli ve etkin kurumlar olarak faaliyet göstermelerini hangi etkenler engellemiştir? Odalar dışında girişimciler nasıl örgütlenmişlerdir? Cumhuriyet döneminde odalar Osmanlı dönemi deneyimine dayanarak nasıl yeniden şekillenmişlerdir? Ekonominin Türkleştirilmesi sürecinde odalar bu süreç ve zihniyetten nasıl etkilenmiştir? Birbirinden bağımsız ticaret ve sanayi odalarının kurulmaya başlaması hangi nedenlere dayanmaktadır ve nasıl gerçekleşmiştir?⁶³

C. Sektör Tarihi veya Ülke Tarihi Bağlamında Tarih Yazımı

Tarihi yazılacak kurumlar genellikle büyük kuruluşlar olduğunda hem ülke tarihi hem de ülkedeki ilgili sektörün tarihini yazmak açısından bu kurumların tarihinin bilinmesi, çoğu kez ülkenin ve sektörün bu alandaki tarihinin de bilinmesini

62 Tekeli, *Birlikte Yazılan ve Öğrenilen Bir Tarihe Doğru*, s. 200-201. Yukarıdaki sorulardan "Kamu kuruluşlarında siyasal etkilenme ne düzeyde ve ne kanallarla olmaktadır?" sorusunun cevabına *Bir Kitle İletişim Kurumunun Tarihi* adlı eserde kısaca değinilmiştir. 27 Mayıs 1960 darbesi sonrasında yürürlüğe giren 1961 Anayasası'nın, kamu kurumu olan TRT'nin yayıncılığına getirdiği yeni düzen, anayasanın ilgili maddeleri ve dönemin siyasi partilerinin bu konudaki tavrı, bunun yayıncılığa yansımaları üzerinden değerlendirilmeye çalışılmıştır. Özden Cankaya, *Bir Kitle İletişim Kurumunun Tarihi TRT 1927-2000*, İstanbul: Yapı Kredi Yayınları, 2003, s. 57-67.

63 Murat Koraltürk, *Türkiye'de Ticaret ve Sanayi Odaları (1880-1952)*, İstanbul: Denizler Kitabevi, 2002, s. VII-VIII.

gerektirmiştir. Bu durumda kurumların tarihi birkaç farklı şekilde yazılmıştır. Bazı çalışmalarda kurum tarihleri büyük ölçüde sektör tarihleri dikkate alınarak kaleme alınmış, kurumun iç yapısına dönük sorunlar yanında, sektöre ilişkin sorunlar üzerinde de durulmuştur. Sektörün kurulmasına ve gelişmesine kurumun nasıl bir katkıda bulunduğu, zamanla sektör içindeki payının nasıl geliştiği vb. sorulara cevap aranmıştır. Kurum tarihlerinin bu şekilde yazılması, sektörlerin daha iyi tanınmasına olanak vermiş, sektör tarihlerini bir anlamda somutlaştırmıştır. Türkiye’de yapılan çalışmaların bu yaklaşım etrafında gelişmesinin nedenlerinden birinin, çoğu kez kurum tarihi yazanların genel tarih yazımı alanından gelmesi, kurum tarihlerine de bu gözle bakması olduğu ifade edilmiştir. Bu bakış açısı aynı zamanda zorunlulukların bir sonucu olarak görülmüştür. Kurumlar çoğu kez düzenli bir arşive sahip olmamış, araştırmacıdan, kaynakları kendisinin sağlamasını istenmiş, yazarlar örgüt kuramı bağlamında bir tarih yazımına imkan verecek belgeleri bulamadıkları için bu alana yönelmiştir.⁶⁴ Şirket-i Hayriye’yle ilgili çalışmada şirketin tarihi üzerine çalışılırken İstanbul’da ulaşımın tarihi ve bu tarih içinde Şirket-i Hayriye’nin yeri incelenmiştir.⁶⁵

Bir kurumun gelişiminin içinde bulunduğu çevre ile etkileşim içinde gerçekleştiği kabulünden hareketle, kurumun gelişim hikayesi tarihsel bir anlatı içinde kurulmaya çalışılmıştır. Böylece kurumun davranışlarındaki yani çevreyle

64 Tekeli, *Birlikte Yazılan ve Öğrenilen Bir Tarihe Doğru*, s. 201.

65 Murat Koralırk, *Şirket-i Hayriye*, İstanbul: IDO, 2007, s. X. Tekel tarihinin, aynı zamanda Türkiye’de sanayinin kurulmasının, devlet tekelciliğinin, özel tekelciliğin, imtiyazlı işletmelerin, yabancı sermayenin, devletleştirmenin ve özelleştirmenin de tarihi olduğu ifade edilmiştir. Doğruel ve Doğruel, *Tekel*, s. 11. Çalışmada, Avrupa’da çimento bulunmuş, bulunışundan oldukça kısa bir süre sonra Osmanlı Devleti’nde de bir yapı malzemesi olarak kullanılması ve Türkiye’de çimento sanayinin tarihsel gelişimi anlatılmıştır. Dölen ve Koraltürk, *İlk Çimento Fabrikamızın Öyküsü*, s. 5. Osmanlı sanayisiyle ilgili bilgiler verilerek dönemin en büyük askeri fabrikası olan İzmit Çuha Fabrikası’nın kurum tarihi anlatılmıştır. Hilal Karavar, *Osmanlı’dan Cumhuriyet’e İzmit Çuha Fabrikası 1844-1920*, Kocaeli: Kocaeli Büyükşehir Belediyesi, 2007, s. III. Ankara sanayi odasının tarihi kadar Ankara sanayisinin tarihine de akademik anlamda katkı sağlayacak bir eser oluşturmak gayesiyle bir çalışma yapıldığı ifade edilmiştir. Bekir Koç ve M. Murat Baskıcı, *Bozkırdan Sanayinin Başkentine: Ankara Sanayi Tarihi*, Ankara: Ankara Sanayi Odası, 2013, s. V. Isparta Halı Fabrikası’yla ilgili çalışmada, Anadolu’nun el dokumacılık geleneğinin ısrarlı ve bilinçli girişimlerle yeni ve zengin içerikli bir sanayi geleneğine dönüştürülmesi süreci anlatılmıştır. Önder Küçükerman, *Batı Anadolu’daki Türk Halıcılık Geleneği İçinde İzmir Limanı ve Isparta Halı Fabrikası*, İstanbul: Sümerbank, 1990, s. 16. Türkiye Sınai Kalkınma Bankası’nın tarihinin ülkenin sanayileşme ve elli yıllık ekonomik gelişme evrelerinin tarihiyle örtüştüğüne dikkat çekilmiştir. Üyepazarıcı, *TSKB*, s. VIII. Çalışmada, sektörün oluşumu ve gelişimi, teknik gelişme bir tarafa bırakılarak daha çok konunun sosyo-ekonomik yönleriyle ele alınmıştır. Şinasi Acar, *Türkiye’de Beton Prefabrikasyonun Tarihiçesi*, İstanbul: Türkiye Prefabrik Birliği, 2006, s. 6. Doksan yılı aşan geçmişi içinde şirketin yaşamında ortaya çıkan dönüm noktalarının Türkiye ekonomisinin dönüm noktaları ile çakıştığı ifade edilmiştir. Dölen ve Koraltürk, *İlk Çimento Fabrikamızın Öyküsü*, s. 5.

ilişkilerindeki değişimler, kurumdan hareketle ülke tarihini gözleme olanağı vereceğinden kurumun tarihi yazılırken ülke tarihi de dikkate alınmıştır.⁶⁶ Turcas Petrol'le ilgili çalışmada, şirketin 1980'lerden bugüne bir petrol şirketinden bir enerji şirketine uzanan uzun gelişim serüveni aynı süreçte Türkiye'nin kısa siyasal, toplumsal, ekonomik tarihi paralelinde değerlendirilmeye çalışılmıştır.⁶⁷

Bu çerçevede bir tarih yazımı için kurumun düzenli ve kesintisiz bir arşivinin olması gerektiği ifade edilmiştir.⁶⁸ Eldem'in Osmanlı Bankası'yla ilgili çalışmasındaki ifadeleri bu tespitin doğruluğunu göstermektedir. Eldem, parayı rehber aldığı -bankanın genel gelişimiyle tutarlı bir uyum içinde- sadece kurumun kendisine bakmakla yetinemeyeceğini, aynı zamanda dönemin toplumsal, politik ve ekonomik ortamıyla banka arasındaki bağlantıyı kurmasının gerekli olduğunu ifade etmiştir. Bunun ise İstanbul arşivlerinin -bankanın yerel arşivlerinin- kapsamlı biçimde kullanılmasıyla mümkün olduğunu, Paris ve Londra arşivlerinin tersine,

66 Tekeli, *Birlikte Yazılan ve Öğrenilen Bir Tarihe Doğru*, s. 202.

67 Murat Koraltürk, *Enerji Dolu 80 Yıl*, İstanbul: Turcas Kültür Yayınları, 2013, s. 12. Şekerbank'ın 60 yıllık hikayesinin 1950'lerden bugüne yaşanan toplumsal ve ekonomik dönüşümün yani Türkiye'nin hikayesi olduğu ifade edilmiştir. Murat Koraltürk, *Şekerbank'ın 60 Yılı: Bizim Hikayemiz Türkiye'nin Hikayesi*, İstanbul: Şekarbank, 2014, s. 8. Egebank, Türkiye Cumhuriyeti'nin kuruluşun günümüze neredeyse tüm serüvenine tanık olmuş, hatta kurum olarak özellikle ilk 20 yılında kendisini Cumhuriyet iktidarının kalkınma ve gelişme çabalarının yerel ölçekte uygulayıcısı olarak görmüş ve bu yönde çaba sarf etmiş bir banka olarak tasvir edilmiştir. Bu yüzden bankanın tarihinin bir anlamda Cumhuriyet'in sosyo-ekonomik tarihinin yerel ölçekte bir yansıması olarak değerlendirilmesi gerektiği belirtilmiştir. Yetkin ve Serçe, *Egebank*, s. 6. İstanbul Ticaret Odası'yla ilgili çalışmada Türkiye'nin 1923-1960 dönemi iktisadi ve sosyal olaylarının Ticaret Odası penceresinden nasıl görüldüğü ve değerlendirildiği ortaya konulmaya çalışılmıştır. Ufuk Gülsoy ve Bayram Nazır, *Türkiye'de Ticaretin Öncü Kuruluşu İstanbul Ticaret Odası 1923-1960*, İstanbul: İstanbul Ticaret Odası, 2012, s. 11. Surp Pırgıç Ermeni Hastanesi bağlamında Ermenilerin toplumsal hayatını açıklamak, iç dayanışmalarını ve gerilimlerini göstermek, içinde yaşadıkları imparatorluğa yaptıkları katkıya dikkat çekmek amaçlanmıştır. Yarman, *Surp Pırgıç Ermeni Hastanesi*, s. X. Toplumsal tarih çalışmalarında her konu başkalarıyla eklemlendiği için, kendisi dışındaki alanlar hakkında da bir şeyler söylediği belirtilmiş, çalışmanın da zihniyetten iktisada kadar yakın geçmişin birçok alanına dair ipuçları içerdiğine dikkat çekilmiştir. Mete Tunçay, *Türkiye'de Piyango Tarihi ve Milli Piyango İdaresi*, Ankara: Milli Piyango İdaresi, 1993, s. 5. Unilever'in Türkiye'deki tarihini Unilever tarihinden bağımsız olarak yazmanın mümkün olmadığı ifade edilmiş, Unilever Türkiye'nin attığı pek çok olumlu ve olumsuz adımın Unilever'in merkezi olarak aldığı kararların neticesi olduğu bu açıdan ana hatlarıyla dünya Unilever'indeki gelişmelerin de kitap boyunca anlatıldığı belirtilmiştir. Unilever'in merkezizetçiliğinin giderek arttığı son 10-15 yılda alınan kararlarda merkezin ağırlığı ve sorumluluğunun daha fazla olduğu dolayısıyla Unilever Türkiye'nin tarihini Türkiye'nin ekonomik gelişmesinden ayırarak yazmanın da pek olanaklı bulunmadığına dikkat çekilmiştir. Unilever Türkiye'nin gelişmesine paralel olarak Türkiye'nin ekonomik gelişmeleri de ana hatlarıyla verilmiştir. Unilever'in içinde bulunduğu ülkenin ekonomik gidişatından olumlu veya olumsuz etkilenmemesinin mümkün olmadığı belirtilip, gidişatın bir paralellik gösterip göstermediği de incelenmiştir. Ibar, *Unilever*, s. 14.

68 Tekeli, *Birlikte Yazılan ve Öğrenilen Bir Tarihe Doğru*, s. 202.

bu arşivlerin bankanın günlük yönetimi ve operasyonları ağırlıklı bir konuma sahip olduğu, bu nedenle ciltler dolusu idare heyeti toplantı tutanaklarını, dosyalar dolusu yazışmayı, numaralama defterindeki sayfalar dolusu banknot ihraç, iptal ve ihrak hareketlerini tarayıp bankanın öyküsünü farklı bir açıdan anlatan tutarlı ve ardışık bir bilgi kümesi oluşturmanın mümkün olduğunu belirtmiştir.⁶⁹

Kurum tarihi çalışmalarının bazılarında kurumun tarihi ele alınırken hem sektörün hem de ülkenin tarihi dikkate alınmıştır. Bu şekildeki bir tarih yazımında en içte kurumun tarihi, onun dışında sektörün, daha dışında ise ekonominin ve ülkenin tarihinin yer aldığı ve bunların içeriden dışarıya doğru azalan miktarda kurumun tarihini oluşturduğu ifade edilmiştir.⁷⁰ Ulagay ilaç sanayiiyle ilgili çalışma bunun bir örneği olup, firmanın tarihi ele alınırken hem sektör hem de ülke tarihi dikkate alınmıştır. Firmanın yüz yılı ile Türkiye’nin ve ilaç sektörünün yüz yılı arasında sıra dışı bir paralellik olduğu ifade edilmiştir. Firmanın kurucusu İbrahim Ethem’in geçmişinin köşe taşlarının hem sosyal hem de ekonomik açıdan Türkiye tarihinin önemli bir dönemini ve ilaç endüstrisinin oluşumundaki önemli bir aşamayı çok iyi yansıttığına dikkat çekilmiştir. Bu bakımdan çalışma, salt bir kurum tarihi olarak değil genel olarak Türkiye ve sektör tarihinin bir parçası olarak ele alınmıştır. Böylece, bir yandan Ulagay ilaç sanayinin tarihindeki önemli süreçler dönemin sosyal, siyasal ve ekonomik gelişmeleriyle açıklanmaya çalışılmış, diğer yandan da o dönemde yaşanan gelişmelerin reel etkilerinin firma üzerinden gösterilmesi hedeflenmiştir. Bu şekilde makro ve mikro tarih arasındaki bağlar ortaya konulmaya çalışılmıştır. Kurum tarihi çalışmalarının artmasının kurumların kendisi kadar o kurumların ait olduğu sektörler ve genel ülke tarihi bakımından da önemli olduğunun altı çizilmiştir. Her çalışmanın büyük bir mozaığın bir parçasını tamamladığı, yüz yıllık yerel markaların yerlerini global ekonomi çağının çok uluslu şirketlerine terk ettiği günlerde tarihi kayıt altına almaya yönelik çabaların her zamankinden daha fazla anlam kazandığının altı çizilmiştir.⁷¹

69 Edhem Eldem, *Osmanlı Bankası Tarihi*, İstanbul: Tarih Vakfı Yurt Yayınları, 2000, s. XXI-XXII.

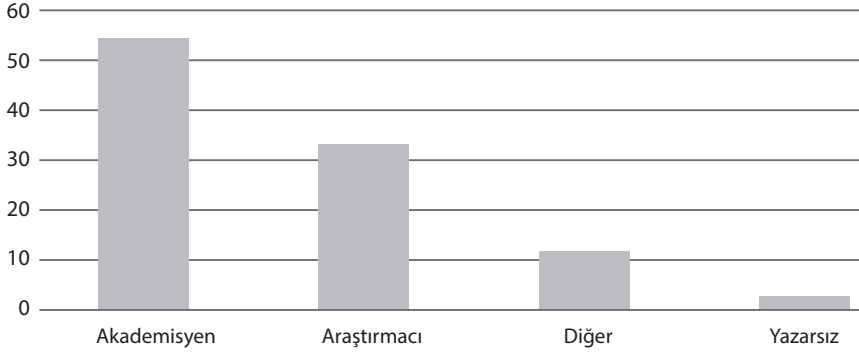
70 Koraltürk, “Kurum Tarihi Yazıcılığı”, s. 139-140

71 Altun, *Ulagay İlaç Sanayii*, s. 11. Demirbank’ın gelişimi ile Türkiye’de ekonominin gelişimi arasında paralellik kurulmuş, bu nedenle ekonomi, iktisat politikaları ve bankacılık sektöründeki gelişmelerle Demirbank’ın doğuşu ve gelişimi iç içe incelenmiştir. Makro düzeydeki değişikliklerin bir işletme olarak Demirbank üzerinde ne gibi etkiler meydana getirdiği izlenmiş, bankanın bu değişikliklere nasıl uyum gösterdiği araştırılmıştır. Ayrıca, mikro düzeyde bir işletme olarak Demirbank’ın yapısı ve gelişimi incelenmiş, bu bağlamda bankanın yönetimi, öz kaynakları, mevduatı, plasmanları, iştirakleri, personel yapısı, kültürel ve sosyal faaliyetleri, reklam ve tanıtımı ile organizasyonu konuları ele alınmıştır. Nevin Coşar, *Geçmişten Geleceğe Demirbank*, İstanbul: Tarih Vakfı Yurt Yayınları, 1999, s. 9. İş Bankası kurum tarihinin girişinde çalışmanın farklı şekillerde okunabileceği, Cumhuriyet’in İş Bankası adıyla kurduğu bir örgütün kurucuları, hissedarları, yöneticileri, çalışanları, şubeleri, iştirakleri ve çevresiyle 75 yılı geride bırakan serüvenin hikayesi olarak değerlendirilebileceği belirtilmiştir. Ayrıca Türkiye’de bankacılığın gelişiminin ana hatları, ekonomideki dönüşümlerle bağlantılı olarak gözlemlenerek, Türkiye’nin 75 yıllık ekonomik kalkınma ve gelişim çabalarının genel

VI. Çalışmaların Biçimsel Özellikleri

A. Eserlerin Yazarları

Şirket, firma, sektör tarihlerini konun edinen 100 kitabın yazarlarının kimler olduğu sorusunun yanıtı önemlidir. Zira yazarlar, bir kurumun tarihini ayrıntılı olarak anlamak, bu tarihi araştırmacılara özellikle de yöneticilere aktarmak, yöneticilerin kurum hakkındaki farkındalıklarını artırmak, yönetim yeteneklerini geliştirmek ve kurumun değişimine aracılık etmek gibi pek çok önemli görevi yerine getirmeye çalışmaktadır.⁷²

Şekil 3: Analiz Edilen Eserlerin Yazarlara Göre Dağılımı

olarak bankacılık, özel olarak da İş Bankası perspektifinden belli başlı kırılma noktaları hakkında fikir edinilebileceği ifade edilmiştir. Kocabaşoğlu, *İş Bankası Tarihi*, s. VII. Osmanlı Devleti'nin son dönemine, İmparatorluk'tan Cumhuriyet'e geçiş ve Cumhuriyet'in 90 yıllık gelişim sürecine tanıklık eden Ericsson'un bu coğrafyadaki tarihinin, bir anlamda Türkiye'nin de yakın tarihine iletişim sektörü üzerinden ışık tuttuğu ifade edilmiştir. Serkan Yazıcı, *Osmanlı'dan Günümüze İletişimde Bir Lider Ericsson Türkiye*, İstanbul: Tarih Vakfı Yurt Yayınları, 2014, s. 6. Eserde, ülkenin sanayileşmesine paralel olarak şirketin gelişmesine tanık olduğu, Türkiye'nin 50'li yıllar sonrası imalat sanayii ve sosyal tarihi ile paralel yürütülen bir çalışma olduğu belirtilmiştir. *Arçelik*, s. 9, 12, Yöntem ve Kaynaklar. Anadolu Sigorta'yla ilgili çalışmanın sadece Türkiye sigorta sektörünün değil, ekonomiden, siyasal ve sosyal yaşama kadar bir ülkenin yaşadığı değişim sürecini anlattığına dikkat çekilmiştir. Zafer Toprak, *Geçmişten Geleceğe Anadolu Sigorta*, İstanbul: Anadolu Sigorta, 2010, s. 7. Tarman adlı dergi içindekiler, katkıda bulunanlar, işlenen tıbbi, toplumsal ve siyasi konularla teferruath bir şekilde incelenmiştir. Aynı zamanda çalışmayla Ermeni cemaatinin, İstanbul'un şehir tarihi ve Türkiye'deki modernitelerin tarihine de değerli bilgiler eklendiği ifade edilmiştir. Yarman, *Ermeni Etibba Cemiyeti*, s. XV. Feshane, Türk sanayi tarihi içindeki yeri, ürünleri ve çağın olaylarıyla birlikte incelenmiştir. Önder Küçükerman, *Türk Giyim Sanayii Tarihindeki Ünlü Fabrika "Feshane" Defterdar Fabrikası*, Ankara: Sümerbank Kültür Yayınları, 1988, s. 11.

72 Kazgan, Soyak ve Koraltürk, *Koç Allianz, Smith ve Steadman*, "The Value of Corporate History", s. 35.

İncelenen 100 kitabın 56 tanesi akademisyenler tarafından yazılmıştır. 32 kitabın araştırmacılar tarafından kaleme alındığı tespit edilmiştir. Diğer başlığı altından tasnif edilen 12 kitabın ise gerek kurum içinden ve gerekse kurum dışından kişiler tarafından yazıldığı görülmektedir. Bu kişiler arasında eczacı, öğretmen, mimar gibi meslek grubu mensupları bulunduğu gibi banka çalışanı, genel müdür gibi kurum çalışanları da vardır. 2 kitabın yazarı zikredilmediğinden anonim eserdir. Kimi çalışmalarda eserin yazarı zikredilmemekle birlikte çalışmayı hazırlayanların veya metni yazanların ismi zikredildiği için bunlar anonim olarak kabul edilmemiştir. Yazarların isimlerinin çalışmalarda açıkça zikredilmesi bir manada yazarın eserin sorumluluğunu üstlenmesini ve dolayısıyla yazılanların hesap verilebilirliğini ifade ettiğinden önemlidir.⁷³ Yazarların 12 tanesi birden fazla çalışma kaleme almış olup, bunların sadece ikisi araştırmacı diğerleri akademisyendir. Akademisyenlerden en çok eser kaleme alan 8 kitapla Murat Koraltürk’tür, onu 5 kitapla Önder Küçükerman izlemektedir. Araştırmacılarından en çok kitap kaleme alanlar 3 kitapla Gökhan Akçura ve 2 eserle Arsen Yarman’dır. Tesbit edilebildiği kadarıyla yazarlardan 14 tanesi ilgili kurum veya sektörde daha önce görev almıştır.

Akademisyenlerin veya kurum tarihçisi olarak bilinen yazarların kaleme aldığı eserlerin daha güvenilir kurum tarihi çalışmalarına işaret ettiği yönünde görüşler bulunmaktadır.⁷⁴ Yapılan bazı çalışmalarda eserlerin akademisyenler tarafından yazılmasına dikkat çekilmiş, Koç Allianz ile ilgili kitabın sunuş kısmında yazarların üçünün de iktisat tarihçisi olduğu belirtilmiştir.⁷⁵ Akademisyen olmasa da kendi kendini yetiştiren alaylı tarihçilerin öneminin vurgulandığı çalışmalar da mevcuttur. Tarihçi Christoph K. Neumann Ermeni Etüba Cemiyeti’yle ilgili esere yazdığı önsözde, yaşadığı toplumun tarihiyle uğraşan alaylı tarihçilerin kaleme aldığı çalışmaların önemini vurgulamıştır.⁷⁶

Akademisyenler ve alaylı tarihçiler haricinde bizzat kurumda görev almış kişiler tarafından yazılan nitelikli çalışmaların üzerinde özellikle durulmuştur. Osmanlı Bankası’yla ilgili eser bunun bir örneği olup Eldem sunuş yazısında,

Andre Autheman tarihçi değildi; ama “içeriden” olmanın kendisine verdiği birikimle gerçek bir entelektüel merakı bir araya getirerek, kusursuz bir tarih çalışması meydana getirdi. İlginçtir, o zamana kadar Osmanlı Bankası üzerine yapılmış olan tek ciddi çalışma da aynı şekilde bankanın “içinden” çıkmıştı: Adrien Bilotti’nin 1909 yılında yayımlanan *La Banque imperiale ottomane* adlı eseri, kuruluşundan o tarihe kadar olan dönem

73 Smith ve Steadman, “The Value of Corporate History”, s. 33.

74 Smith ve Steadman, “The Value of Corporate History”, s. 35.

75 Kazgan, Soyak ve Koraltürk, *Koç Allianz*, s.13.

76 Yarman, *Ermeni Etüba Cemiyeti*, s. XV.

içinde Osmanlı Bankası'nın gelişimini incelemekte, bankanın işleyişi hakkında çok kıymetli bilgiler vermekteydi.

cümleleriyle meslekten tarihçi olmayan kurum çalışanlarının yazdığı eserlerin önemine dikkat çekmiştir. Eldem, Osmanlı Bankası'nın tarihini yazmaya başladığında, tekrara düşmemeye gayret ettiğini, konuya farklı açılardan yaklaşabilmek için bankanın çok az kullanılmış olan İstanbul arşivleri üzerinde yoğunlaşmak mecburiyetinde kaldığını da ifade etmiştir.⁷⁷ Kurum çalışanı olmanın esere olumlu katkısına bizzat yazarın dikkat çektiği örnekler de mevcuttur. Hava harp sanayi tarihiyle ilgili çalışmada, akademik çalışmalarının yanında on sekiz yıl boyunca astsubay ve subay statüsünde ikmal sınıfında yapmış olduğu görevler sonucunda elde ettiği tecrübenin eserin ruhunun ve felsefesinin oluşmasında önemli katkısı olduğunu yazar belirtmiştir.⁷⁸ Yazarların kurum çalışanı olmasının kaynak temini konusunda da esere katkısı olmuştur. Unilever tarihini yazan İbar, Unilever Türkiye ile ilgili sahaflarda bulabildiği belge ve dokümanları sürekli toplayıp bir arşiv meydana getirdiğini ve çalışmada bu arşivden faydalandığını ifade etmiştir.⁷⁹

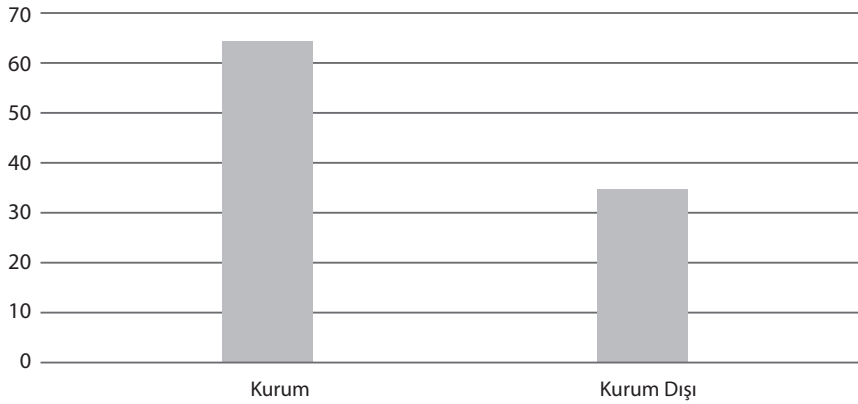
B. Eserlerin Yayınevleri

Kurumlarla ilgili çalışmaların yayınevleri incelendiğinde bu eserlerin 65 tanesinin kurumların kendi yayını olduğu, 35 çalışmanın ise kurum dışındaki yayınevleri tarafından yayımlandığı görülmektedir. Kurum dışındaki yayınevleri arasında 6 kitapla ilk sırada kurum tarihi projeleri yürüten Tarih Vakfı Yurt Yayınları ve İş Bankası Kültür Yayınları gelmektedir. İkinci sırada Libra Yayıncılık onları izlemektedir. Kurumların kendi yayınları arasında en fazla yayın yaparak 4 kitapla birinci sırada yer alan Sümerbank olup onu 2'şer kitapla Osmanlı Bankası Arşiv ve Araştırma Merkezi, İDO Atatürk Araştırma Merkezi İstanbul Ticaret Odası, Borsa İstanbul ve Türkiye Cumhuriyeti Merkez Bankası Yayınları izlemektedir. Bazı çalışmalar kurumların kendi yayını olmakla beraber başka bir yayıneviyle birlikte yürütülen ortak çalışmalar sonucunda hazırlanmıştır. Seka tarihiyle ilgili çalışma örnek olarak verilebilir ki eser Tarih Vakfı yayın bölümü tarafından yayına hazırlanmıştır.

77 Autheman, *Bank-ı Osmani-i Şahane*, s. 7.

78 Osman Yalçın, *Türk Hava Harp Sanayii Tarihi*, İstanbul: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, 2013, s. XIV-XV.

79 İbar, *Unilever*, s. 13.

Şekil 4: Analiz Edilen Eserlerin Yayınevlerine Göre Dağılımı

Kurumların tarihleriyle ilgili eserleri kendilerinin yayınlamasının önemine çalışmalarda da dikkat çekilmiştir. Şirket-i Hayriye’yle ilgili eserde hemen her kurumun en azından kendi uğraşı alanları ile ilgili tarihsel mirasa sahip çıkması gerektiği belirtilmiş, İDO’nun İstanbul deniz ulaşımı tarihinde önemli bir yeri olan Şirket-i Hayriye’yi konu edinen kitabı yayınlaması bu yönde atılmış önemli bir adım olarak nitelendirilmiştir.⁸⁰ Kurumlar tarihleriyle ilgili eserleri sadece yayınlamamış, yürütülen çalışmalara destek de vermiştir. Kabataş Erkek Lisesi’nin tarihi yazılırken, yüz yıllık bir kurumun tarihinin hayata geçirilmesi için olanaklarını seferber eden Kabataş Erkek Lisesi Eğitim Vakfı yönetiminin eserin yayınında en büyük pay sahibi olduğu ifade edilmiştir.⁸¹

C. Eserlerin Yayın Yılı

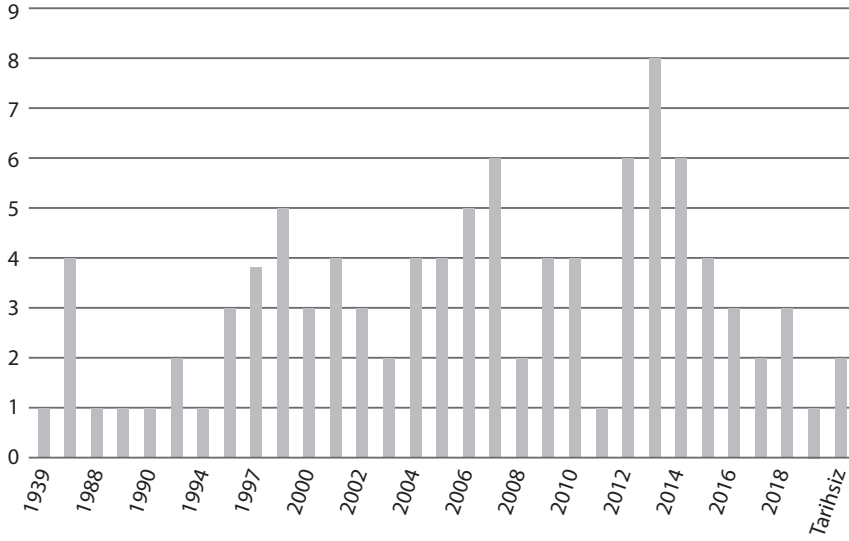
Çalışma kapsamında incelenen kitapların yayın yıllarına bakıldığında, eserlerin 1939 yılından 2020’ye kadar uzanan 80 yılı aşan bir süreçte yayımlandıkları görülmektedir. 100 kitabın yayın yılları incelendiğinde 1990’ların başlarına kadar yalnızca yedi kitabın (1939, 1987, 1988, 1989) yayımlandığı görülmektedir. İncelenen eserler içerisinde ilk yayınlanan çalışma, Yusuf Saim Atasâğun’un Ziraat Bankası’yla ilgili kitabıdır.⁸² Geriye kalan 93 kitap ise 1990’lardan bugüne kadar gelen zaman diliminde yayınlanmıştır. İncelenen 100 kitabın 1990’lardan bugüne uzanan zaman dilimindeki dağılımına bakıldığında yıllar içinde kurum tarihi kitaplarının sayısının giderek artan bir yayın grafiğine sahip olduğu görülmektedir.

⁸⁰ Koraktürk, Şirket-i Hayriye, s. X.

⁸¹ İrmak, *Kabataş Erkek Lisesi*, s. 12. Ankara Sanayi Odası tarihini konu edinen eserde, kurumla ilgili kalıcı bir eser ortaya çıkarmak konusunda ASO Yönetim Kurulu Başkanı ve tüm yönetim kurulu üyelerinin duyarlılık göstererek çalışmalar sırasında her türlü kolaylığı sağladığı ifade edilmiştir. Koç ve Baskıcı, *Ankara Sanayi Odası*, s. V.

⁸² Atasâğun, Ziraat Bankası.

1990'lardan 2000'lere gelinceye kadar 16 kitap yayınlanmıştır. 2000-2010 arasında kurum tarihi çalışmalarının yayın sayısı iki katından fazla artmış ve bu periyotta 37 kitap basılmıştır. 2010-2020 arasında yayınların dağılımı dengeli olarak devam etmiş ve 38 kitap yayınlanmıştır.

Şekil 5: Analiz Edilen Eserlerin Yayın Yıllarına Göre Dağılımı

Yalçinkaya'nın dikkat çektiği üzere çalışmaların özellikle 2000'li yıllardan itibaren artmasıyla 1980'lerden itibaren Türkiye'de uygulamaya başlanan ve 2000'li yıllarda daha etkili olan neo-liberal iktisat politikaları arasında bir ilişki vardır. Girişimciliğin ön plana çıkması, özel sektörün ekonomide başat rol oynamaya başlamasıyla birlikte bu çalışmaların sayısında bir artış olmuştur denilebilir. Girişimciler büyüyüp, göz önünde oldukça çeşitli halkla ilişkiler araçlarından yararlanırken kitaplardan da faydalanmaya çalışmış, bu durum çalışmaların sayısındaki artışı etkilemiştir.⁸³

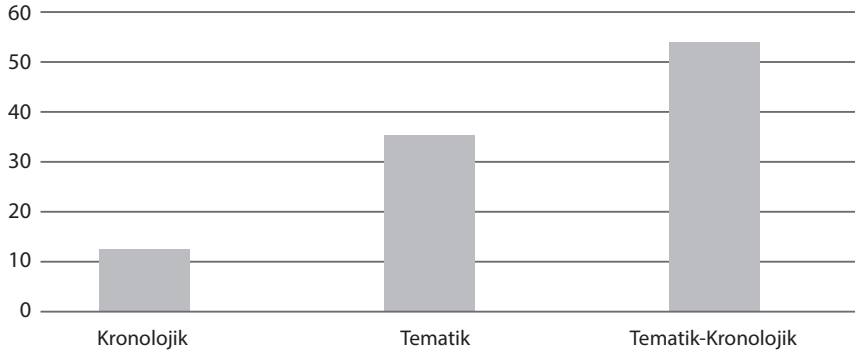
Kitapların yayınının özellikle 1990'lı yıllardan itibaren istikrarlı bir artış göstermesinin Tarih Vakfı'nın bu alanda yürüttüğü çalışmalarla da bir ilişkisi bulunmaktadır. Zira kurum tarihi çalışmalarıyla ilgili ilk sempozyum 1992'de düzenlenmiş, hemen ardından 1998'de bir atölye çalışması gerçekleştirilmiştir. Sonrasında Tarih Vakfı'nın yürütücülüğünde bulunduğu ve yayınladığı Lafarge-Aslan Çimento, Tarişbank, Demirbank, Ericsson vb. kurum tarihi projeleriyle bu

83 Akansel Yalçinkaya ve Murat Koraltürk, "İktisat ve İşletme Tarihi Kaynağı Olarak İş İnsanı Hatırat ve Oto/Biyografileri: Türkiye'de Yayınlanan Eserler Üzerine Bir Araştırma", *Business Management Studies: An International Journal*, c. 6, sy. 4, s. 991.

alandaki çalışmaların sayısı artarak devam etmiştir.⁸⁴ Milli Piyango İdaresi, Seka, Osmanlı Bankası, Türkiye İş Bankası, Egebank ve Tekel’le ilgili çalışmaların çeşitli aşamaları Tarih Vakfı’nın katkılarıyla gerçekleştirilmiştir.

D. Eserlerin Bölümlemesi

Kurum tarihi çalışmaları incelendiğinde eserlerin bölümlemesinin üç şekilde yapıldığı, içindekiler kısmının “tematik”, “kronolojik”, “tematik ve kronolojik” bakış açısının birlikte ele alınması sonucunda oluşturulduğu görülmektedir. Çalışmaların sadece 11 tanesi kronolojik olarak tasnif edilmiş, 35 çalışma ise tematik olarak bölümlemişdir. Kitapların yarısından fazlasında (54) ise tematik ve kronolojik bakış açısı birlikte ele alınmıştır. Bu durum kurum tarihlerinde, olayların çoğunlukla kronolojik olarak anlatıldığı, ancak bölümlemenin tematik yapıldığı görüşünün incelenen çalışmalar çerçevesinde doğru olmadığını göstermektedir.⁸⁵

Şekil 6: Analiz Edilen Eserlerin Bölümlemesine Göre Dağılımı

İş Bankası’nın tarihi yazılırken bölüm başlıkları bankanın büyümesine ve ilerlemesine vurgu yapacak şekilde kronolojik olarak belirlenmiştir: “Cumhuriyet Banka Kuruyor (1924-1931)”, “Düzen Oturuyor, Banka Kökleniyor (1932-1943)”, “Banka Rekabetle Tanışıyor (1944-1960)”, “Planlı Dönem Banka Yükseliyor”, “Dönüşüm Yılları ve Yeni Binyılın Bankacılığına Doğru (1980-2000)”.⁸⁶ Yine bir

84 Koraltürk, “Kurum Tarihi Yazıcılığı”, s. 137.

85 Delahaye, Booth, Clark, Procter ve Rowlinson, “The Genre of Corporate History”, s. 36.

86 Kocabaşoğlu, *İş Bankası Tarihi*, s. IX-X. Edhem Eldem’in Osmanlı Bankası ile ilgili çalışmasının bölüm başlıkları da örnek olarak verilebilir. “Moderniteye Giriş, Mütevazı Bir Başlangıç: Osmanlı Bankası’nın Doğuşu, Osmanlı Bankası Terfi Ediyor: Bank-ı Osmani-i Şahane’nin Kuruluşu, Parasal Keşmekeşin Sonu (1862-1870), Savaş ve Kriz (1870-1880), İstikrar ve Büyüme (1880-1895), Tehlikeler Yılı (1895), Voyvoda Caddesi’nin “Yaşlı Hanımı” (1895-1908), Madeni Para Sisteminin Yönetimi (1895-1908), Osmanlı Bankası ve II. Abdülhamit Rejimi, Sıkıntılı Yıllar (1908-1914), Paşalardan Bakkallara: Osmanlı Burjuvazisinin Gelişimi, Yol Ayrımı (1914-1917), Devletsiz Kalmış Bir Devlet Bankası (1918-1923), İmparatorluktan

banka tarihi olan Osmanlı Bankası'yla ilgili çalışmada bankanın arşivi merkeze alınmış, kurumun çeşitli işlev ve yönleri çalışmaya konu edilmiş, böyle zengin ve yoğun bir birikimi aktarmakta izlenen yolun kronolojik olamayacağı belirtilmiş, eserin tematik yaklaşım üzerine kurulduğu ifade edilmiştir.⁸⁷

Kronolojik ve tematik yaklaşımı birleştiren çalışmalar da yapılmıştır. Arçelik'in tarihi incelenirken kronolojik ve tematik bakış açısının birlikte ele alındığı, kronolojik anlatıma olabildiğince sadık kalındığı, imalat sanayi tarihi açısından başlı başına bağımsız olarak irdelenmesi gereken konuların, yer yer tematik olarak kendi tarihsel gelişimi içinde incelendiği belirtilmiştir.⁸⁸

E. Eserlerin İçerik Özellikleri

Çalışmaya konu olan 100 eserin 68 tanesinde bibliyografya bölümüne yer verilmiş, geri kalan 32 çalışmada bibliyografya yer almamıştır. İncelenen 100 çalışmanın 41'inde dizin kısmı bulunurken geri kalan 59 çalışmada dizin kısmına yer verilmemiştir. Çalışmalarda bibliyografya kısmının bulunmasına dikkat edilmiş, aynı hassasiyet dizin kısmında gösterilememiştir. Akademisyenler tarafından yapılan 31 çalışmada dizin ve 47 çalışmada bibliyografya kısımları yer alırken buna karşın araştırmacıların kaleme aldığı 9 çalışmada dizin ve 16 çalışmada bibliyografya bölümleri yer almaktadır.

Kurum tarihleri, bir tarih metni olmaları dolayısıyla içeriklerin net bir şekilde belirlenmesi (çizimler, çizelgeler, haritalar, tablolar ve ekler dahil) dipnot, bibliyografya ve dizin gibi bölümlerin eserde yer alması önemli görülmüş, bu başlıkların varlığının okuyucunun kitapta yolunu bulmasına fayda sağlayacağı ifade edilmiştir. Bunların eserde yer alması birincil ve ikincil kaynakların kapsamlı kullanımıyla mümkün görülmüştür. İçeriğin net bir listesinin, dipnot, bibliyografya, dizin gibi bölümlerin eserde bulunmasının akademik çalışmalara, bunların yokluğunun ise daha çok tanıtım içerikli yayınlara işaret ettiği belirtilmiştir.⁸⁹

Yoksun Bir İmparatorluk Bankası (1923-1925), Bir Rüyanın Sonu (1925-1933). Eldem, *Osmanlı Bankası*, s. IX-X.

87 Eldem, *Osmanlı Bankası Arşivinde*, s. 16. Tekel'in tarihi yazılırken konuların kronolojik olarak düzenleyerek okuyucuya aktarmak yerine çok geniş bir alana yayılmış üretim faaliyetleri ve çok sayıdaki üretim birimlerinin ayrı bölümler halinde tasnif edildiği, bölümlerin kronolojik bir sıradan ziyade konu bütünlüğü içinde verilmeye çalışıldığı belirtilmiştir. Doğruel ve Doğruel, *Tekel*, s. 19.

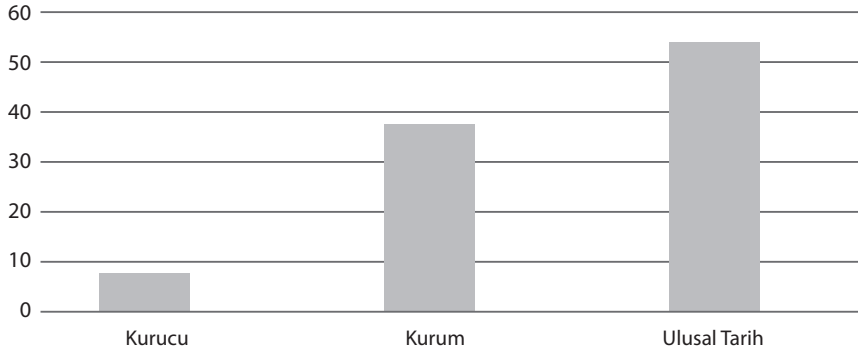
88 Arçelik, s. 12. Kabataş Erkek Lisesi'nin tarihi incelenirken, tematik ve kronolojik bakış açısı birlikte kullanılmıştır. Yazılı görsel ya da sözlü olarak zengin ve yoğun bir birikimi aktarmakta izlenen yolun, genel hatlarıyla eğitim tarihinden söz ederken kronolojik olduğu ancak Kabataş'a ait anıların aktarımının tematik bir yaklaşım üzerine kurulduğu ifade edilmiştir. İrmak, *Kabataş Erkek Lisesi*, s. 12.

89 Delahaye, Booth, Clark, Procter ve Rowlinson, "The Genre of Corporate History", s. 35.

VII. Çalışmaların Tematik Özellikleri

A. Merkeze Alınan Kuruluş Anlatıları

Kurumların tarihi yazılırken, yazarlar kuruluş hikayelerini daha güçlü kılmak, kurumlara anlamlı ve değerli bir başlangıç noktası inşa etmek için kuruculardan, kurumun bizzat kendisinden veyahut ulusal tarihten devşirilen kronoloji ve temalar üzerinden kendi anlatılarını kurmaktadır. İncelenen 100 çalışmanın 9’unda kuruculardan, 38’inde kurumun bizzat kendisinden, 53’ünde ise ulusal tarihten ödünç alınan kronoloji ve temalar üzerinden anlatı inşa edilmiştir.

Şekil 7: Analiz Edilen Eserlerin Anlatı İnşası Türlerine Göre Dağılımı

1. Kurucu Merkezli Yaklaşım

Tarih yazımı sırasında kurumlara uyumlu bir imaj ve ideoloji oluşturmak amacıyla yazarlar liderlik, kahramanlık, kuruma kimliğini verme, sıfırdan zirveye yükselme gibi vasıfları kuruculara yüklemekte dolayısıyla kurucular baskın bir şekilde anlatıda kurumun merkezinde yer almaktadır. Liderlerin imkansız başarımları, adeta mucizevi vasıflara sahip olmaları sebebiyle kurum tarihleri bir anlamda aşırı yüceltme övgüsüyle (hagiografi) dolu eserler olarak nitelendirilmektedir. Nitekim çalışmalarda kurumun gelişiminde liderlere diğer aktörlerden daha büyük bir önem ve rol verilmekte, onlar olay örgüsünü ileriye taşıyan kahramanlar olarak takdim edilmektedir.⁹⁰ Arçelik’le ilgili çalışmada liderlerin baskın rolü; “Arçelik, baştan sona, gerek mesailer gerekse hedefleri bakımından sadece yaşanan günün ya da yakın geleceğin sorun ve taleplerini değil, çok daha ileride bir geleceğin gelişme ve ihtiyaçlarını da görme yetisine sahip iki insanın eseridir: Lütfü Doruk...ve Vehbi Koç!” cümleleriyle ifade edilmektedir.⁹¹

90 Delahaye, Booth, Clark, Procter ve Rowlinson, “The Genre of Corporate History”, s. 36.

91 Arçelik, s. 20. Demirdöküm’ün kuruluş hikayesi anlatılırken Vehbi Koç’un her zaman bir döküm sanayi kurma fırsatı aradığının altı çizilmiştir. *DemirDöküm*, s. 11. Ford Otosan’ın

Kurucular ve aileleri, kuruma kimliğini ve kültürünü vermede önemli bir rol oynamakta, Ulagay ilaç firmasının tarihinin yazımında olduğu gibi kişisel hikayeler kuruluş tarihine dahil edilmektedir.⁹² Ulagay ilaç sanayinin temelini İbrahim Ethem Bey'in evinin bir köşesinde kimyevi tahliller yapmaya başladığı 1903 yılında, bugünkünden çok farklı bir dünyada atıldığı ve fırtınalarla dolu bir yüzyılı aşarak bugünlere geldiği anlatılmaktadır.⁹³ Kurucular kurumu dipten, adeta sıfırdan, zenginliğe yani zirveye çıkaran aktörler olarak da sunulmaktadır. Şekerbank'ın kuruluş hikayesi okuma yazma dahi bilmediği halde Türkiye'de şeker üretme hayaliyle yaşayan, Avrupa'dan pancar ziraatını öğrenen ve köylünün küçük birikimleriyle ilk şeker fabrikasını Uşak'ta kuran Nuri Şeker'in hayalinden bugünkü Şekerbank'a uzanan bir öykü olarak anlatılmaktadır.⁹⁴ Kurucunun merkezî rolünü kuvvetlendirmek için zaman zaman önemli tarihî şahsiyetlerin anlatı kurgusuna dahil edildiği de olmuştur. Ulagay ilaç firmasından bahsedilirken, Mustafa Kemal Atatürk'ün sağlığıyla ilgili kimi klinik analizlerinin uygulanması için kendisini Doktor Ulagay'a emanet ettiği ifade edilmiş, Atatürk gibi önemli bir tarihî şahsiyet üzerinden Ulagay ilaç sanayinin güvenilirliği vurgulanmıştır.⁹⁵

Liderlerin kültürel simgeler olarak tasvir edildiği anlatılar da mevcuttur. Bu tür durumlarda dipten zenginliğe yükselme tasvirinde olduğu gibi işletmelerin zorlukların üstesinden nasıl geldiğine dair popüler temsillerle etkili bir hikaye anlatılmaktadır.⁹⁶ 1863'te eski bir misyoner olan Cyrus Hamlin tarafından kurulan Robert Kolej'in kuruluş anlatısında, kolejin maddi destekçisi Christopher Rheinlander Robert, kültürel bir simge olarak takdim edilmektedir. İnançlı bir Hristiyan olan Robert'in okuldan ana beklentisi okulun "yakın doğunun dinsizlerine ya da yarı dinsizlerine İsa'nın sevgisini" getirmek olarak takdim edilmektedir.⁹⁷

Kurucuların vasıflarının kurumun ortaya çıktığı dönemin özellikleriyle özdeşleştirildiği anlatılar da inşa edilmiştir. Koç topluluğunun kurucusu Vehbi Koç'un özellikleriyle Cumhuriyet dönemi arasında bir paralellik kurulmuştur. Koç Topluluğu'nun Cumhuriyet işadami kavramıyla açıklanabileceği, Cumhuriyet'in büyük bir yıkımdan, yasal ve kurumsal düzenlemeleriyle yenilikçi bir çıkışı simgelediği, topluluğun yaratıcısı Vehbi Koç'un düşünsel kökeni ve çalışma ilkelerinin

kuruluş hikayesinde de yine merkezde Vehbi Koç vardır. Kuruluş süreci, Koçzade Vehbi Bey'in 1928 yılında Ford acenteciliği almasıyla irtibatlandırılmaktadır. Nalan Sakızlı, *Benim Adım Ford Otosan*, İstanbul: Ford Otomotiv Sanayi, 2010, s. 9-10.

92 Delahaye, Booth, Clark, Procter ve Rowlinson, "The Genre of Corporate History", s. 36.

93 Altun, *Ulagay İlaç Sanayii*, s. 9. Egebank'ın kuruluş hikayesinde bankanın 1928 yılında ekonomik ve sosyal koşulların çok ağır olduğu bir dönemde İzmir'de tüccar Hacı Sadık Bey'in mütevazı binasında kurulduğu vurgulanmaktadır. Yetkin ve Serçe, *Egebank*, s. 3.

94 Koral Türk, *Şekerbank*, s. 8.

95 Altun, *Ulagay İlaç Sanayii*, s. 6.

96 Delahaye, Booth, Clark, Procter ve Rowlinson, "The Genre of Corporate History", s. 36

97 Akaş, *Robert Kolej'in 150 Yılı*, s. 13.

Cumhuriyet’in üretim güçlerinin gelişmesinin temellerini oluşturan bu yenilik anlayışıyla örtüştüğü ifade edilmiştir.⁹⁸ İncelen çalışmalarda kurum tarihlerinin yazımı sırasında anlatı inşasında kurucular önemli bir aktör olarak yer almasına rağmen kurucuları merkeze alan anlatılar son sırada yer almış, kurumu ve özellikle de ulusal tarihten ödünç alınan kronoloji ve temaları merkeze çeken anlatılar daha fazla kullanılmıştır.

2. Kurum Merkezli Yaklaşım

Kurumların tarihi yazılırken, uyumlu bir imaj veya kimlik inşa etmek için ilk olma vasfı, kuruculuk, köklü bir geçmişe sahip olmak, kahramanlık, çalışkanlık, dipten zirveye yükselmek, sektörel veya tarihsel öneme sahip olmak, toplumun kültürel ve sosyal hayatına katkı sağlamak gibi özellikler kullanılarak anlatı bizzat kurumun kendisi üzerinden kurulmaktadır. Şirket-i Hayriye’nin tarihi anlatılırken, Türkiye’de faaliyete geçen ilk kent içi toplu taşıma işletmesi ve aynı zamanda kurulan ilk anonim şirket olması üzerinden ilk olma vasfı oldukça vurgulu bir şekilde ortaya konulmaktadır.⁹⁹ Çalışmalarda öne çıkarılan hususlardan bir diğeri kurumların köklü bir geçmişe sahip olmasıdır. Unilever’in tarihi yazılırken 1929 yılında kurulduğu gün Türkiye’de sahip olduğu önemli bir şirketi ve operasyonları bulunduğu, kendisini meydana getiren Lever Brothers ve Margarine Unie’nin faaliyetlerinin ise yaklaşık yüz yıl öncesine kadar dayandığı zikredilmektedir.¹⁰⁰ Çalışmalarda merkeze çekilen konulardan bir başkası kuruculuk vasfıdır. Türkiye Sınai Kalkınma Bankası’nın tarihi anlatılırken başka bir kurum üzerinden bankanın kuruculuk özelliği merkeze alınmaktadır. Planlı ekonomiye geçişte Devlet Planlama Teşkilatı’nın neredeyse bankanın elemanlarınca kurulduğu, dönemin planlama müsteşarının yine bankanın iktisadi araştırma bölümü başkanlığından bu göreve geçtiği ifade edilmiştir.¹⁰¹

Anlatıda, girişimcinin çalışkan ve cüretkar nitelikleri retorik yoluyla firma tarafından edinilmekte, bu çerçevede kullanılan diğer popüler ve kültürel öğeler

98 Akçura ve Lintas, *Koç Topluluğu*, s. 12.

99 Koraltürk, *Şirket-i Hayriye*, s. 1. Galata Borsası’nın tarihi, düzenleyici bir devlet mekanizması olmadan, temellerinin büyük çoğunluğu yabancı bankerler, sarraflar ve tüccarlar tarafından atılan ülke topraklarındaki ilk borsanın doğuş ve gelişim hikayesi olarak takdim edilmektedir. Hüseyin Al ve Şevket Kamil Akar, *Galata Borsası 1830-1873 Osmanlı’dan Günümüze Borsa*, İstanbul: Borsa İstanbul, 2013, s. 7.

100 İbar, *Unilever*, s. 13. Turcas, Türkiye’de enerji sektörünün çok önemli ve köklü bir aktörü olarak takdim edilmektedir. Koraltürk, *80 Yıl*, s. 12. Vapur Donatanları ve Acenteleri Derneği, Osmanlı İmparatorluğu döneminden beri bir asırdan fazla maziye sahip bir dernek olarak sunulmaktadır. Öndeş, *Vapur Donatanları*, s. 14.

101 Üyepazarcı, *TSKB*, s. XII. Himaye-i Etfal Cemiyeti, Cumhuriyet’in ilk yıllarında sosyal hizmetleri planlayan, programlayan, uygulayan, koordine eden ve denetleyen bir kurum olarak bugünkü Başbakanlık Sosyal Hizmetler ve Çocuk Esirgeme Kurumu’nun temelini oluşturan bir kurum olarak sunulmaktadır. Makbule Sarıkaya, *Himaye-i Etfal Cemiyeti 1921-1935*, Ankara: Atatürk Araştırma Merkezi, 2011, s. XIII.

inşa edilen imaja güç katmaktadır. İş başarısına çok fazla odaklanılmakta, kurucuların tipik özellikleri olarak görülen cesaret ve kararlılık iş başarısının, üretimin arkasında yatan sebepleri gösterilmektedir.¹⁰² Örneğin Hereke Fabrikası, 1843 yılından bu yana hemen hemen hiç durmadan çalışan ünlü bir fabrika olarak takdim edilmekte fabrikaya çalışkanlık vasfı atfedilmektedir.¹⁰³ Türk savunma sanayinin tarihi ise, dipten zirveye yükselen bir sektörün hikayesi olarak sunulmaktadır. Savaş dönemlerinde hayatta kalma mücadelesi verirken bile tüm gücüyle direnen, kendi geliştirdiği ilkel yöntemlerle mühendislik harikaları yaratan, imkansız başarıları bir savunma sanayi tarihi anlatılmaktadır.¹⁰⁴ Tarih yazımında kimi zaman kurumların daha somut özellikleri biraz da mübalağalı bir şekilde ön plana çıkarılmaktadır. Lafarge Aslan Çimento'nun tarihi yazılırken bir asra yaklaşan geçmişle fabrikanın sadece Türk çimento sektörünün değil, Türk iktisat tarihinin de önemli simgelerinden biri olduğuna dikkat çekilmekte, fabrikanın sektörel ve tarihsel değeri vurgulanmaktadır.¹⁰⁵ BP Türkiye, çevreyle ve içinde bulunduğu toplumla dostça ilişkiler kuran, sunduğu ürün ve hizmetlerle, Türk insanının yaşamının bir parçası olan, faaliyetlerini gerçekleştirirken topluma ve çevreye katkı sağlamak amacıyla projeler üreten bir şirket olarak takdim edilmekte, şirketin toplum yaşamına katkılarında dikkat çekilmektedir.¹⁰⁶ Benzer bir anlatıda Halkevleri, çok sayıda eser ortaya koyan, pek çok insanın cemiyete kazandırılmasını sağlayan yaptığı çalışmalarla kültürel ve sosyal alanda önemli faaliyetler icra eden bir kuruluş olarak sunulmaktadır.¹⁰⁷ İncelenen çalışmalarda tarih yazımı sırasında

102 Smith ve Steadman, "The Value of Corporate History", s. 36.

103 Küçükerman, *Hereke Fabrikası*, s. 14.

104 Akalın ve Büyükoğlu, *Savunma Sanayii Tarihi*, s. 8.

105 Koraltürk ve Dölen, *İlk Çimento Fabrikamızın Öyküsü*, s. 4. Giresun Fındık Borsası'nın tarihi anlatılırken benzer şekilde Giresun için fındığın iktisadi faaliyetlerin, maişetin merkezinde olması yanında, yörenin kültür atlasında da en belirgin unsurlardan biri olma vasfını taşıdığı zikredilerek toplum için taşıdığı iktisadi ve kültürel önem vurgulanmaktadır. Ayhan Yüksel ve Okan Yeşilot, *Giresun'da Fındık Fındık Borsası'nın Tarihiçesi*, Giresun: Giresun Ticaret Borsası, 2016, s. 6.

106 Gülay Otkar Ural ve Nazlı Berivan Ak, *BP Türkiye*, İstanbul: BP Türkiye, 2012, s. 5. Mülkiyeliler birliği, Türkiye'nin ve insanların çıkarları için savaş vermiş, ülke bütünlüğünün korunması, Atatürk'ün kurduğu Cumhuriyet'in onun gösterdiği hedeflere doğru yürütmesi, ülkede çağdaş anlamı ile bir kamu yönetiminin yerleştirilip geliştirilmesi, emeğe saygı ve onun örgütlülüğünün gerçekleştirilmesi için çaba gösteren bir sivil toplum örgütü olarak sunulmaktadır. Hasan Tahsin Benli, *Mülkiyeliler Birliği Tarihi 1946-1996*, Ankara: Mülkiyeliler Birliği Vakfı Yayınları, 1996, s. XIII. Şirket-i Hayriye'ye ait yolcu gemilerinin çalışmaya başlamasından sonra Boğaziçi köylerinin büyüdüğü, giderek sayfiye merkezleri haline geldiği, hatta zamanla kente bağlanarak İstanbul'un yayılıp büyümesine yol açtığı alı çizilmektedir. Şirket-i Hayriye, yaptığı hizmetlerle Boğaziçi'nin gelişmesini teşvik eden hatta Boğaziçi'nin mimarı olan bir şirket olarak sunulmaktadır. Ekici, *Boğaziçinde Asırlık Seyahat*, s. XII.

107 Adem Kara, *Cumhuriyet Döneminde Kalkınmanın Mihenk Taşı Halkevleri 1932-1951*, Ankara: 24 Saat Yayıncılık, 2006, s. 11. Eskişehir'deki 14 işletmeyle ilgili çalışmada lokantaların, sadece

kurumun merkeze çekildiği anlatılar ikinci sırada yer almakta olup kurumlar önemli ölçüde kendileri üzerinden bir anlatı inşa etmektedir.

3. Ulusal Tarih Merkezli Yaklaşım

Kurum tarihi çalışmalarının sunuş ve önsöz kısımları incelendiğinde uyumlu bir imaj ve kültür inşa etmek için en sık başvurulan yöntemlerden birinin ulusal tarihten ödünç alınan kronolojiler ve temalar eşliğindeki anlatılar olduğu görülür. Kurumlar, uyumlu bir imaj veya kimlik inşa etmek için iletişim gücünü daha geniş kültürel paradigmalardan ödünç almaktadır. Zira okuyucuların, belirli bir kurum hakkındaki anlayışı, kuruluşla ilgili zihinlerinde önceden var olan kavramlardan, tarihlerden, kimliklerden, kültürlerden ve toplumdaki rollerden türetilen kültürel bir yapıdır. Bu nedenle kurum tarihi, kuruluşun gelişiminin inandırıcı bir temsilini oluşturmak için sahip olunan bilgilerle oynar. Kronolojisini ve temalarını ulusal tarihten örneğin savaş öncesi ve savaş yılları, dünya savaşları, petrol krizi, işgücündeki kadınlar, küreselleşme vb. ödünç almayı seçerek tarihi ve diğer ulusal kurumlar arasında geçmişi okuyuculara tanıdık gelen retorik bir paralellik oluşturur. Böylece firma ulusal bir kurum haline gelir.¹⁰⁸

Yapılan çalışmalarda ulusal tarihten ödünç alınan kronolojilerin XIX. ve XX. yüzyıldan, temaların ise bu dönemde meydana gelen savaşlardan alındığı görülür. Örneğin Osmanlı Devleti’nde menkul kıymetler borsasının belirgin bir şekilde ortaya çıkışı, XIX. yüzyılın ikinci yarısının ilk yıllarıyla tarihlendirilir. Borsanın ortaya çıkışını hazırlayan süreç Osmanlı Devleti’nin hem dış borçlanmaya başvurmasına hem de modern iç borçlanma senetlerinin ilk örneklerinin ortaya çıkmasına neden olan Rusya ile 1853 yılında patlak veren ve 1856 yılına kadar devam eden Kırım Savaşı’yla irtibatlandırılır.¹⁰⁹

yeme-içme ihtiyacının giderildiği yerler olmadığı, yemek kültürünün yaşatıldığı, çok önemli yaşamsal alanlardan biri olarak pek çok buluşmaya, pek çok dost sohbetine ev sahipliği yaptığına dikkat çekilmiştir. Böylece o mekanların kentin, kent insanının nefes alıp verdiği yerler olduğu ifade edilip, lokantaların kültüre katkılarına işaret edilmiştir. *Dünden Bugüne Eskişehir’deki 14 İşletmenin Öyküsü*, Nazmi Kozak (ed.), Eskişehir: Tepebaşı Belediyesi, 2013, s. iii.

108 Delahaye, Booth, Clark, Procter ve Rowlinson, “The Genre of Corporate History”, s. 36-37.

109 Hüseyin Al ve Şevket Kamil Akar, *Osmanlı’dan Günümüze Borsa: Dersaadet Tahvilat Borsası 1874-1928*, İstanbul: Borsa İstanbul, 2014, s. 11. Benzer şekilde Darülaceze’nin kuruluş süreci de 1877 Osmanlı Rus savaşıyla ilişkilendirilir. Bu savaşın ardından, Rumeli’den başlayan göçlerle, 1877-1879 yılları arasında İstanbul’a dört yüz bine yakın göçmen gelmiş, bu göçlerle kentin yaşam düzeni bozulmuş, sokaklar evsiz barksız, hastalar, sakatlar, kimsesiz çocuklar ve dilenciler ile dolmuştur ki Darülaceze’nin kuruluş hikayesi böyle bir arka plan çerçevesinde gerçekleşmiştir. Nuran Yıldırım, *İstanbul Darülaceze Müessesesi Tarihi*, İstanbul: Darülaceze Vakfı, 1996, s. V. Posta teşkilatıyla ilgili çalışmada, teşkilatın kuruluş yılları İstiklal savaşıyla irtibatlandırılmış, posta teşkilatının savaşın kazanılmasındaki önemli rolü vurgulanmıştır. *Geçmişten Günümüze Posta*, Ankara: PTT Genel Müdürlüğü, 2007, s. I. Darülelhan’ın kuruluşu da I. Dünya Savaşı yıllarıyla ilişkilendirilmiş, 1917’de yüz yıl önce I. Dünya Savaşı’nın zorlu

Ulusal tarihten ödünç alınan kronolojiler ve temalar, kurumla devlet arasında bir paralellik kurmak için de kullanılmıştır. Bu paralellik kimi zaman Osmanlı dönemiyle kimi zaman Cumhuriyet'in kuruluş yıllarıyla bazen de Osmanlı ve Cumhuriyet tarihinin birlikte zikredilmesiyle kurulmuştur. Osmanlı Bankası'nın kuruluş hikayesi anlatılırken, Osmanlı dönemi öne çıkarılmış, daha kurulurken diğerleri gibi bir banka olmadığı, hem yabancı sermayeyle (İngiliz ve Fransız) kurulmuş bir banka, hem de Mısır'da sömürge ve İstanbul'da sömürge öncesi dönemleri yaşayan bir imparatorluğun merkez bankası olduğu ifade edilmiştir.¹¹⁰ İstanbul Ticaret Odasının kuruluşu ise Cumhuriyet dönemiyle ilişkilendirilmiş, bu dönemde Cumhuriyet'in siyasetten ekonomiye, kültürden ticarete her alanda kendine has bir gelenek oluşturma çabası içinde olduğu, İstanbul Ticaret Odası'nın bu süreçte büyük bir misyon yüklendiğinin altı çizilmiştir.¹¹¹ Kabataş Erkek Lisesi'nin tarihi anlatılırken, Osmanlı ve Cumhuriyet vurgusu bir arada öne çıkarılmış, II. Meşrutiyet yıllarından günümüze ülkenin yaşadığı tüm büyük dönüşümlerde yerini almış bir kurum olan Kabataş Erkek Lisesi'nin tarihinin birçok anlamda belirgin biçimde Osmanlı ve Cumhuriyet tarihiyle özdeşleşmiş olduğu belirtilmiş, birini diğerinden bağımsız olarak ele almanın neredeyse imkansız hale geldiğinin altı çizilmiştir.¹¹²

şartları içerisinde vücut bulması, ulusal kimliği ve kadim kültürü muhafaza etme gayretinin bir yansıması olarak değerlendirilmiştir. Kara, *Darülelhan*, s. 5. Ericsson'la ilgili çalışmada kitabın hikayesinin, telekomünikasyon alanındaki teknolojik gelişmenin Ericsson üzerindeki tarihsel iz düşümü olduğu kadar; savaşlar, barışlar, milli mücadele ve devletlerarası ilişkilerle dolu bir yüzyılın Ericsson üzerinden okunması özelliğini de taşıdığı vurgulanmıştır. Yazıcı, *Ericsson*, s. 6. Havacılık tarihiyle ilgili çalışmanın, 1909-1967 arasını kapsadığı, bu yılların yaşlı ve bitkin Osmanlı İmparatorluğu ve genç Türkiye'nin iki büyük "Dünya Savaşı" ile "Türk Kuruluş Savaşı" nı yaşadığı yıllar olarak takdim edilmiştir. Kıvanç Hürtürk ve Stuart Kline, *Türkiye'de Ticari Havacılık Tarihi 1909/1967*, İstanbul: D Yayınları, 2009, s. XI.

- 110 Autheman, *Bank-ı Osmani-i Şahane*, s. 9. İçişleri Bakanlığı tarihinin adeta Osmanlı Türk Devleti'nin tarihiyle özdeşleşmiş kurumların başında geldiği ifade edilmiştir. 1836 yılının başlangıç kabul edilmesiyle İçişleri Bakanlığı'nın kronolojik yaşının 177 yıla ulaşmış bulunduğuna belirtilmiştir. Başa, *Dahiliye Vekaleti'ne Geçiş*, s. III.
- 111 Gülsoy ve Nazır, *İstanbul Ticaret Odası*, s. 9. Merkez Bankası'nın kuruluşu da Cumhuriyet'in ilk yıllarıyla irtibatlandırılmış, o dönemden itibaren ülkemizde bir merkez bankası kurulması düşüncesinin tartışılmış ve geliştirilmiş olduğuna dikkat çekilmiştir. Özdemir, *Merkez Bankası*, s. V.
- 112 Irmak, *Kabataş Erkek Lisesi*, s. 10. Osmanlı Bankası'nın tarihi de birçok anlamda belirgin biçimde Osmanlı-Cumhuriyet tarihiyle özdeşleştirilmiş, birini diğerinden bağımsız olarak ele almanın neredeyse imkansız hale geldiği ifade edilmiştir. Eldem, *Osmanlı Bankası Arşivinde*, s. 15. Türk bankacılık sektörünün esas itibarıyla Cumhuriyet döneminde ve özellikle de son yirmi yıl içinde hızlı bir gelişme göstererek bugünkü seviyeye ulaşmış olduğu, fakat köklerinin Osmanlı dönemine kadar uzandığı ifade edilerek bankacılık sektörü hem Osmanlı hem de Cumhuriyet tarihiyle ilişkilendirilmiştir. Kazgan, *Türk Bankacılık Tarihi*, s. 9. Hilal-i Ahmer Cemiyeti'nin kuruluşu anlatılırken, 1914-1925 yıllarının Kızılay (Hilal-i Ahmer Cemiyeti) için olduğu kadar Türk tarihi açısından da önem taşıdığı, Birinci Dünya Savaşı ve Milli Mücadele'nin ardından Osmanlı Devleti'nin yıkılıp yeni bir Türk Devleti'nin kuruluşunun

Kurumların tarihinin yazımında kronoloji merkeze alınırken belli tarihlere ve dönemlere özel bir vurgu yapıldığı da olmuştur. Anonim şirketlerin kuruluş süreci anlatılırken, XIX. yüzyılın ikinci yarısından itibaren Osmanlı devletinin bir eylem planı hazırladığı, bu plan içinde fuarlar düzenlenmesi, sanayi mektepleri açılması gibi politikaların yanı sıra Osmanlı anonim şirketlerinin kurulmasının da yer aldığı zikredilmiştir. Anonim şirketlerin kurulma süreci çerçevesinde XIX. yüzyıl merkeze alınmıştır.¹¹³

Kurumların kuruluş süreçleri sadece ulusal plandaki gelişmelerle irtibatlandırılmamış, bazı çalışmalarda kronoloji ve temalar uluslararası olaylardan devşirilmiştir. Türkiye'de beton fabrikasyonunun tarihçesi anlatılırken, XIX. yüzyılın yarısından itibaren dünyada beton fabrikasyon teknolojisinin endüstri devrimi ile başladığı ve XX. yüzyılda İkinci Dünya Savaşı'ndan sonra geliştiği zikredilmiş, sonrasında 1960'larda Türkiye'de denenmeye başladığı bilgisi verilmiştir.¹¹⁴

Kurumun ortaya çıkış sürecinin hem ulusal ve hem de uluslararası olaylarla irtibatlandırılarak anlatıldığı örnekler de mevcuttur. Tofaş'ın tarihi anlatılırken, Anadolu'nun geleneksel araba sanayiine kıyasla, Sanayi Devrimi'nin hızlı bir gelişim yaşattığı, Bursa başta olmak üzere, Anadolu'daki birçok sanayi bölgesinin

da bu dönemde gerçekleştiği vurgulanmıştır. Mesut Çapa, *Kızılay (Hilal-i Ahmer) Cemiyeti (1914-1925)*, Ankara: Türkiye Kızılay Derneği, 2009, s. 6. Hilal-i Ahmer (Kızılay) Cemiyeti, Türkiye Cumhuriyeti'nin Osmanlı Devleti'nden miras aldığı en önemli sivil toplum kuruluşlarından birisi olarak takdim edilmiştir. Mustafa Sarı, *İzmit'te Hilal-i Ahmer Cemiyeti (1911-1925)*, İstanbul: Babıali Kültür Yayıncılığı, 2016, s. 7. Milli Türk Talebe Birliği, Osmanlı Devleti'nden Cumhuriyet dönemine miras kalan, 1980 yılına kadar varlığını sürdüren bir yapı olarak sunulmuştur. M. Çağatay Okutan, *Bozkurt'tan Kur'an'a Milli Türk Talebe Birliği (MTTB) 1916-1980*, İstanbul: İstanbul Bilgi Üniversitesi, 2004, s. 9.

113 Ramazan Balcı ve İbrahim Sırma, *Ticaret ve Ziraat Nezareti: Memalik-i Osmaniye'de Osmanlı Anonim Şirketleri*, İstanbul Ticaret Odası, 2012, s. 11. Türkiye Denizcilik İşletmeleri Genel Müdürlüğü'nün tarihi, esas itibarıyla buhar makinalı gemilerin Türkiye'ye gelişi ile 1828 yılında başlatılmıştır. Camcı, Zafer ve Yaman, *Denizcilik İşletmeleri*, s. XXI. Osmanlı Devleti'nin kuruluş yıllarında, idari yapılanmanın yanında, Mehter, Mevlevihane ve Darüşşifa gibi kuruluşlar ile müzik kültürünü de başlattığı ifade edilmiştir. Koç ve Uludere, *Edirne Musiki Derneği*, s. 8.

114 Acar, *Beton Prefabrikasyonunun Tarihçesi*, s. 3. XIX. yüzyılda Batı'da gelişen Sanayi Devrimi ile karşılaştırıldığında ülkede ortaya çıkan sanayileşme düşüncesini ilk olarak uygulamaya geçirebilmiş olan en önemli tesislerinden biri olarak Feshane takdim edilmiştir. Küçükerman, *Feshane*, s. 10. Sergicilik tarihiyle ilgili çalışmada, uluslararası arka plandan bahsedilerek başlanmış, II. Dünya Savaşı'ndan sonra, savaşta kullanılan teknolojilerin günlük yaşama, üretime dönük kullanıcılarının sanayide büyük bir gelişme yarattığı, bu gelişmenin Orta Avrupa'nın ihtisasa dayalı fuarlarına önemli bir ivme kattığı ve fuarcılık mesleğinin büyük bir hızla geliştiği anlatılmıştır. Sovyetler Birliği'nin dağılması sonucunda yeni kurulan devletlerle başlatılan ticari ilişkilerden, bu ülkelerdeki rejimlerin yumuşamasından bahsedilmiştir. Türkiye'nin Gümrük Birliği'ne girişiyle fuarcılık alanında Türkiye'ye önemli gelişme imkanları sağlanmasıyla kuruluş sürecinin çerçevesi tamamlanmıştır. Akçura, *Sergicilik ve Fuarlık Tarihi*, s. 8. Turing, Türkiye'nin Batı'daki yüzyıllık örneklerine bakarak daha 1920'lerde meydana getirdiği kendi milli kurumu, bir Cumhuriyet kuruluşu olarak takdim edilmiştir. Turing, s. 4.

büyük birikiminin Sanayi Devrimi'nin süratli gelişimi sonucu kullanılmayan bir rekabet gücü olarak etkisiz kaldığı vurgulanmış, Cumhuriyet dönemi ile birlikte bu eski izlerin yeniden ortaya çıkarıldığı, bugünkü otomotiv sanayinin üstünde geleceği sağlam bir altyapının oluşmasının sağladığının altı çizilmiştir.¹¹⁵

Yapılan çalışmaların bir kısmında kurumların ortaya çıkış süreçleri gerileme, değişme, modernleşme gibi kavramlar çerçevesinde açıklanmıştır. Yıldız Çini Fabrikası, Osmanlı Devleti'nin günün teknolojisine göre geri kalmasının nedeni olan bilgi eksikliğini kapatmaya yönelik bir seri endüstriyel gelişimin halkası olarak kurulan bir fabrika olarak takdim edilmektedir.¹¹⁶ Cılavuz Köy Enstitüsü; Doğu Karadeniz, Kuzeydoğu Anadolu ve Doğu Anadolu'nun köylerinden aldığı öğrencileri köylerdeki toplumsal değişimde öncü olacak nitelikte yetiştirmeyi hedefleyen bir kurum olarak sunulmaktadır.¹¹⁷ Türkiye'nin inşaa tarihi anlatılırken, XVIII. yüzyılın ortasından itibaren başlatabilecek modernleşme ve kalkınma faaliyetlerinin bayındırlık çalışmalarıyla son derece yakından ilgili olduğu vurgulanmaktadır.¹¹⁸

Anlatının ulusal tarihten inşaa edilmesi sırasında olayların merkezine önemli tarihi şahsiyetlerin yerleştirildiği çalışmalar da mevcuttur. İş Bankası'nın, Cumhuriyet'in ilanının hemen ardından Atatürk'ün direktifiyle yeni rejimin öncü kadrolarınca bir "ana ticaret bankası" olarak kurulduğu, kamuoyunun bankayı Atatürk'ün eseri olarak değerlendirdiği ifade edilmiştir.¹¹⁹ Benzer şekilde Kasta-

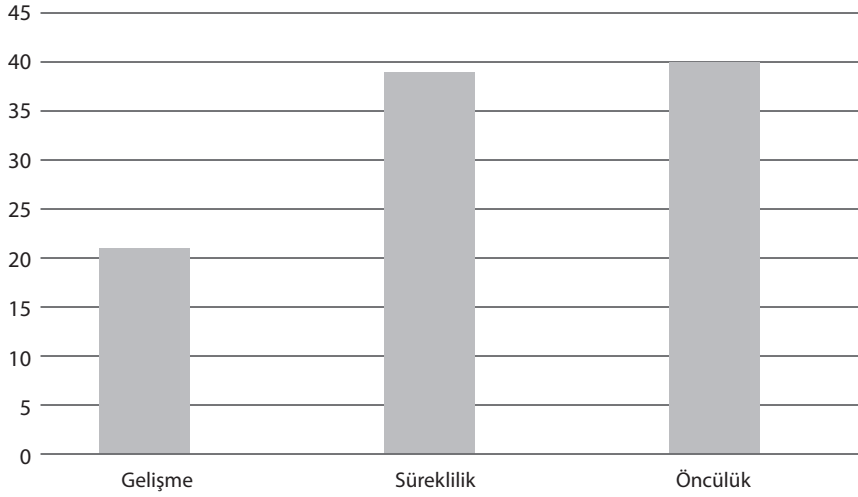
115 Küçükerman, *Tofaş*, s. 13.

116 Önder Küçükerman, *Dünya Saraylarının Prestij Teknolojisi: Porselen Sanatı ve Yıldız Çini Fabrikası*, Ankara: Sümerbank Genel Müdürlüğü, 1987, s. 11. Türk Mimarlar Cemiyeti'nin 1927 yılında, Cumhuriyet'in ilanından sadece dört yıl sonra, mimarların ilk bağımsız örgütü olarak kurulduğu bilgisi verilmiştir. Yıkılmış bir imparatorluktan arta kalan, yüzyıllarca süren harplerle harap olmuş, ekonomisi çökmüş, sanayisi yok denecek kadar gerilemiş, insan gücü kaynakları dağılmış bir ülkede, yepyeni bir Cumhuriyet'in kuruluş sürecinde, Cumhuriyet'in mimarlarının kuruluş ve kurumlaşma görevini yüklediklerine dikkat çekilmiştir. Çetin Ünalın, *Cumhuriyet Mimarlığının Kuruluşu ve Kurumlaşması Sürecinde Türk Mimarlar Cemiyeti'nden Mimarlar Derneği 1927'ye*, Ankara: Mimarlar Derneği, 2002, s. 6.

117 Gümüšoğlu, *Cılavuz Köy Enstitüsü*, s. XXV.

118 Ünsal ve Candan, *Türkiye'nin İnşaa Tarihi*, s. 13. İzmir belediyesinin kurulmasını sağlayan pek çok şartın mevcut olduğu, fakat kuruluşu sağlayan ana etkenin bu şartların ötesinde Osmanlı yönetiminin modernleşme çabasının bir parçası olarak gerçekleştirdiği yeni vilayet düzenlemesi olduğu ifade edilmiştir. Serçe, *İzmir Belediyesi Tarihi*, s. 11. Dil ve Tarih Coğrafya Fakültesi'nin Türkiye'de modernleşme projesinin gerektirdiği bilim ve toplum anlayışı doğrultusunda görev üstelendiğinin altı çizilmiş, fakülte bu düşüncenin yaşama geçmesinde etkili olan bir kurum olarak takdim edilmiştir. Erbaş, *Bir Cumhuriyet Çımarı*, s. XI.

119 Kocabaşoğlu, *İş Bankası Tarihi*, s. VIII. Karaman Milli Bankası, Osmanlı padişahlarından 35'incisi Sultan Mehmed Reşad'ın irade-i seniyyesi ile kurularak faaliyete geçen, Türkiye Cumhuriyeti kurulduktan sonra Reis-i cumhur Mustafa Kemal Atatürk ve Bakanlar Kurulu'nun imza ve onayları ile 1927, 1931 ve 1935 yıllarında üç kez tüzük değişikliğine gidilerek faaliyetlerine devam eden bir banka olarak sunulmaktadır. Yusuf Yıldırım, *Karaman Milli Bankası*, Karaman: Anı Bisküvi, 2017, s. VII. Benzer şekilde Anadolu Sigorta, Cumhuriyet'in ilanından iki yıl sonra Atatürk'ün talimatıyla 1925 yılında Türkiye İş Bankası

Şekil 8: Eserlerde Kurumların Öne Çıkarılan Özelliklerine Göre Dağılım

monu Bankası'nın kuruluşunda merkeze şahıslar yerleştirilmiştir. 1929 yılında ağır bir ekonomik bunalımla karşılaştığı, buna rağmen Kastamonu'yu seven aydın insanların bir banka kurmaya karar verdikleri, Ankara milletvekillerinin de bulunduğu Kastamonu, Araç, Daday, İnebolu, Taşköprü ve Tosyalı tüccarların önderliğinde Kastamonu Bankası'nın kurulduğu anlatılmıştır.¹²⁰

B. Kurumlarla İlgili Öne Çıkarılan Özellikler

Çalışmalarda, güçlü bir anlatı inşa edebilmek için kurumlara ait bazı özellikler öne çıkarılmakta, bunlar anlatıyı ileriye götürmek için kullanılmaktadır. Bu özelliklerin ortak vurgusu başarıyı merkeze almaları olup, kurum mevcut olduğu sürece bu vurgu devam etmektedir. Geleceğe doğru sürekli gelişme gösteren bir yapı, öncü ürünler, uzun yıllara dayanan köklü bir geçmiş çalışmalarda kurumlara atfedilen özelliklerdir.¹²¹ Bu çerçevede kurum tarihlerinde gelişme, süreklilik

bünyesinde kurulmuş bir sigorta şirketi olarak takdim edilmiştir. Toprak, *Anadolu Sigorta*, s. 7. Merinos Fabrikası'nın 28 Kasım 1933'te temelini atıldığı, fabrikanın 2 Şubat 1938'de Atatürk'ün uğurlu elleriyle işletmeye açıldığı kaydedilmiştir. Aziz Elbas (ed.), *Merinos*, Bursa: Bursa Büyükşehir Belediyesi, 2015, s. 5. Taşdelen doğal kaynak suyuyla ilgili çalışmada 31 Mart Vakası sonunda, Sultan II. Abdülhamid Han tahttan indirilerek Selanik'e gönderilirken son olarak Sirkeci İstasyonu'nda bir bardak Taşdelen suyu içtiği, suyu getirene 30 kuruş kadar bahşiş verdiği anlatısı merkeze çekilmiştir. Hayrettin Mustafa Dayıoğlu, *Vakıf Taşdelen Doğal Kaynak Suyu*, İstanbul: Vakıf Taşdelen Doğal Kaynak Suyu, 2012, s. 5. Hava Harp Sanayi'nin tarihi anlatılırken Atatürk ve arkadaşlarının 1911 yılından itibaren 11 yıl süren harbin her aşamasında uçakların muharebe sahasında oynadığı role şahitlik ettikleri ifade edilmiştir. Yalçın, *Hava Harp Sanayii*, s. XI.

120 Mustafa Eski, *Kastamonu Bankası T.A.Ş.*, Ankara: Önder Matbaacılık, 2004, s. V.

121 Delahaye, Booth, Clark, Procter ve Rowlinson, "The Genre of Corporate History", s. 37.

ve öncülük gibi vasıflar ön plana çıkarılmış, kurumlar bu özellikleri üzerinden tanımlanmıştır. İncelenen çalışmalardan 21 tanesinde gelişme, 39 tanesinde süreklilik, 40 tanesinde öncülük kavramına vurgu yapılmıştır.

1. Gelişme

Çalışmalarda kurumlarla ilgili vurgulanan özelliklerden en az karşılaşılanı gelişmedir. Gelişme vurgusu eserlerde birkaç şekilde yer bulmaktadır. Havacılık tarihiyle ilgili çalışmada gelişme kronolojik bir süreç olarak ele alınmaktadır. Devlet Hava Yolları'nın (DHY) doğuşu, büyümesi, gelişmesi ve Türk Hava Yolları'na (THY) dönüşmesi çerçevesinde bir anlatı inşa edilmektedir.¹²² Gelişme vurgusu ikinci olarak kurumun zaman içinde geçirdiği olumlu değişimlerin sonucu olarak ortaya çıkan bir özellik olarak çalışmalarda yer bulmaktadır. Savunma sanayinin tarihi anlatılırken, yüzyıllarca kara, deniz ve göllerde dünyaya hükmetmiş bir imparatorluğun savaş gücü, silahları, kurum ve kuruluşlarıyla uzun bir zaman tünelinden yeni menziller, yeni savaşlar birbirini tetikleyen olaylar ve mucizeler yumağı ile bir gelişim öyküsünün içinden geçerek bugüne geldiği ifade edilmiştir.¹²³ Üçüncü olarak kurumun bağlı olduğu sektörle birlikte yaşadığı gelişim serüveni çalışmalarda yer almaktadır. Koç Allianz'la ilgili eserde, sigortacılık sektörünün tarihsel gelişimi ve bu tarihsel akış içerisinde Şark Sigorta'nın bugünkü adıyla Koç Allianz'ın 1923 yılından bu yana gelişim öyküsü sunulmuştur.¹²⁴

2. Süreklilik

Çalışmalarda kurumlarla ilgili sıklıkla vurgulanan özelliklerden ikincisi sürekliliktir. Kurumların bağlı oldukları sektörde uzun yıllar boyunca verdikleri hizmet onların sürekliliğinin bir işareti olarak sunulmuştur. BP Türkiye, yüz yıldır enerji alanında itibarlı şekilde hizmet vermiş, ülkenin en köklü şirketlerinden biri olarak takdim edilmiştir.¹²⁵ Zorlukları aşarak sürekliliği sağlamak kurumların öne çıkarılan

122 Hürtürk ve Kline, *Ticari Havacılık Tarihi*, s. 11. Eserde, Otomotiv sanayinin kuruluş ve gelişme serüveni anlatılmaktadır. Sakızlı, *Ford Otosan*, s. 10. Merkez bankasının kuruluş ve faaliyete geçiş safhaları üzerinde durulmakta ve bu zaman dilimi içerisindeki gelişmeler belgeler üzerinden ele alınmaktadır. Özdemir, *Merkez Bankası*, s. 2.

123 Akalın ve Bıykoğlu, *Savunma Sanayii Tarihi*, s. 6. Dünya ve Türkiye'de eczacılığın geçirdiği tarihsel aşamaları da ele alan bir bakış açısı ile, eczacılık tarihinin gelişme gösterdiği aktarılmaktadır. Tekiner, *Eczacılık Tarihi*, s. 7. Tüypap'ın kuruluşuyla fuarcılık mesleğinin düzenli bir ticari faaliyet olarak başladığı ve son 30 yılda önemli bir gelişme gösterdiği ifade edilmiştir. Akçura, *Sergicilik ve Fuarçılık Tarihi*, s. 8.

124 Kazgan, Soyak ve Koraltürk, *Koç Allianz*, s.XIII. Yıldız Çini Fabrikası'nın, Türk çini ve porselen sanatı geleneğinin geliştirilmesi yönünde bir görev yüklenmiş olduğundan bahsedilmektedir. Küçükerman, *Yıldız Çini Fabrikası*, s. 14. Türkiye'nin iktisadi gelişimi paralelinde ticaret ve sanayi odalarının kuruluşu ve gelişimi Osmanlı Devleti'nden başlayarak 1950'lerin başında odaların bugün aldıkları biçimin ilk oluşumlarına kadar ele alınmıştır. Koraltürk, *Ticaret ve Sanayi Odaları*, s. 1.

125 Ural ve Ak, *BP Türkiye*, s. 5. Dahiliye Vekaleti'nin oldukça eski ve köklü bir kurum olmasına vurgu yapılmıştır. Başa, *Dahiliye Vekaleti'ne Geçiş*, s. III. Posta Teşkilatı'nın 167 yıllık köklü

bir diğer özelliğidir. Tarişbank, kurumlaşmanın ve sürekliliğin sınırlı olduğu Türk toplumunda I. ve II. Dünya Savaşı, 1930 dünya ekonomik krizi gibi son derece badireli yıllara rağmen, sürekliliğini gelişerek devam ettirmiş bir banka olarak takdim edilmiştir.¹²⁶ Sürekliliğin işaretlerinden bir diğeri kurumun benzerleri arasından sıyrılarak varlığını devam ettirmesidir. Osmanlı Bankası’nın tarihi yazılırken, yirmi kadar banka arasında Osmanlı Bankası’ndan başka hangisi bugün ismiyle ve cismiyle hala faaliyetini sürdürüyor? sorusu vurgulu bir şekilde gündeme getirilmiştir. Ardından kurumsallaşmanın ve devamlılığın zor yaşandığı Türkiye’de, Osmanlı Bankası’nın eşi bulunmayacak bir tarihî profile sahip olduğu, Osmanlı İmparatorluğu’ndan Türkiye Cumhuriyeti’ne geçişte Osmanlı ibaresini herhangi bir ideolojik zorlama olmadan taşıyabilmiş tek kurum olarak, birçok açıdan kendi varlığını bile aşabilen bir devamlılık bilincini ve duygusunu beraberinde taşıyarak bugünlere geldiği ifade edilmiştir.¹²⁷ Sürekliliği sağlayan özelliklerden bir diğeri günün şartlarına uyum sağlayabilmek için yapılan düzenlemelerdir. Şekerbank, üstlendiği kalkınma sürecini sürdürülebilir kılmak için üzerine düşen görevleri, günün koşullarına ve ihtiyaçlarına göre yeniden düzenleyerek yoluna devam eden bir banka olarak sunulmuştur.¹²⁸

bir geçmişe sahip olduğu ifade edilmiştir. *Geçmişten Günümüze Posta*, s. I. Edirne Musiki Derneği’nin altmış yılı aşan bir süredir Edirne kültür yaşamında varlığını sürdürdüğünün altı çizilmiştir. Koç ve Uludere, *Edirne Musiki Derneği*, s. 8. İDO, 20 yıllık geçmişiyle genç bir şirket olsa da deniz ulaşımında 163 yıllık bir geleneğin temsilcisi, denizler kenti İstanbul’un tarihinde, efsaneleşmiş bir kurum olan Şirket-i Hayriye’nin mirasçısı olarak takdim edilmiştir. Ekici, *Boğaziçinde Asırlık Seyahat*, s. XII. Vapur Donatanları ve Acenteleri Derneği, Osmanlı döneminden gelerek bir asırdan fazla bir maziye yol alan son derece köklü ve seçkin meslek toplumunun bir araya geldiği bir meslek odası olarak sunulmuştur. Öndeş, *Vapur Donatanları*, s. 14. İstanbul Ticaret Borsası’nın nesilden nesile aktarılan dürüst ve girişimci bir tüccar geleneği oluşturduğu ifade edilmiştir. Ufuk Gülsoy, *İstanbul Ticaret Borsası 1924-2014*, İstanbul: İstanbul Ticaret Borsası, 2014, s. 4.

126 Erkan, Yetkin, Yıldırım, Gökdemir ve Altay, *Tarişbank Tarihi*, s. XII. Hereke Fabrikası, 1843 yılında kurulup üretime geçen ve aradaki uzun zaman diliminde karşı karşıya kaldığı pek çok engeli aşmış, günümüze kadar gelebilen bir fabrika olarak sunulmaktadır. Küçükerman, *Hereke Fabrikası*, s. 14. Demirbank, Türkiye ekonomisinin zorlu koşulları içinden geçip bir işletme olarak sürekliliğini sağlamış, son on yılında ise güçlenerek ve faaliyet alanını genişleterek 45. yılına ulaşmış bir banka olarak takdim edilmektedir. Coşar, *Demirbank*, s. 9.

127 Eldem, *Osmanlı Bankası Arşivinde*, s. 15. Osmanlı İmparatorluğu’ndan Türkiye Cumhuriyeti’ne geçişte Anadolu’nun aydınlık değerlerini özveriyle koruyup topluma kazandırmış bir kurum olan Kabataş Erkek Lisesi’nin güçlü bir süreklilik bilincini ve duygusunu beraberinde taşıdığı, günümüze kadar getirdiği ifade edilmiştir. Irmak, *Kabataş Erkek Lisesi*, s. 10.

128 Koraltürk, *Şekerbank*, s. 10. Isparta Halı Fabrikası’yla ilgili çalışmada, Batı Anadolu’nun geleneksel halıcılık merkezlerinden biri olan Isparta’da 1800’li yıllarda Osmanlı Devleti’nin sanayileşme girişimlerinden destek olarak yeşertilmiş olan Isparta halıcılık geleneğinin başlangıcından bugüne kadar geçirmiş olduğu dönemler incelenmiştir. Küçükerman, *Isparta Halı Fabrikası*, s. 15.

3. Öncülük

Kurumların en çok vurgulanan özelliği öncülük vasfı, sahip oldukları birtakım özelliklerin bir sonucu olarak çalışmalarda yer almaktadır. Kurumların ilk olma vasfı onları öncü yapan özelliklerin başında gelmektedir. Osmanlı döneminde özel girişimin ilk büyük yatırımlarından biri olarak 1910 yılında kurulan Lafarge Aslan Çimento, Türkiye'nin Avrupa ve dünya ölçeğinde çimento üretiminde söz sahibi olan ilk çimento fabrikası olarak takdim edilmektedir. Türk çimento endüstrisini bugünlere taşıyan köklü ve güçlü bir geleneğin başlangıç noktası olması dolayısıyla da öncü bir role sahiptir.¹²⁹ Öncülük vasfını yaptığı faaliyetlerle kazanan kurumlar da vardır. Türkiye Sınai Kalkınma Bankası, kurulduğu günden itibaren pek çok uygulamanın öncüsü olarak gösterilmiştir. Bir sanayi projesinin fizibilite etüdünün ne olduğunun bilinmediği bir ortamda pek çok kavramı ilk kez ortaya atmış, bu kavramlar oturmuş ve sonrasında herkesin çok olağan bulduğu bazı uygulamaların öncüsü olmuştur. Sermayenin halka açılmasının öncülüğünü de yine banka yapmıştır.¹³⁰

VIII. Çalışmaların Kaynakları

A. Birinci El Kaynaklar

Kurum tarihi çalışmalarında herkes tarafından kabul görmüş belli bir yöntem söz konusu değildir. Ancak yapılan çalışmalara bakıldığında benzer yollar izlendiği görülür. Bu yollar araştırmanın kaynaklarıyla ilgilidir. Tüm tarih çalışmalarında

129 Dölen ve Koraltürk, *İlk Çimento Fabrikamızın Öyküsü*, s. 4. Merinos, yünlü üretiminde Türkiye'de öncülük yapmış ve birçok kalifiye eleman yetiştirmiş bir fabrika olarak sunulmaktadır. Elbas, *Merinos*, s. 5. Feshane'nin, Türk dokuma sanayii tarihi içindeki ilk ve en etkili sanayi kompleksi olduğu, bu öncü rolüyle, bir yandan üretim yaptığı, diğer yandan da yeni nesli, yeni ve ileri bir düşünce sistemine doğru yönlendirdiği ifade edilmektedir. Küçükerman, *Feshane*, s. 11. Şirket-i Hayriye, Türkiye'de kurulan ilk anonim şirket olarak zikredilmektedir. Koraltürk, *Şirket-i Hayriye*, s. X. Sigortacılık alanında ilk ulusal şirket olarak Anadolu Sigorta takdim edilmektedir. Toprak, *Anadolu Sigorta*, s. 5. Türk hava kuvvetleri komutanlığının kendi alanında dünyanın ilk askeri teşkilatlarından biri olduğunun altı çizilmektedir. Yalçın, *Hava Harp Sanayii*, s. XI. Cılavuz Köy Enstitüsü'nün 1940 yılında ilk açılan köy enstitülerinden biri olduğu bilgisi verilmektedir. Gümüsoğlu, *Cılavuz Köy Enstitüsü*, s. XXV. Taşdelen, ilk kez şişelenen ve ihraç edilen su olarak kaydedilmektedir. Dayıoğlu, *Taşdelen*, s. 5. Kurumların ilk olma vasıfları onların öncülük özelliklerinin tanımlanmasında kullanılan özelliklerin başında gelmektedir.

130 Üyepazarcı, *TSKB*, s. XI. Koç Topluluğu, toplumsal sermaye birikimine öncülük yapan bir grup olarak takdim edilmektedir. Akçura ve Lintas, *Koç Topluluğu*, 16. Turing, devletin ve toplumun yasalarla kendisine tanıdığı gelir kaynaklarını arttırıp çoğaltarak devlete ve topluma geri veren gümrük, trafik, kültür ve sanat dallarında her zaman ilk ve öncü kalan örnekleri ortaya koyan milli bir kuruluş olarak sunulmaktadır. Turing, s. 4. Bankacılık sektörü, teknolojik altyapısı, nitelikli personel gücü, sunduğu hizmet çeşidi ve kalitesiyle uluslararası normlarda faaliyet gösteren ve ekonominin dünya ekonomisine entegrasyonunda öncü rol oynayan bir sektör olarak takdim edilmektedir. Kazgan, *Türk Bankacılık Tarihi*, s. 9.

olduğu gibi kurum tarihi çalışmalarında da ilk adım birinci el kaynaklara ulaşmaktır. Birinci el kaynaklara erişmek için kurumun düzenli bir arşivinin olması gerekmektedir.¹³¹ Tarih yazımı için gerekli malzemenin yeterliliği konusunda kurum arşivlerinin durumu birbirinden farklılık göstermektedir. Çeşitli türde ve çok sayıda malzemenin bir arada bulunduğu büyük arşivlere sahip olanlarla, neredeyse birkaç belge dışında arşivinde herhangi bir malzemenin bulunmadığı kurumlar da mevcuttur. Farklı türde geniş malzemeyi içinde barındıran birden fazla arşivi bulunan kurumlara bir örnek Türkiye İş Bankası'dır. Bankayla ilgili çalışmada, İstanbul ve Ankara'da bulunan Etlik ve Yenibosna arşivleri yanında İş Bankası Müzesi, Türkiye İş Bankası Genel Müdürlük, Türkiye İş Bankası Emekli Sandığı arşivleriyle sendika ve şube arşivleri kullanılmıştır.¹³² İncelenen 100 çalışmadan 66 tanesinde kurum arşivi ya da kuruma ait belgelerin bulunduğu devlet arşivlerinden istifade edilmiştir. Geri kalan 34 çalışmada kurum arşivleri ya da arşiv niteliğindeki belgeler kullanılmamıştır.

Kurum arşivleri yanında çalışmalara kaynaklık eden diğer önemli arşivler, devlet arşivleri ve şahıslara ait kişisel arşivlerdir. *Haliç'te Seyrüsefer* adlı eserde kurum tarihi yazımı için gerekli malzeme devlet arşivlerinden temin edilmiştir. Haliç'te vapurla yolcu taşımacılığı imtiyazlı yürütülen bir kamu hizmeti olduğu için taraflardan birisi devlettir. Bu sebeple kitabın malzemesinin önemli bir kısmı Cumhurbaşkanlığı Osmanlı Arşivi'nden elde edilmiştir.¹³³ Tarih yazımı için gerekli malzemenin yetersiz olduğu durumlarda şahıslara ait kişisel arşivler devreye girmektedir. Matbaacılık tarihiyle ilgili çalışmada gazete ve dergi taramalarından elde edilen bilgilerin sınırlılığı üzerine eski bir matbaa emekçisinin arşivine başvurulmuştur. Dergiler, broşürler, bültenler, yazışmalar, sirkülerin de yer aldığı dokümanlar kullanılmış, kitap bu malzemeler sayesinde yazılabilmektedir.¹³⁴

131 Tekin, "Kurum Tarihi", s. 335.

132 Kocabaşoğlu, *İş Bankası Tarihi*, s. 713-716. Merkez Bankası'nın tarihi kaleme alınırken benzer şekilde bankanın kuruluş dönemiyle ilgili Türkiye İş Bankası ve özellikle Osmanlı Bankası gibi bankaların arşivlerinden sağlanan dokümanlar da kullanılmıştır. İlkin ve Tekeli, *Merkez Bankası*, s. IX. Arçelik'le ilgili çalışmada Arçelik Kurum Arşivi ve Koç Holding Arşivi yanında Sınai Kalkınma Bankası'nın arşivi kullanılmıştır. *Arçelik*, s. XII. Kayseri eczacılık tarihiyle ilgili eserde farklı yerlerde bulunan odaların arşivleri çalışmaların kaynakları arasında yer almıştır. Kitap için hem Kayseri'de hem de odanın 1972 öncesinde bağlı olduğu Ankara Eczacılar Odası'nda uzun bir arşiv çalışması yapılmıştır. Tekiner, *Eczacılık Tarihi*, s. 14.

133 Ali Akynldız, *Haliç'te Seyrüsefer: Haliç Vapurları Şirketi ve Faaliyetleri*, İstanbul: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, 2007, s. 3. Çuha fabrikasının tarihi yazılırken Cumhurbaşkanlığı Osmanlı Arşivi, Askeri Tarih ve Stratejik Etüt Dairesi (ATASE) Arşivi ve Cumhurbaşkanlığı Cumhuriyet Arşivi'nden faydalanılmıştır. Karavar, *Çuha Fabrikası*, s. 101-102. İş Bankası'nın tarihi yazılırken, Osmanlı Bankası Arşivi, Cumhurbaşkanlığı Cumhuriyet Arşivi ve ABD Dışişleri Bakanlığı Arşivi'nden de yararlanılmıştır. Kocabaşoğlu, *İş Bankası Tarihi*, s. 713.

134 Gökhan Akçura, *Cumhuriyet Döneminde Türkiye Matbaacılık Tarihi*, İstanbul: BASEV, 2012, s. 35. Benzer bir durum Haliç'te yolcu taşımacılığının tarihi anlatılırken yaşanmış, şirket yıllık genel kurul raporları, fotoğraflar, kartpostallar ve vapurların hareket tarifelerine şahıs

Kuruma ait belgeler, raporlar, yıllık envanterler, kanun, tüzük, yönetmelik, yönerge ve benzeri evrak, kurumun resmî yayınları, kurumda çalışmış olan kişilere ait anılar, konuşma metinleri ya da bu kişiler ile yapılan röportajların hepsi birinci el kaynaktır.¹³⁵ Lafarge Aslan Çimento'nun tarihi yazılırken fabrikaya ait muhaberat ve fatura defterleri, yönetim kurulu karar defterleri, faaliyet raporları, pay sahibi defterleri, işçi sicil dosyaları, mektuplar, nizamnameler, tüzük ve statüler, kanunlar, kararnameler, broşür ve istatistikler gibi birinci el kaynak statüsündeki farklı türden birçok malzeme kullanılmıştır.¹³⁶ Geçen uzun yıllar içinde bu malzeme önemli kayıplara uğramış olduğundan kronolojik bir bütünlük gösteremese de kurumun tarihinin önemli bir bölümünün gün ışığına çıkarılmasını sağlamıştır. Yazarın ifadeleriyle “Özellikle 1920’li ve 1930’lu yıllara ilişkin personel ve işçi dosyaları Türkiye’deki çalışma yaşamını aydınlatma konusunda eşsiz belgeler olduğu gibi, 1910’lu ve 1920’li yıllara ilişkin giden evrak defterleri de sanayi ve ticaret tarihi açısından araştırmacıları heyecanlandıracak nitelikte belgelerdir.”¹³⁷

Bazı kurumlar yıllık çalışmalarını, istatistiklerini her yıl kitap haline getirip yayınlamakta bazıları ise kendi gazete ve dergilerini çıkarmaktadır. Kurumlara ait süreli yayınlar ve diğer yayınlar da birinci el kaynaktır. Ayrıca kurum tarafından düzenlenen panel, sempozyum ve seminerler de birinci el kaynak kategorisindedir.¹³⁸ Tarih yazımı sırasında kurumun kendi yayınlarını kullanmasının bir örneği Seka tarihidir. Çalışmada Sümerbank, Seka Genel Müdürlüğü ve Müesseseleri, Selüloz ve Kağıt Sanayi Vakfı gibi, Seka ve ilgili kuruluşlar tarafından yapılan çok sayıda yayın kullanılmıştır.¹³⁹ Kurum tarihi çalışmalarının önemli bir kısmında birinci el kaynak statüsündeki ulusal basına ait gazete ve dergilerden de yararlanılmıştır. Haliç’te yolcu taşımacılığının tarihinin anlatıldığı çalışmada, taşımacılığın toplumsal boyutu ön planda bir faaliyet olması dolayısıyla matbuatta vapur işletmesiyle ve şirketle alakalı hatırı sayılır bir malzeme mevcut olduğundan dönemin basınının kullanıldığı ifade edilmiştir.¹⁴⁰ Ulusal basın yanında yerel kaynakların kullanıldığı

arşivi vasıtasıyla ulaşılmıştır. Akyıldız, *Haliç’te Seyrüsefer*, s. 3. Kayseri Eczacılık tarihiyle ilgili çalışmada odaların arşivleri yanında Tülay Akalp, Halil Tekiner, Tekin Gemici gibi eczacıların arşivleri kullanılmıştır. Tekiner, *Eczacılık Tarihi*, s. 212.

135 Tekin, “Kurum Tarihi”, s. 335.

136 Dölen ve Koraltürk, *İlk Çimento Fabrikamızın Öyküsü*, s. 243-244.

137 Dölen ve Koraltürk, *İlk Çimento Fabrikamızın Öyküsü*, s. 5.

138 Tekin, “Kurum Tarihi”, s. 36.

139 Uygur Kocabaşoğlu, Aydan Bulutgil, Fahrettin Çiloğlu, İlker Evrim Binbaş ve Nesim Şeker, *Seka Tarihi: Türkiye Selüloz ve Kağıt Fabrikalarının Tarihsel Gelişimi*, İzmit: SEKA, 1996, s. 401-406.

140 Akyıldız, *Haliç’te Seyrüsefer*, s. 3. Çuha fabrikasıyla ilgili çalışmada, *Ceride-i Havadis*, *Cumhuriyet Gazetesi*, *Kocaeli Gazetesi*, *Tarih Hayat Mecmuası*, *Sümerbank Dergisi* kullanılan süreli kaynaklardan bazılarıdır. Karavar, *Çuha Fabrikası*, 103. İstanbul Ticaret Odası’yla ilgili eserde, *Dersaadet Ticaret ve Sanayi Odası Gazetesi*, *İstanbul Ticaret Odası Gazetesi*, *Cumhuriyet Gazetesi*, *Servet-i Fünun Mecmuası* gibi gazete ve dergiler kullanılmıştır.

çalışmalar da mevcuttur. Tarişbank ve Egebank tarihi yazılırken ulusal yayın yapan gazete ve dergiler yanında yerel gazete ve dergiler de kullanılmıştır.¹⁴¹

Kurum tarihi çalışmalarında kullanılan birincil kaynaklar sadece incelenen kuruma ait kanun, tüzük, rapor vb. malzemeyle, kurumun kendi yayınlarından ibaret değildir. Kabataş Erkek Lisesi’yle ilgili çalışmada olduğu gibi öğrencilerin kimlik ve kayıt bilgileri, ders notları, okul düzeyindeki başarıları, ödülleri, cezaları, ailevi durumları, sağlık muayeneleri, savunma dilekçeleri, tavsiye mektupları, veli mektupları vb. okulun öğrenci ve öğretmen arşivinde ulaşılabilen diğer belgeler de birincil kaynaklar arasında yer almaktadır. Bunlar sayesinde incelenen dönem içindeki sınav sistemi, müfredata yönelik uygulamalar, okuldaki atamalar vb. durumlar hakkında da birtakım bilgilere ulaşılmaktadır.¹⁴² Şirket-i Hayriye’yle ilgili çalışmada olduğu gibi jeton, bilet, paso ve vapur tarifeleri gibi malzeme ve objeler de kurum tarihlerinin yazımında birincil kaynak olarak değerlendirilebilecek malzemeler arasındadır.¹⁴³ Arşiv kaynaklarının zenginliği kimi zaman çalışmanın kapsamının ve hacminin genişlemesine sebep olmaktadır. Dersaadet Tahvilat borsasıyla ilgili eserde bunun bir örneği yaşanmış, başlangıçta iki cilt olarak tasarlanan çalışma üç ciltlik bir projeye dönüştürülmüştür.¹⁴⁴

B. Sözlü Tarih Görüşmeleri

Kurum tarihi çalışmalarının önemli birinci el kaynaklarından biri de bizzat tanıklarının anlatularından oluşan sözlü tarih görüşmeleridir. Arşivlerde yer alan belge ve malzemelerin yanında sözlü tarih görüşmeleri de önemli birer birinci el kaynaktır. İncelenen 100 çalışmanın 66 tanesinde herhangi bir şekilde bireylerin sözlü tanıklıklarına başvurulmamıştır. Geriye kalan 34 çalışmada ise kurumda görev alan ya da kurumla ilişkisi bulunan kişilerle yapılan görüşmeler

1923-1960 yılları arasında yayınlanan İstanbul Ticaret ve Sanayi Odası mecmualarındaki bilgilerden istifade edilmiştir. Gülsoy ve Nazır, *İstanbul Ticaret Odası*, s. 11.

141 Ahenk, *Anadolu, Ege Ekspres, İttihad, Köylü, Tarişin Sesi, Yeni Asır, Ziraat ve Ticaret Gazetesi, İzmir Ticaret Odası Dergisi, D.E.U. Çağdaş Türkiye Tarihi Araştırmaları Dergisi, D.E.U. İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi* kullanılan yerel kaynaklar arasındadır. Erkan, Yetkin, Yıldırım, Gökdemir ve Altay, *Tarişbank Tarihi*, s. 326-327. Ahenk, *Anadolu, Demokrat İzmir, Dokuz Eylül, Halkın Sesi, Hizmet, İzmir, Yanık Yurt, Yeni Asır, İzmir Tecim ve Endüstri Odası Bülteni, İzmir Ticaret ve Sanayi Odası Mecmuası, Ticaret, Ticaret ve İzmir* faydalanılan yerel süreli yayınlar arasındadır. Yetkin ve Serçe, *Egebank*, s. 246.

142 İrmak, *Kabataş Erkek Lisesi*, s. 11.

143 Koraltürk, *Şirket-i Hayriye*, s. 2-3.

144 Al ve Akar, *Dersaadet Tahvilat Borsası*, s. 9-10. Faaliyet raporlarından elde edilen bilgiler ışığında şirketin gelişimi çeşitli nicel değişkenler doğrultusunda incelenmiştir. Böylelikle şirketin gelişiminin hem ekonominin genel hareketlerinden hem de sektöre yönelik düzenlemelerden ne şekilde etkilendiği ortaya konulmuştur. Kazgan, Soyak ve Koraltürk, *Koç Allianz*, s. 17.

çalışmada kullanılmıştır. Bu görüşmelerin bazıları röportaj¹⁴⁵ ve tanıklık¹⁴⁶ olarak kaydedilmiştir.

Kurumu anlamak için, o kurumun sadece yönetim yapısına, faaliyet alanlarına, toplumdaki işlevine ya da kimi istatistiki verilere bakmak yeterli değildir. Kurumda çalışan kişilerin de dikkate alınması gerekmektedir. Böylece yapılan çalışmada mümkün olduğunca kurumun tüm boyutları ortaya konulacaktır. Sözlü ve yazılı tarih arasındaki bağ birbirini besleyerek kurum tarihinin ortaya çıkarılması çabasına katkı sağlayacaktır.¹⁴⁷ Bu nedenle yapılan çalışmalarda kurucular, yöneticiler, çalışanlar başta olmak üzere çeşitli kademelerde görev alan kişilerin anılarından faydalanılması gerekmektedir.¹⁴⁸ Osmanlı Bankası'yla ilgili çalışmada her düzeydeki yönetici, memur ve müşteriden seçilen yaklaşık elli kişiyle yapılan görüşmelerden oluşan bir sözlü tarih arşivinin oluşturulmasına karar verilmiştir. Kırkı tamamlanan bu görüşmeler sonucunda yazılı arşivin -bazen itibar etmediğinden- yansıtmadığı birçok açının eklenmesiyle Osmanlı Bankası'nın tarihi birikimi renklenmiş ve hatta bazen eksikliği duyulan insani boyut esere yansıtılmıştır.¹⁴⁹ Bazı çalışmalarda sözlü tarih görüşmecilerinin profili sınırlı tutulmuş, sadece ön planda olan kişilerle görüşmeler yapılmıştır. Ankara Sanayi Odası'nın tarihi araştırılırken, farklı katmanlardan seçilen görüşmeciler yerine yalnızca odanın önde gelen üyelerinin tanıklıklarına başvurulmuştur.¹⁵⁰

Sözlü tarih görüşmeleri aracılığıyla kütüphane ya da arşivlerde bulunmayacak türden bilgiler, hatıralar ve izlenimler kaydedilmekte, kurum kimliğine insani bir boyut kazandırılmaktadır. Aktarılan anılarla hem kurumun ortak belleği hem de yazılı kaynakların yansıtmadığı pek çok ayrıntı gün yüzüne çıkmaktadır.¹⁵¹

145 Çalışmada, Mert Sandalcı'nın hazırladığı Sana'nın 60. yıl kitabı dolayısıyla gıdacılarla yaptığı pek çok röportaj da kullanılmış, bunlara deterjan ve kozmetik röportajları da eklenmiştir. İbar, *Unilever*, s. 13.

146 Yarman, *Ermeni Etubba Cemiyeti*, s. XII.

147 Irmak, *Kabataş Erkek Lisesi*, 11-12.

148 Tekin, "Kurum Tarihi", s. 335.

149 Eldem, *Osmanlı Bankası Arşivinde*, s. 16. Ulagay ilaç firmasının tarihi araştırılırken, firmayı farklı açılardan görebilmek için aileden, iş çevresine, fabrika çalışanlarından, sektörden kişilere kadar farklı gruplardan kişilerle görüşmeler yapılmıştır. Altun, *Ulagay İlaç Sanayii*, s. 10. Turcas'ın tarihi yazılırken, kitabın, Türkiye ekonomi tarihi ve Türkiye'de enerji sektörünün tarihsel gelişimine dair katkı olma niteliğini, Turcas'ın uzak ve yakın geçmişinde farklı derecelerde rol oynamış ve bazıları oynamaya devam eden ilgililerle yapılmış sözlü tarih görüşmelerinin oluşturduğu ifade edilmiştir. Koraltürk, *80 Yıl*, s. 12. Şekerbank'la ilgili çalışmada, bankada görev yapmış veya halen yapmakta olan kişilerin tanıklıklarına başvurulmuştur. Koraltürk, *Şekerbank*, s. 10.

150 Hayatta bulunan kurucu üyeler ve eski başkanlarla yapılan görüşmelerle odanın kuruluş süreci ve kurumsallaşmasında önemli roller üstlenmiş "ilk kuşak sanayicilerin" katkılarının açık bir şekilde kaydedildiği belirtilmiştir. Koç ve Baskıcı, *Ankara Sanayii Tarihi*, s. II-IV.

151 Irmak, *Kabataş Erkek Lisesi*, s. 11-12.

Arçelik’le ilgili çalışmada yazılı kaynaklarda rastlanmayan bilgilere sözlü tarih görüşmeleri üzerinden ulaşılmasının örnekleri,

Ereğli Demir Çelik’in ilk yerli sac imalinde uygun evsaf tutturması için Arçelik mühendislerinin sarf ettiği emek bu tanıklıklardan öğrenildi. 60’larda ihracat için ülke dışına çıkarken 42 cent için yargılanmanın eşğine gelmenin öyküsü onlardan dinlendi; çamaşır makinesini ev kadınlarına öğretmek için mağazada yıkanan çamaşırları anlattı bayiler. Bulunduğu kentte henüz üç otomobil varken servis hizmetinin omuzda taşınan ekovatlarla yapıldığını öğrendik onlardan.

cümleleriyle ifade edilmiştir.¹⁵²

Belgelere dayalı kanıtların çok az olduğu durumlarda, araştırmacılar geçmişten yeniden inşa etmek ve olayların kesin bir kronolojisini oluşturmak için sözlü tarih görüşmelerine başvurmaktadır.¹⁵³ Görüşmelerden elde edilen veriler aynı zamanda yazılı kaynaklardaki bilgilerin doğruluğunu teyit için karşılaştırma yapmaya imkan tanımaktadır. Cılavuz Köy Enstitüsü ile ilgili çalışmada, “Cılavuz mezunlarının belleğinden bugüne taşınanlar ile belgeler arasındaki benzerliklerin saptandığı, anlatılardaki önemli noktaların belgeler ve fotoğraflar aracılığıyla” sağlanmasının yapıldığı ifade edilmiştir.”¹⁵⁴

Sözlü tarihin en büyük yararlarından birisi, yazılı ve görsel malzemenin belirli bir nesnelcilik kaygısıyla getirdiği sınırlamaları aşmaya imkan tanınması dolayısıyla yazıya dökülememiş olan gerçekleri veya duyguları yakalama fırsatı vermesidir. Örneğin Osmanlı Bankası’nın tarihi yazılırken bankada çalışmış ya da bankayla herhangi bir şekilde ilişkide bulunmuş olmanın yarattığı izlenime, oluşturduğu algılamaya ne bir sicil ve müşteri dosyasında ne bir muhasebe kaydında ne de idare meclisi zabıtlarında rastlamanın imkan dahilinde bulunmadığı, bu öznel verilere ulaşmanın tek yolunun, kişinin vereceği bilgi ve izlenim karışımı tanıklığa başvurmak olduğu belirtilmiştir.

Sözlü tarih sadece öznel ve duygusal birikimin aktarımı için kullanılan bir metot değildir. Teknolojinin gelişimiyle birlikte insanların ve kurumların hayatının birçok cephesi hızlı bir şekilde değişim gösterirken, özellikle de alışlagelmiş yazılı birikime yeni alternatifler oluşmaya başlamıştır. Yoğun bir şekilde kullanılagelen yazılı veri ve biçimler zamanla yok olmaya yüz tutmuş ve araştırmacının elinden giderek kaymaya başlamıştır. İlk dönemlere ait alınan her karar, o karara varıncaya kadar takip edilen süreç dahil olmak üzere, genellikle yazılı bir iz bırakırken XX. yüzyılın ikinci yarısındaki yazılı birikim hafiflemeye ve hatta bazen de yok olmaya yüz tutmuştur. Geçmişte fizikî bir iz bırakan pusula veya bir telgrafla yapılan

152 *Arçelik*, s. 12.

153 Delahaye, Booth, Clark, Procter ve Rowlinson, “The Genre of Corporate History”, s. 35.

154 Gümüşoğlu, *Cılavuz Köy Enstitüsü*, s. XIII.

teklif veya alınan kararların artık bir telefon görüşmesiyle yapılması bunun en basit örneğidir. Bu yüzden kurumların gelişimini izlemek için yazılı kayıtlar artık yetersiz olmuş, sözlü tanıklıklara başvurmak -içerdikleri risklere rağmen- kaçınılmaz hale gelmiştir.¹⁵⁵

Kurum tarihinin öznesi olan insanların yaşadıklarını yazmaları veya herhangi bir biçimde kaydetmeleri her zaman mümkün değildir. Bu bağlamda sözlü tarih, ihtiyacı olanlar için yaşam deneyimlerini kaydetme ve bir anlamda da geçmişle gelecek arasında süreklilik sağlama olanağını vermektedir. Böylece açılan kapıdan içeri girerek, yazılmayanları okumak ve bunları geleceğe aktarmak mümkün hale gelmektedir. Cılavuz Köy Enstitüsü'yle ilgili çalışmada 1940 yılından itibaren çeşitli dönemlerde öğrencilik yapmış tanıkların anlatılarının kaydedilmesiyle hem yaşadıkları dönemin köyüne, kasabasına, enstitü yaşantısına hem de Türkiye'deki siyasal ve toplumsal değişime dair yazılı kaynaklarda rastlanmayacak bilgilere ulaşmak mümkün olmuştur. Böylece yaşanan siyasi ve toplumsal değişimleri anlamak için gerekli olan malzemeler kaydedilmiştir.¹⁵⁶

Kurum tarihleri araştırılırken kaynaklarla ilgili yapılan araştırmalar yazılı, görsel, sesli kaynakların ve objelerin tespitini, kayıt hatta koruma altına alınmasıyla ilgili çalışmaları da beraberinde getirmiştir.¹⁵⁷ Dil Tarih ve Coğrafya Fakültesi'yle ilgili çalışma için yapılan sözlü tarih görüşmelerinden görsel-işitsel bir arşiv oluşturulmuştur.¹⁵⁸ Sözlü tarih sürecinde tanıklarla yapılan görüşmelerden elde edilen fotoğraf, belge vb. dokümanlar bir taraftan kurum arşivinin güçlendirilmesi sürecine katkıda bulunmuştur. Arçelik ve Kabataş Erkek Lisesi'nin tarihi araştırılırken yapılan görüşmeler sırasında elde edilen özel albümlerdeki fotoğraf ve belgeler çalışmalarda kullanılmış, kurum arşivine kazandırılmıştır.¹⁵⁹

Sözlü tarih görüşmeleri hem tanıklar hem de görüşmeyi yapan kişiler için aynı zamanda duygusal bir tatmin sürecini de beraberinde getirmektedir. Ericsson tarihi yazılırken, eski çalışanlar kendilerine mikrofon uzatılmasından memnuniyet duyduklarını dile getirmiştir.¹⁶⁰ Vapur Donatanları Derneği'nin tarihiyle ilgili eserde yazar, görüşmecilerle saatlerce ve bazen defalarca konuşmuş olmaktan onların acılarını, tanıklıklarını kaydetmekten dolayı kendini mutlu ve şanslı saydığını ifade etmiştir.¹⁶¹

Sözlü tarih ve kurum tarihi çalışmaları arasındaki ilişki gittikçe kuvvetlenmiş ve bunun sonucunda bu ilişkiyi merkeze alan sempozyumlar düzenlenmiş, kurumlarla

155 Eldem, *Osmanlı Bankası Arşivinde*, s. 20-21.

156 Gümüüşoğlu, *Cılavuz Köy Enstitüsü*, s. XXVII.

157 Bali, Koraltürk ve Akansel, *Kurum Tarihi*, s. 19.

158 Erbaş, *Bir Cumhuriyet Çınarı*, s. XIII.

159 Arçelik, s. 12 İrmak, *Kabataş Erkek Lisesi*, s. 11-12.

160 Yazıcı, *Ericsson*, s. 9.

161 Öndeş, *Vapur Donatanları*, s. 16.

üniversiteler arasında ortak projeler gerçekleştirilmiş, tarih yazımında sözlü tarih ve kurum ilişkisini merkeze alan yeni yaklaşımlar ortaya çıkmıştır. Nitekim sözlü tarih görüşmelerinin kurum tarihi çalışmalarındaki önemine binaen 2013 yılında İngiltere’de “Corporate Voices: Institutional and Organisational Oral Histories” adıyla bir sempozyum yapılmıştır.¹⁶² Üniversitelerle kurumlar arasındaki ortak sözlü tarih projelerine, Columbia Üniversitesi Kütüphanesi Sözlü Tarih Araştırma Ofisi’nin, Carnegie Kurum Sözlü Tarih Projesi örnek olarak verilebilir. Kurum tarihlerinin araştırılması sırasında projenin çok çeşitli sesleri içermesi gerektiği düşüncesiyle ve de çalışmayı derinlemesine bir araştırmaya dayandırmak için sözlü tarih görüşmeleri yapılmıştır.¹⁶³ Sözlü tarih ve kurum tarihi ilişkisinin tarih yazımına getirdiği yeni yaklaşımın temsilcisi Alfred P. Clark, “Oral History as Institutional Biography” isimli makalesinde yükseköğretim kurumlarının tarihlerinin, akademik tarihler olma eğiliminde olmasını eleştirmiş, öğretim üyeleri, personel, mütevelli ve mezunlarla yapılan sözlü tarih görüşmelerinden elde edilen “kurumsal biyografi” adı verilen yeni bir yaklaşımdan bahsetmiştir. Böylece, zengin bir kurumsal tarihin ortaya çıkması yanında öğrencilerin günlük yaşamları gibi sıklıkla gözden kaçan eğilimlerin de tespit edilebileceğini ifade etmiştir.¹⁶⁴

Birinci el kaynakların yanı sıra üzerinde çalışılan kurumla, kurumun bağlı olduğu sektörle, ülkenin incelenecek dönemdeki siyasi, ekonomik, toplumsal tarihi ile ilgili yazılmış kitaplar, makaleler ve benzeri yayınlar, gazeteler, dergiler ikinci el kaynaklar olarak kullanılabilir.¹⁶⁵ Kurum tarihi çalışmalarında ikincil kaynaklar ihmal edilmemiş, kitap, makale ve tezler kullanılmıştır.¹⁶⁶ Örneğin, Osmanlı Bankası’nın tarihi yazılırken yerli ve yabancı pek çok kaynak kullanılmıştır.¹⁶⁷

IX. Kurum Tarihi Çalışmalarının Problemleri

A. Amaç Sorunu

Kurum tarihi çalışmalarında karşılaşılan problem alanlarından birincisi amaç sorunudur. Çalışmanın amacını “kurumu tanıtmak” ya da “kurum ideolojisi oluşturmak” şeklinde açıklamak yazılan eserlerde bazı problemler ortaya

162 <https://www.ohs.org.uk/>. Sempozyumda, sözlü tarih ile iş dünyası arasındaki ilişki nedir? Kurumlar ve işletmeler neden geçmişlerini kaydetmek ister ve sözlü tarihi nasıl kullanırlar? vb. sorulara cevap aranmıştır.

163 <http://www.columbia.edu/>. Kurum, ülkedeki ilk genel amaçlı vakıflardan biridir ve yıllar boyunca kamu politikasını büyük ölçüde etkilemiştir.

164 Alfred P. Clark, “Oral History as Institutional Biography”, *The Public Historian*, c. 41, sy. 3, s. 72.

165 Tekin, “Kurum Tarihi”, s. 36.

166 Kocabaşoğlu, Bulutgil, Çiloğlu, Binbaş ve Şeker, *Seka Tarihi*, s. 410-418; Yazıcı, *Ericsson*, s. 197-200. TRT’yle ilgili çalışmada tezler için ayrı bir başlık da açılmıştır. Cankaya, *Kitle İletişim Kurumunun Tarihi*, s. 373.

167 Eldem, *Osmanlı Bankası*, s. 570-574.

çıkmasına sebep olmaktadır. Bu noktada anlatı inşa edilirken, görsel malzemenin kullanımı, kurumun takdim şekli, anlatıda merkeze çekilen hususlar ve kullanılan dil konusunda bazı problemlerle karşılaşmaktadır.

Bu şekilde yazılan kurum tarihlerinin problemlerinin başında çalışmada bilgidен çok kurumla ilgili mevzuata ve görsel malzemeye yer verilmesi, bunun metnin alanını daraltması gelmektedir.¹⁶⁸ *Türkiye’de Piyango Tarihi ve Milli Piyango İdaresi*’yle ilgili eserde görsel malzeme büyük boyutlarda ve oldukça yoğun olarak kullanılmış, görsel malzemenin gereğinden fazla kullanımı metnin alanında daralmaya sebep olmuştur.¹⁶⁹

Çalışmalarda görsel malzemenin tutarlı bir tarihsel gerçeklik oluşturması karşılaşılan problemlerden bir diğeridir. Arşiv malzemeleri ve fotoğraflar kurumun hayatının ve arşivinin zenginliğinin sadece birer kanıtı olarak anlatıyı rastgele desteklemekte, ortaya çıkan eser okuyucuya firmanın faaliyetlerini veya başarılarını hatırlatmaktadır. Fotoğraflar, pazarlama ve tanıtım aracı olarak işlev görmektedir.¹⁷⁰ Ericsson kurum tarihi çalışması, fotoğrafların kullanımı açısından bu duruma örnek gösterilebilir. Fotoğraflar, genellikle altlarına herhangi bir açıklama yazılmadan ve yoğun bir şekilde kullanılmış, fotoğraflarla anlatı arasındaki bağlantı zaman zaman kurulamamıştır, bu durum kurumun sahip olduğu zengin fotoğraf arşivini sergilemek istediği düşüncesini uyandırmaktadır.¹⁷¹

Kurumların bireysel veya benzersiz gördükleri karakterlerini liderleri, binaları, çalışanları veya ürünlerin fotoğrafları aracılığıyla aktarmayı amaçlaması da bir paradoks meydana getirmektedir. Nitekim bir süre sonra kurucunun portresi, kurucu patent veya belge, her şeyin gerçekleştiği bina, ilk ürün, iş kıyafetleri içinde gülümseyen işçiler ve son olarak da liderlerin fotoğrafı sayfalar arasında yer almaktadır.¹⁷² *Fotoğraflarla Ulusal Petrol* adlı çalışma, fotoğraflar üzerinden kurgulanmış, anlatı fotoğraflar üzerinden oluşturulmuştur. Arşiv çalışmaları yapmak üzere gidilen MTA arşivlerinde, yapılan araştırmalar sırasında az sayıda fotoğraf görüldüğünden, fotoğraf çekilmiş miydi, çekilmişse neredeydi sorusunun cevabının peşine düşülmüştür. MTA’nın petrol aramacılığı kısmının yeteri kadar fotoğraflanmış olduğu kanaatine varılmıştır. Özel arşivlerden alınan fotoğraflar da çalışmaya dahil edilmiş, kitabın kurgusu fotoğraflar üzerinden yapılmıştır.¹⁷³

Anlatının genellikle kuruluşun tüm tarihine, büyümesine ve genişlemesine işaret eden seçilmiş olaylardan oluşan sorunsuz bir zincirden ibaret olması

168 Tekin, “Kurum Tarihi”, s. 333.

169 Tunçay, *Milli Piyango İdaresi*, s. 222-290.

170 Delahaye, Booth, Clark, Procter ve Rowlinson, “The Genre of Corporate History”, s. 35.

171 Yazıcı, *Ericsson*, s. 42-43, 103, 105.

172 Delahaye, Booth, Clark, Procter ve Rowlinson, “The Genre of Corporate History”, s. 35.

173 Halit Edip Özcan, *Fotoğraflarla Ulusal Petrol 1929-1954*, Ankara: Türkiye Petrolleri A.O.

Arama Daire Başkanlığı Arşiv ve Tarih Yayınları, 2006. s. V.

çalışmalarda karşılaşılan problemlerden bir diğeridir.¹⁷⁴ Egebank’la ilgili çalışma bankanın büyümesine ve gelişmesine vurgu yapan bir şekilde kurgulanmış, banka İzmir Esnaf ve Ahali Bankası olarak kurulduktan sonra Egebank’a dönüşmüş, bir müddet sonra yerelden ulusa doğru evrilmiş, İstanbul dönemiyle birlikte banka zirveye ulaşılmıştır. Nitekim bu gelişim çizgisine uygun olarak son bölümün alt başlıklardan biri “Egebank’ın Atılım Yılı”dır.¹⁷⁵

Çalışmalarda, kurumun başarılarının kanıtı olarak mevcut büyüme ve karların övgü dolu değerlendirmeleri yer alır ve gelecekte daha da büyük şeyler öngörülür. Bundan dolayı eserlerde, kurumun neden başarılı olduğunu açıklayan bir yönetim veya iş dersi biçiminde bir tarih yazımının izleri görülür. Başarıya odaklanmak, bir tarihi devreye almak ve hatta kritik bir tarihe dikkat çekmek kurumun gücünü ifade ettiği için eserlerde yoğun bir şekilde yer alması problemlili alanlardan biridir.¹⁷⁶ Tarişbank tarihinin girişinde yer alan cümlelerde bu durum açık bir şekilde görülmektedir. Araştırmanın bir bakıma kalkınma sürecine “sıfır noktasından” hatta “negatif değerlerden” başlayan bir ulusun ekonomik kalkınma ve bağımsızlık mücadelesinin hikayesini beraberinde taşıdığı ifade edilmiş, eserin araştırma, örgütlenme ve kurumlaşma geleneğinin sınırlı olduğu bir ülkede; yöre halkının kendi sorunlarına kendilerinin sahip çıkarak kurumlaşma ve örgütlenme yönünde gösterdikleri mücadeleyi yansıttığı belirtilmiştir.¹⁷⁷

Çalışma, “tematik”, “kronolojik” veya “tematik ve kronolojik” bakış açılarının birlikte kurgulandığı şekilde bölümlendirilmiş olsa da kurumun tarihi bir ilerleme ve yükseliş çizgisi üzerinde yansıtılabilmektedir. Bu noktada kurumun geçirmiş olduğu evreler belirlenirken belli kırılma noktalarının tespitinin yapılması ve eserin kırılma noktaları üzerine kurgulanmasının, kronolojik çalışmaya göre eseri daha anlamlı kılacağı ifade edilmiştir.¹⁷⁸ Dil Tarih ve Coğrafya fakültesiyle ilgili çalışmada kırılmalar üzerinden bir dönemlendirme yapılmıştır. Fakültenin kuruluşundan 1940’lı yılların ortalarına ilk kırılma, 1960’larda ikinci, 1970’lerde üçüncü kırılma, 1980 sonrası bir kopuş dönemi olarak belirlenmiş, yaşanan değişimlerin kuruma ve tanıklara yansımaları açığa çıkarılmaya çalışılmıştır.¹⁷⁹

Kurucuların ana aktör olarak hikayenin merkezinde yer aldığı liderlik anlatılarında tarihi aktör olarak rakiplerin olmadığı bir kurgu problemlili noktalardan bir başkasıdır.¹⁸⁰ Isparta Halı Fabrikası’nın hikayesi 1890’lı yılların Isparta’sında, Etrelezade Mehmed Efendi’nin evinde halı tezgahı kurmasıyla başlamış, halıcılık

174 Delahaye, Booth, Clark, Procter ve Rowlinson, “The Genre of Corporate History”, s. 36.

175 Yetkin ve Serçe, *Egebank*, s. 8-9.

176 Delahaye, Booth, Clark, Procter ve Rowlinson, “The Genre of Corporate History”, s. 37.

177 Erkan, Yetkin, Yıldırım, Gökdemir ve Altay, *Tarişbank Tarihi*, s. III-IV.

178 Tekin, “Kurum Tarihi”, s. 337.

179 Erbaş, *Bir Cumhuriyet Çınarı*, s. 8-9.

180 Smith ve Steadman, “The Value of Corporate History”, s. 36.

kumpanyası kurma girişimleriyle devam etmiştir. 1930'da Ispartalılar devlet desteğiyle Isparta İplik Fabrikası'nı kurmuş, 1943 yılında fabrika Sümerbank tarafından işletilmeye başlamıştır.¹⁸¹ 1890'dan 1940'lı yıllara gelinceye kadar diğer aktörlerden ve fabrikanın rakiplerden anlatıda bahsedilmemiştir.

Tarih yazımında karşılaşılan problemler alanlarından bir başkası anlatımda, çoğunlukla "biz" kişisel zamirinin kullanılması ve kişisiz bir dil inşa edilmesidir.¹⁸² Tarişbank'la ilgili çalışmada, bankanın yönetim kurulu başkanı ve genel müdürünün yazdığı takdim yazısında "Biz Tarişliler", "Biz Tarişbanklılar" şeklinde bir dil kullanılmıştır.¹⁸³ Benzer şekilde İş Bankası'yla ilgili çalışmanın sunuş kısmında "Biz İş Bankahılar tarihimizle övünürüz" ifadelerine yer verilmiştir.¹⁸⁴

Çalışmalarda, üyelerden veya paydaşlardan yapılan doğrudan alıntılar, aktarılan kişisel anekdotlardan oluşan sözlü anlatım, genellikle anlatıcının ifadesini desteklemekte veya onaylamakta, metin ile okuyucu arasında bir güven bağı oluşturulmaya çalışmaktadır. Bu durum kurumlar sözlü tarih materyalini kullandıklarında daha da artmaktadır.¹⁸⁵ Arçelik'le ilgili çalışmada, Eskişehir'de kurulacak olan ve Arçelik'in paydaşı olacak kompresör fabrikasıyla ilgili sözlü tarih görüşmelerinden yapılan alıntılar bu durumun bir örneğidir;

Eskişehir'de bir yan sanayi oluşturmaya başladık. Önceleri bize kuşkuyla bakanlar zaman içinde gördüler ki, Arçelik'in bir yan sanayii olmak onlar için gerçekten önemli. Karşılarında, o tarihe bakarsak, kendisine hedefler koymuş, her an alışveriş içinde olabilecekleri bir kuruluş var. Dolayısıyla, güven ortamı içinde çalışabileceklerini anladılar.¹⁸⁶

Üyelerin ve paydaşların tanıklıkları anlatıcının ifadelerini desteklediğinde güven bağı oluşturmak için anlatıyı değiştirebilecekleri ihtimaline karşı dikkatli davranılmalıdır.

B. Yöntem Sorunu

Kurum tarihi çalışmalarında karşılan yöntem sorunları araştırmalarda kullanılacak kaynaklarla ilgili problemlerden kaynaklanmaktadır. Bu problemler kaynakların bulunduğu arşivler, birinci el kaynaklar ve yine birinci el kaynak değerindeki sözlü tarih görüşmeleriyle ilgilidir.

Arşivlerle ilgili problemlerin başında kurum arşivlerinin varlığının ve mevcut durumunun tespitinin zorluğu meselesi gelmektedir. Sigortacılık tarihiyle ilgili

181 Küçükerman, *Isparta Halı Fabrikası*, s. 15.

182 Delahaye, Booth, Clark, Procter ve Rowlinson, "The Genre of Corporate History", s. 36.

183 Erkan, Yetkin, Yıldırım, Gökdemir ve Altay, *Tarişbank Tarih*, s. I.

184 Kocabaşoğlu, *İş Bankası Tarihi*, s. V.

185 Delahaye, Booth, Clark, Procter ve Rowlinson, "The Genre of Corporate History", s. 36.

186 *Arçelik*, s. 228.

çalışmada sigorta şirketlerinin arşivlerinden yararlanmanın, daha kapsamlı bilgilere ulaşmayı sağlayacağı belirtilmiş ancak sayıları yüzü geçen şirketlerin kaçının arşivinin bulunduğu ve bu arşivlerin ne kadarının günümüze ulaştığını tespit etmenin oldukça zor olduğu böyle bir çalışmanın geniş bir zaman ve uzun araştırmaları gerektirdiği ifade edilmiştir.¹⁸⁷

Kurumların bir arşivinin bulunmaması çalışmalarda karşılaşılan problemlerden bir diğeridir. Ticaret ve sanayi odalarıyla ilgili çalışmada odaların tek tek tarihleri ele alınmak istendiği takdirde Osmanlı arşivleri dışında başvurulması gereken kaynakların odalara ait arşivler olması gerektiği belirtilmiştir. Ancak Türkiye’nin en eski ve büyük ticaret odası olan İstanbul Ticaret Odası’nın bir arşivinin olmadığı ifade edilmiştir.¹⁸⁸ Benzer bir durum taşrada kurulan Karaman Milli Bankası’nın arşivi için de geçerlidir. Bankaya dair bir makbuz ve bir kasa haricinde ne belge ne de bir fotoğraf bulunabilmiş, bankanın yirmi iki yıllık serüveninde; toplantılar, sene sonu hesapları, kar payları, denetimler, personel ve insan hatıraları vb. konular bir sır olarak kalmıştır. Arşiv belgeleri de olmasa Karaman Milli Bankası diye bir oluşumdan haberdar dahi olunamayacağı da vurgulanmıştır.¹⁸⁹

Kurumların yetersiz ve düzensiz bir arşive sahip olması tarih yazımında karşılaşılan bir diğer problem alanıdır.¹⁹⁰ Egebank örneğinde olanakların çok sınırlı olması sebebiyle araştırmacılara belge ve görsel malzeme sunma konusunda bankanın hiç de cömert olmadığı ifade edilmiştir. Birçok kez el değiştiren, yönetim binaları ve şehirleri zaman içinde değişen ve kurumsallaşmada sıkıntılar

187 Kahya, *Sigortacılık*, s. 16-17.

188 Koraltürk, *Ticaret ve Sanayi Odaları*, s. 3.

189 Yıldırım, *Karaman Milli Bankası*, s. X. Kastamonu Bankası da bir arşive sahip değildir. Bankaya dair bilgiler daha ziyade basın kayıtlarından derlenmeye çalışılmıştır. Bankanın esas mukavelenamesinin tek nüshası mahalli bir gazetede yayınlanmıştır. Bankaya ait tek bir hisse senedine de şahıslardan ulaşılabilmektedir. Eski, *Kastamonu Bankası*, s. V. Seka’yla ilgili çalışmada, İzmir Kağıt ve Karton Fabrikası ve Sümerbank Selüloz Sanayii Müessesesi dönemlerine ait bulunabilen malzeme memur ve işçi sicil dosyaları ile Seka Mehmet Ali Kağıtçı Müzesi’nde toplanmış Mehmet Ali Kağıtçı’ya ait tasnif edilmemiş belgeler ve çeşitli fotoğraflardan ibaret olmuştur. Araştırma sırasında ulusal kağıt sanayinde önemli bir yeri olan Sümerbank’la ilgili bulunabilen dokümanlar ise 1943 ve 1948 yılında yayınlanmış iki broşürle bir kitaptır. Sümerbank arşivinin Bursa Merinos Fabrikası’na nakledildiği yolundaki bilgiler üzerine orada yapılan araştırmalardan da sonuç alınmamıştır. Sümerbank’ın 4000’den fazla kitap bulunan kütüphanesinde kağıtla ilgili bulunabilen tek yayım Mehmet Ali Kağıtçı’nın kağıtçılık tarihçesiyle ilgili eseri olmuştur. Bütün bunların yanında İş Bankası’nın arşivine de ulaşılammıştır. Kocabaşoğlu, Bulutgil, Çiloğlu, Binbaş ve Şeker, *Seka*, s. VII-VIII. Tarihbank’ın tarihi araştırılırken arşiv malzemesi temin edilmesi noktasında ciddi problemlerle karşılaşmış, İnter Bank’la ilgili çalışmada ise bankanın tarihi yazılırken arşivde uygun bir belgeye rastlanamamıştır. Tekin, “Kurum Tarihi”, s. 335. Ericsson’un tarihi yazılırken Ericsson kelimesiyle yapılan taramalar önce sınırlı sonuç vermiş sonra küçük küçük büyük ipuçlarıyla karşılaşmıştır. Yazıcı, *Ericsson*, s. 8.

190 Koraltürk, “Kurum Tarihi Yazıcılığı” s. 140.

yaşayan banka düzenli bir arşive sahip olamamıştır. Arşivlerinde ya da depolarında kuruluşun (1928), 1963 yılına kadar gelen sürece ilişkin bir tek belge dahi bulunamamış, 1963-1976 dönemine ilişkin sınırlı sayıda malzemeye ulaşılmış, 1976'dan günümüze kadar gelen belgeler düzenli biçimde araştırmacıların incelemesine sunulabilmiştir. Bu nedenle bilgi ve belgeler çoğunlukla kurum dışındaki kaynaklardan özellikle yerel basından ve sözlü tarih görüşmelerinden elde edilmiştir.¹⁹¹ Kurum arşivlerinin yetersizliğinin altında yatan sebepler kimi zaman yangın, sel vb. dış etkenlerden kaynaklanmıştır. Kimi zaman ise bunların da üzerinde devlet tarafından yürütülen olumsuz politikaların etkisi kurum arşivlerine zarar vermiştir. Tekel arşivinde meydana gelen yangın yanında 1980'li yıllarda kamu kuruluşlarında başlatılan seferberliğin sonucunda evrak ve basılı dokümanların Seka'ya yollanmasıyla kurumun geçmişini sistematik bir şekilde ortaya koymayı sağlayacak dokümanlar ortadan kalktığı için bir arşivin varlığından söz edilememiştir.¹⁹²

Arşivlerin tasnif edilmemiş olması bir başka önemli problemdir. Bank-ı Osmani tarihi yazılırken hatırı sayılır büyüklükteki İstanbul arşivleri henüz tasnif edilmediğinden sadece çok küçük bir bölümü kullanılabilmiştir.¹⁹³ Şura-yı Devlet'le ilgili çalışmada devlet arşivlerinde yer alan malzeme tam olarak tasnif edilmemiş, Şura-yı Devlet Mazbata Defterleri henüz araştırmacıya açılmamış olduğundan, Şura-yı Devlet araştırmaları daha başlangıç seviyesinde kalmış ve bu çalışma için büyük bir eksikliğe sebebiyet vermiştir.¹⁹⁴ Demirbank'la ilgili kurum tarihi çalışmasının önsözünde yer alan "Tasnif edilmemiş Demirbank arşivinden yeterince yararlanmak mümkün olmamıştır."¹⁹⁵ ifadesi Türkiye'deki kurum tarihçiliğinin en büyük problemlerinden birinin düzenlenmemiş kurum arşivleri olduğunu bir kez daha göstermektedir.

Kurum arşivinin tamamının günümüze ulaşmaması tarih yazımında karşılaşılan problemler arasında yer almaktadır. Kabataş Erkek Lisesi'nin tarihiyle ilgili çalışmada, okul arşivinde yapılan araştırmalar sırasında idadi, sultani ya da Cumhuriyet

191 Yetkin ve Serçe, *Egebank*, s. 6-7. Benzer bir durumla Feshane'nin tarihinin araştırılması sırasında da karşılaşılmıştır. Uzun yıllar içinde fabrikanın mimari yapısında, üretim tesislerinde ve kullandığı teknolojilerinde sürekli ve önemli değişiklikler meydana gelmiş, ayrıca yönetim yönünden de birkaç temel değişiklik yaşanmıştır. Tüm bunların sonucunda bu yılları aydınlatabilecek bilgiler dağılmıştır. Küçükerman, *Feshane*, s. 16. Ulagay ilaç sanayinin tarihi yazılırken de aynı problemlerle karşılaşılmıştır. Firmanın birkaç kez yer değiştirmesi ve çalkantılı bir dönemden geçmesi sebebiyle geçmişinden kalan belge ve bilgiler çok sınırlı, mevcut kaynaklar birbirleriyle çelişen bilgilerle doludur. Dolayısıyla Ulagay ilaç sanayii ve kurucusu kimyager doktor İbrahim Ethem Ulagay hakkında yazılmış birkaç makale dışında fazla bir şey bulunamamıştır. Altun, *Ulagay İlaç Sanayii*, s. 10.

192 Doğruel ve Doğruel, *Tekel*, s. 18.

193 Autheman, *Bank-ı Osmani-i Şahane*, s. 14.

194 Gedikli, *Şura-yı Devlet*, s. IX.

195 Coşar, *Demirbank*, s. 9.

döneminin ilk yıllarına ait okul yöneticilerinin isim ya da imzalarını içeren eski karar defterlerine ya da okulun katipleri tarafından tutulmuş herhangi bir defter kaydına rastlanamamıştır. Bu tür resmî kayıtların bugüne ulaşmaması okulun en eski dönemlerine ait birçok konunun karanlıkta kalmasına neden olmuştur.¹⁹⁶

Kurum tarihlerinin araştırılması sırasında araştırmacıların karşılaştıkları problemlerden bir diğeri çalışmada kaynak olarak kullanılacak arşivlerin kapalı olmasıdır. Şura-yı Devlet’in tarihi araştırılırken, Vakıflar Genel Müdürlüğü Arşivi’ndeki ve İstanbul Bölge Arşivi’ndeki vakıflarla ilgili Şura-yı Devlet kararlarının kaydedildiği arşiv malzemesi sayısal ortama aktarılacağı gerekçe gösterilerek kullanımdan kaldırılmış, bu malzeme eserin yazımı sırasında kullanılamamıştır.¹⁹⁷ Yapılan çalışmalarda karşılaşılan problemler arasında kaynakların dağınıklığı da bir sorun olarak durmaktadır. Çuha fabrikasının tarihi yazılırken arşiv belgelerinin dağınıklığı çalışma için sorun teşkil etmiştir.¹⁹⁸

Arşiv malzemesinin çeşitli sebeplerle kaybolmuş olması başka bir problem alanıdır. Osmanlı Bankası’yla ilgili çalışmada, Londra arşivinin büyük bölümü esas itibariyle kaybolmuştur. Bu nedenle araştırmanın ana kaynağını bankanın zengin arşivinin Paris’te saklanan bölümü oluşturmuştur. Fransızların XIX. yüzyılın son çeyreğinden itibaren tartışılmaz bir ağırlığı olmakla birlikte, Londra arşivlerindeki eksiklik nedeniyle yönetim kurullarındaki İngiliz unsur aleyhine anlatıda dengesizlik oluşmuştur. Bu durum çalışmanın kapsamında bazı daralmalara yol açmıştır.¹⁹⁹

Kurumların, araştırmacıların arşivlerinden yararlanmasına izin vermemesi problemlerden bir başkasıdır. Darülaceze’nin tarihiyle ilgili çalışmada arşivden yararlanmak üzere Darülaceze’ye başvuran yazara müessesenin müdürü izin vermemiştir. Kurum tarihine dair belgelerin bulunduğu İstanbul Büyükşehir Belediyesi’nin de sadece birkaç belge vermesi üzerine 1925’ten sonraki süreç hakkında orijinal kaynaklara ulaşmak mümkün olmamıştır.²⁰⁰

196 İrmak, *Kabataş Erkek Lisesi*, s. 11. Mülkiyeliler Birliği’yle ilgili çalışmada eserin yazıldığı tarihe kadar birliğin ciddi bir arşivinin oluşturulmaması, belge ve bilgi yokluğu, kitabı hazırlarken çeşitli zorluklarla karşılaşmaya neden olmuştur. Yazar, bundan böyle görev yapacak olanların, böylesine önemli bir kurumun belgelerini titizlikle saklayarak, bu birikimi gelecek kuşaklara aktarmak gibi bir sorumluluğu yerine getirmeleri gerektiğini vurgulamıştır. Benli, *Mülkiyeliler Birliği*, s. XV. Mimarlar Derneği’nin tarihi yazılırken Türk Yüksek Mimarlar Birliği’nin İstanbul ve İzmir Şubeleri hakkında ne Mimarlar Odası’nda ve Mimarlar Derneği’nde ne de başka bir yerde tek bir belgeye rastlanmamıştır. Bu nedenle çalışma Ankara ağırlıklı olarak kaleme alınmıştır. Oysa, Türk Yüksek Mimarlar Birliği, İstanbul ve İzmir şubesinin son dönem en aktif üyelerinin bazıları hala bu kentlerde yaşamaktadır. Bu nedenle yazar, bu kadar önemli ve yakın bir tarih parçasının hoyratça savrulup gitmesini, bu kadar çabuk unutulmasını anlamının mümkün olmadığını belirtmiştir. Ünalın, *Mimarlar Derneği*, s. 8.

197 Gedikli, *Şura-yı Devlet*, s. 2.

198 Karavar, *Çuha Fabrikası*, s. III.

199 Autheman, *Bank-ı Osmani-i Şahane*, s. 14.

200 Yıldırım, *Darülaceze*, s. VIII.

Kurum arşivlerinde yer alan belgelerin tam bir koleksiyonunun bulunmaması araştırmacıları zorlayan sorunlardan bir diğeridir. Galata Borsası'nın tarihiyle ilgili çalışmada basın arşivine dayalı çalışan her araştırmacının karşılaştığı zorluklardan bahsedilmiş, Osmanlıca ve yabancı dillerde İstanbul'da yayınlamış gazete ve mecmuaların hala merkezî bir koleksiyonunun bulunmadığı ifade edilerek bu eksikliğin, daha başlangıçta araştırmacılar için caydırıcı olduğu vurgulanmıştır.²⁰¹ Çuha fabrikasıyla ilgili çalışmada basın arşiviyle ilgili bir başka probleme değinilmiş, dönem matbuatının çeşitli nedenlerle eksik nüshalarının bulunması problemlerden biri olarak zikredilmiştir.²⁰²

Çalışmalarda karşılaşılan problemlerden bir diğeri görsel malzeme eksikliğidir. Bu sorun nedeniyle kimi zaman konuyla ilgili olmayan görsel malzeme eserlerde kullanılmıştır. Bankacılık tarihi yazılırken böyle bir yola başvurulmuş, kitabın yazarı bu durumu

Bu çalışmayı sürdürürken anlatılan dönemlere ilişkin hiçbir görüntü malzemesi olmadığı için o devrelere ait siyasi ve iktisadi çeşitli evraklarla kitaba görsellik katmaya çalıştık. Bugün bile faaliyetlerini sürdüren çoğu işletme gibi vesika saklama alışkanlığımız olmadığı için, kitaptaki görsel zenginlik konu ile bütünlük sağlayamadı. Ama yine de bir döneme ait enteresan bulacağımızı umduğum ve binbir zorlukla yurt içi ve yurt dışından toplayabildiğim malzemeyle kitabı toparlamaya çalıştım.²⁰³

cümleleriyle açıklamıştır. Kabataş Erkek Lisesi'nin tarihinin yazımında kurum arşivinin güçlendirilmesi için müzayedelerden fotoğraf, efemera toplanmıştır.²⁰⁴

Kurum tarihi çalışmalarında arşivler ve burada bulunan malzemelerle ilgili birtakım sıkıntılar yaşandığı gibi sözlü tarih görüşmeleriyle ilgili süreçlerin yürütülmesinde de bazı problemlerle karşılaşmıştır. Bunların başında kurumla ilgili tüm süreçlere tanıklık etmiş kişilere ulaşmada yaşanan problemler gelmektedir. Matbaacılık tarihiyle ilgili çalışmada sözlü tarih görüşmelerinde son elli yıldan geriye gidilememiş daha eski olayların tanıkları bulunamamıştır.²⁰⁵ İnşa tarihiyle ilgili çalışmada hem görüşülmesi düşünülen kişilerin yoğun tempoları hem de yönetici asistanlarının kendilerine iletilen randevu taleplerini yöneticilere

201 Al ve Akar, *Galata Borsası*, s. 10.

202 Karavar, *Çuha Fabrikası*, s. III.

203 Kazgan, *Türk Bankacılık Tarihi*, s. 11.

204 Irmak, *Kabataş Erkek Lisesi*, s. 11. Egebank'ın tarihinin araştırılması sırasında basına verilen ilanlarla görsel malzeme ve orijinal bilgiler derlenmiştir. Özellikle önceki yönetim, Egebank'ın tarihini araştırıp yazdığını açıklamış, bu yüzden ellerinde kuruma ilişkin bilgi ve belge bulunanların çalışmaya destek olmalarını sağlamak için basına ilanlar vermiştir. Yetkin ve Serçe, *Egebank*, s. 6-7.

205 Akçura, *Matbaacılık Tarihi*, s. 35.

ulaştırma konusunda gösterdikleri olumsuz tavırlar sebebiyle tanıkların tamamı sürece dahil edilememiştir.²⁰⁶

Kurum tarihi çalışmalarının kaynakları arasında yer alan belgeler, raporlar, sözlü tarih görüşmeleri, resimler, semboller, binalar ve diğer kaynaklar yazarın amacına göre çeşitli biçimler alabilmektedir.²⁰⁷ Bu nedenle çalışmalar yürütülürken araştırmacıların güçlü bir bağlam bilgisine sahip olması özellikle önemsenmiştir. Kurumla ilgili mevcut bilgiler az, kararlarla ilgili nedenler hiç kaydedilmemiş olabilir. Yazar, geçmişini yeniden inşa etmeye çalışırken kimi zaman boşlukları kendisi doldurabilir. Bu hususta da dikkat edilmesi gerekli görülmüştür.²⁰⁸

C. Bilimsellik Sorunu

Çalışmalarda karşılaşılan bilimsellik sorunu kurumların kendi tanıtımlarını yapmak ve imaj oluşturmak kaygısıyla esere yaptığı müdahalelerden kaynaklandığı gibi, eserin bizzat kurumun kendisi tarafından basılması da beraberinde bazı problemleri getirmektedir.

Çalışmaların kurum tarafından tanıtım amacıyla ve belli bir bedel karşılığında yaptırılması bilimsellik sorununa neden olabilmektedir. Bu durum çalışmayı yapanları taraf haline getirmekte, bu ise ortaya çıkan ürünün nesnellliğini tartışılır kılmaktadır. Çünkü kurumun olumlu bir imaj oluşturmak için esere müdahale etme ihtimali söz konusudur. İmaj kaygısıyla yürütülen çalışmalarda, eleştiriler önemli ölçüde dışlanmakta, nostaljik-duygusal öğelere yer verilmektedir.²⁰⁹ Böyle bir tarih yazıcılığında kurumlar, imaj ve ideoloji oluşturmak için araştırmacıyı yönlendirmekte hatta sansürlemektedir. Bu da nesnellik ya da tarafılık sorununa sebep olmaktadır. Örneğin, bir kurum tarihi çalışmasında sigorta şirketinin üst düzey yöneticisi, genel prim üretiminde piyasa ikincisi olan şirketinin piyasa birincisi olduğu yönünde ısrar etmiştir.²¹⁰ Bu sorunu aşmanın tarihçilerin kurum tarihlerini kurumlardan bağımsız bir şekilde yazması ya da tarihini yazdıran kurumun bu çalışmayı reklam aracı olarak kullanmaktan vazgeçmesiyle mümkün olacağı ifade edilmiştir.²¹¹

Kurum tarihi çalışmaları sonucunda üretilen metinler akademik yayınlardan prestij kitaplara kadar bir dizi türü içermektedir. Bir kitabın boyutu ve biçimi, prestij kitap olarak tasarlanıp tasarlanmadığını göstermektedir.²¹² Türk Hava

206 Ünsal ve Candan, *Türkiye'nin İnşa Tarihi*, s. 5.

207 Delahaye, Booth, Clark, Procter ve Rowlinson, “The Genre of Corporate History”, s. 29.

208 Smith ve Steadman, “*The Value of Corporate History*”, s. 36-37.

209 Tekin, “Kurum Tarihi”, s. 333-334.

210 Koraltürk, “Kurum Tarihi Yazıcılığı”, s. 140.

211 Tekin, “Kurum Tarihi”, s. 334.

212 Delahaye, “The Genre of Corporate History”, s. 33-39. Prestij kitap türündeki eserlerden, kurumlar tarafından “PR” malzemesi veya aracı olarak kullanılmak için basılan çalışmalar anlaşılmaktadır. Akansel ve Koraltürk, “İş İnsanı Hatırat ve Oto/Biyografileri”, s. 996.

Yollar'yla ilgili çalışma²¹³ gerek tasarımı ve boyutu gerekse içeriği itibariyle prestij kitaplara örnek olarak gösterilebilir. Çalışmaların prestij kitap olarak yayınlanması beraberinde bazı problemleri getirmektedir. Bunların başında eserlere herkesin ulaşılabilirliği sorunu gelmektedir. Ortaya çıkan ürün genellikle çok iyi kağıtlara, pahalı basım teknikleriyle basılmakta, prestij kitap olarak yayınlanmakta ve fiyatı çok yüksek olmaktadır. Sonuçta kitapçılarda satılmaktan çok, okuması söz konusu olmayan çevrelere hediye edilmekte, okumak isteyenler ise esere ulaşamamaktadır.²¹⁴ Nitekim kurum tarihlerinin bir kısmı kütüphanelerde bile bulunmazken birçoğuna ancak nadir eser satan kitapçılardan ulaşılmaktadır. Buna bir örnek prestij kitap olarak büyük boyda yayınlanan Arçelik Kurum Tarihi'dir.

Kurumla doğrudan bir ilişkisi olmayan genel yayıncılar tarafından yayınlanan eserlerin yazarın görece bağımsızlığını gösterdiği, kurumların tarihleriyle ilgili çalışmalarını kendilerinin yayınlamasının bilimsellik iddialarını baltalayabileceği ifade edilmektedir.²¹⁵ Seka'yla ilgili çalışmanın sunuş yazısında, proje yöneticisi 1996 Eylül ayı sonu itibariyle hazırladığı taslağın Seka üst yöneticilerinden oluşan bir komisyon tarafından titizlikle okunduğunu, kimi katkılar ve değişiklikler yapıldığını belirtmiştir. Yazar eserle ilgili ortaya çıkabilecek tüm eksiklik ve yanlışlıkların sorumluluğunun kendisine ait olduğunu eklemeyi ihmal etmemiştir. Yapılan değişikliklerin neler olduğu çalışmada açıklanmadığı için kurumun esere bir müdahalede bulunup bulunmadığı tespit edilememiştir.²¹⁶ Bazı çalışmalarda kurumun esere müdahalesinin olmadığı yazar tarafından açıkça belirtilmiştir. Unilever tarihini yazan İbar, otuz yıl Unilever'de çalışmış olmasının büyük bir avantaj olduğunu ifade ettikten sonra, kitabın yazılmasında Unilever Türkiye sponsor olsa da kitaptaki tüm görüş ve yorumların kendisine ait olduğunu ifade etmiştir. Metne kurum tarafından bir müdahalede bulunulmadığını da eklemiştir.²¹⁷ Kimi zaman yazar tarafsız olamayacağını açıkça ifade etmiştir. Türkiye Sınai Kalkınma Bankası'nın tarihini yazan Üyepazarcı, kendisinin bir banka mensubu olduğunu bu nedenle de tarafsız olmasının beklenemeyeceğini belirtmiş, okurların bu noktayı gözden uzak tutmamaları gerektiğini de eklemiştir.²¹⁸

D. Karşılaşılan Diğer Problemler

Kurum tarihi çalışmaları genellikle uzmanlardan oluşan ekipler tarafından yapılmaktadır. Ekip çalışması malzemenin derlenme süresini kısaltabilmektedir. Ancak ekip çalışmasının ayrıntılı bir plan çerçevesinde ve eşgüdüm içerisinde gerçekleştirilememesi istenilen sonuca ulaşmayı zorlaştırmaktadır. Araştırmada

213 75. Yılında Türk Hava Yolları 1933-2008, İstanbul: Elma Bilgisayar ve Basım, 2008.

214 Tekin, "Kurum Tarihi", s. 198-199; Koraltürk, "Kurum Tarihi Yazıcılığı", s. 141.

215 Smith ve Steadman, "The Value of Corporate History", s. 34.

216 Kocabaşoğlu, Bulutgil, Çiloğlu, Binbaş ve Şeker, *Seka*, s. VII.

217 İbar, *Unilever*, s. 13.

218 Üyepazarcı, *TSKB*, VIII.

kullanılacak malzemenin farklı kişiler tarafından toplanması, her bir araştırmacının notlarını kendi üslubu ile alması, yazım sırasında zorlukların ortaya çıkmasına neden olmaktadır. Her bölümün ayrı kişilerce yazılması da bu sorunu devam ettirmektedir. Farklı kişilerce yazılmış bölümler eserin bütünlüğünü zedelemekte ve bölümler arası uyumsuzluklara sebep olmaktadır. Bu sorunların ortadan kaldırılması ya da en aza indirilmesinin; konunun ekibin tamamı tarafından çok iyi kavranmasıyla ve çok iyi bir koordinasyonla olabileceği ifade edilmektedir.²¹⁹ Egebank kurum tarihi çalışmasında eserin araştırma ve yazım kısmı akademisyenler tarafından gerçekleştirilmiş, Egebank Genel Müdürlük Reklam ve Halkla İlişkiler Birimi projeye destek vermiş, çalışma Tarih Vakfı’nın kurum tarihi projeleri çerçevesinde bir ekip ile gerçekleştirilmiştir. Eserde, ekip çalışmasıyla ilgili problemlerden bahsedilmediği gibi halkla ilişkiler birimi ve bankanın bazı bölge ve şube müdürlerinin ilgi ve yardımlarıyla hız kazanıldığı ifade edilmiş, çalışmanın Tarih Vakfı’nın projelendirmesiyle gerçekleştirildiğinin altı çizilmiştir.²²⁰

Kuruluş yıldönümleri vb. önemli tarihler dolayısıyla, araştırma süresinin kısa tutulmasının beklenmesi, yıldönümüne hazır hale getirme kaygısı kurum tarihlerinin dar zaman aralıklarında yazılmalarına neden olmaktadır. Araştırma materyalinin dağınıklığı, kaynakların toplanmasında karşılaşılan güçlükler göz önüne alındığında kurum tarihlerinin daha geniş zamana yayılarak araştırılması ve yazılması gerektiği belirtilmiştir.²²¹ Sadece yıldönümlerine yetiştirme kaygısı değil, uzun bir zaman diliminde, farklı alanlarda faaliyetler gösteren bir kurumla ilgili eserin kısa sürede bitirilmesi gerektiğinde de zaman problemi yaşanmaktadır. Tekel’le ilgili çalışmada oldukça büyük ve çok geniş faaliyet alanlarına sahip, üstelik bu faaliyet alanlarının zaman içinde değişim gösterdiği uzun bir geçmişi bulunan bir kurumun tarihini yazmanın iddialı bir girişim olduğu, bunu bir kitabın boyutları içine sığdırmanın ise hiç gerçekçi bir çaba olmadığı açıkça ifade edilmiş; çalışmanın çok kısıtlı bir zaman içinde bitirilebilmesi için pek çok kişinin özveriyle yardımda bulunduğu dikkat çekilmiştir.²²²

Kurumun yöneticilerinin ve çalışanlarının araştırmaya ilgilerinin azalması ya da yapılan çalışmanın kurum içinde farklı şekilde ilgi görmeye başlaması da problemler arasındadır. Çimento fabrikası ile ilgili çalışmada şirketin üst düzey yöneticilerinin desteğine rağmen kimi çalışanlar ilgisiz hatta engelleyici bir tavır takınmıştır. Kurumun reklam ve tanıtım sorumlularının, kurumsal iletişim bölümü çalışanlarının ya da idarecilerinin, kurumun kendi tarihini yıllık faaliyet raporu veya tanıtım broşürü gibi görmesi sonucunda kurum tarihlerinin içeriğinin bu

219 Tekin, “Kurum Tarihi”, s. 338.

220 Yetkin ve Serçe, *Egebank*, s. 7.

221 Koraltürk, “Kurum Tarihi Yazıcılığı”, s. 140.

222 Doğruel ve Doğruel, *Tekel*, s. 12.

amaçlar doğrultusunda belirlenmesi de çalışmalarda karşılaşılan problemler arasında yer almaktadır.²²³

Kurum tarihçiliğine gereken önemin verilmemesi nedeniyle, çok önemli işlevleri yerine getirmiş birçok kurumun çalışmaları bugünlere aktarılamamıştır.²²⁴ Kurumların yok olması üzücü olsa da yapılan çalışmalarla belleğin ayakta kalması, korunması, geliştirilmesi, bilimsel bir birikime dönüştürülmesi mümkün olmaktadır.²²⁵ Bu alandaki tarih yazımı konusunda Batılı ülkelere oranla Türkiye’de yapılan çalışma ve yayınların hem sayısal hem de niteliksel olarak ulaştığı seviye sınırlıdır. Oysa bu çalışmalar tarihleri yazılan kurumun tanıtılmasının yanı sıra o kurumun işlevi bakımından olduğu kadar aynı zamanda sosyal, iktisadi, kültürel, askerî, siyasi vb. açıdan bir ülkenin kat ettiği yolu da göstermektedir. Ayrıca toplumun; tarihini tanıması, öğrenmesi ilgi ve alaka duyması bakımından olduğu kadar, ulusal bilinç ve ortak kültürel değerlerin benimsenmesi açısından da bir çeşit katalizör etki yapmaktadır.²²⁶

Sonuç

Çalışma kapsamında kurum tarihi türüne ait 100 kitap incelenmiştir. Araştırmaya konu olan çalışmaların biçimsel özellikleri incelendiğinde yarıdan fazlasının finans, ticaret, iş ve yönetim sektörlerinde yoğunlaştığı görülmektedir. Çalışmaların aynı şekilde yarıdan fazlasının akademisyenler tarafından kaleme alındığı ve yine bu eserlerin çok büyük bir bölümünün bizzat kurumların kendisi tarafından yayınlandığı belirlenmiştir. Bu durum incelenen çalışmalar bağlamında kurum tarihi yazımının araştırmacılardan ziyade akademisyenler eliyle yürütüldüğünü göstermektedir. Eserlerin akademisyenler eliyle yürütülmesi bu çalışmaların kurumların tanıtımını yapmak ve imaj oluşturmaktan ziyade tarihlerini anlamaya yönelik çabaların bir ürünü olduğuna işaret etmektedir. Bu düşüncenin arkasındaki itici güç kurumların bizzat kendisidir. Çünkü bu yayınların çok büyük bir kısmı kurumların kendi imkanlarıyla yayınlanmıştır.

Kurumlar tarafından yapılan çalışmaların özellikle 2000 ve 2020 yılları arasında yoğunluk kazandığı görülmektedir. Bu durum aslında kurumların tarihlerinin yazılması konusunda birbirlerini etkilediklerini ve son yıllarda çalışmaların sayısının istikrarlı bir şekilde arttığını göstermektedir.

Yapılan çalışmaların yarıdan fazlasının bölümlenmesinde kurumların kronolojik seyriyle birlikte tematik içerikleri de dikkate alınmış, çalışmaların üçte ikisi gibi büyük bir kısmında kurum arşivleri ya da kuruma ait belgelerin bulunduğu resmî devlet arşivlerinden istifade edilmiştir. Elde edilen bu veri, kurum tarihi

223 Koraltürk, “Kurum Tarihi Yazıcılığı”, s. 140-141.

224 Benli, *Mülkiyeliler Birliği*, s. XV.

225 Autheman, *Bank-ı Osmani-i Şahane*, s. 8.

226 Öztoprak, *Atatürk Orman Çiftliği*, s. VII.

yazını konusunda en sık karşılaşılan problemlerden biri olarak gösterilen kurum arşivlerinin kullanımıyla ilgili sorunların gerçeğin tamamını yansıtmadığını göstermektedir. Tüm yetersizliklerine ve problemlerine rağmen kurum arşivleri ya da kurumlara ait resmî belgelerin bulunduğu devlet arşivleri kurum tarihi çalışmalarının en büyük imkanlarından biri olarak durmaktadır.

Çalışmaların tematik özelliklerinin incelenmesi sonucunda eserlerin birinci sırada gelen yazılış amacının geçmiş olay ve kararların altında yatan sosyal, politik ve ekonomik nedenlerin tespiti olduğu görülmektedir. Böyle bir bakış açısıyla hareket edilince kurum tarihleri büyük ölçüde kurumun yanında sektör tarihinin ve ülke tarihinin birlikte ele alınması biçiminde yazılmıştır. Kurumun iç yapısına dönük sorunlarla birlikte, sektöre ilişkin sorunlar, sektörün kurulmasına ve gelişmesine kurumun nasıl katkıda bulunduğu, zamanla sektör içindeki payının nasıl geliştiği vb. gibi sorulara cevap aranmıştır. Bu çerçevede Türkiye tarihinin önemli sosyal, ekonomik ve siyasi olaylarının kurum üzerindeki izdüşümleri de çalışmalarda merkeze alınan konular arasında yer almıştır. Bu durumun en önemli sebeplerinden biri kurum tarihi yazarlarının genellikle tarih disiplini içinden geliyor olması ve sahip oldukları formasyonu bu çalışmalara da yansıtmalarıdır. Bunun bir sonucu olarak yapılan çalışmalar daha çok tarih perspektifinden ele alınmış, kurumlara ilgili analiz ve değerlendirmelere çok fazla yer verilmemiştir.

Çalışmaların ortaya çıkardığı bir başka hususiyet kurumların kendilerini yeniden inşa etmek için tarihi bir araç olarak kullanmalarıdır. Kuruluş hikayelerini daha güçlü kılmak, kendilerine anlamlı ve değerli bir başlangıç noktası inşa etmek için kurumların büyük çoğunluğu ulusal tarihten devşirilen kronoloji ve temalar üzerinden kendi anlatılarını kurmuştur. Ulusal tarihten ödünç alınan anlatılarda ise önemli vurgu savaşlarla birlikte Osmanlı ve Cumhuriyet dönemi olmuştur. Kurumlar, kimliklerini inşa ederken kendilerini gelişme, süreklilik ve öncülük gibi özellikler üzerinden tanımlamış, bu özellikler arasında da en fazla öncülük vasfını merkeze alarak bir kurum anlatısı inşa etmişlerdir.

Kaynakça

- Acar, M. Şinasi, *Türkiye'de Beton Prefabrikasyonun Tarihçesi*, İstanbul: Türkiye Prefabrik Birliği, 2006.
- Akalın, Tansel Zeynep ve Nadir Bıykoğlu (haz.), *Türk Savunma Sanayii Tarihi*, Ankara: İmge Tanıtım Danışmanlık, (ts.).
- Akar, Rıdvan, *Bir Dünya Kurmak Hüsnü Özyeğin'in Yaşam Öyküsü*, 2. baskı, İstanbul: Özyeğin Üniversitesi, 2017.
- Akaş, Cem (haz.), *Bir Geleceğin Anatomisi: Robert Kolej'in 150 Yılı 1863-2013*, İstanbul: İstanbul Araştırmaları Enstitüsü, 2013.
- Akçura, Gökhan, *Türkiye Sergicilik ve Fuarçılık Tarihi*, İstanbul: Tarih Vakfı, 2009.
- _____, *Cumhuriyet Döneminde Türkiye Matbaacılık Tarihi*, İstanbul: BASEV, 2012.

- Akçura, Gökhan ve Lowe Lintas, *Koç Topluluğu'nun 75 Yılı*, İstanbul: Koç Holding A.Ş., 2001.
- Akyıldız, Ali, *Haliç'te Seyrüsefer: Haliç Vapurları Şirketi ve Faaliyetleri*, İstanbul: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, 2007.
- Al, Hüseyin ve Şevket Kamil Akar, *Galata Borsası 1830-1873 Osmanlı'dan Günümüze Borsa*, İstanbul: Borsa İstanbul, 2013.
- _____, *Osmanlı'dan Günümüze Borsa: Dersaadet Tahvilat Borsası 1874-1928*, İstanbul: Borsa İstanbul, 2014.
- Altun, Mehmet, *Osmanlı'dan Günümüze Hayallerin Gerçekleştiği 100 Yıl*, İstanbul: İ.E. Ulagay İlaç Sanayii Türk A.Ş., 2003.
- Arabacı, Caner, *Geçmişten Günümüze Konya Ticaret Odası: 1882-1999*, Konya: Konya Ticaret Odası, 1999.
- Atasağın, Yusuf Saim, *Türkiye Cumhuriyeti Ziraat Bankası 1888-1939*, İstanbul: Kenan Basımevi, 1939.
- Autheman, Andre, *Bank-ı Osmani-i Şahane: Tanzimattan Cumhuriyete Osmanlı Bankası*, Ali Berktaş (çev.), İstanbul: Osmanlı Bankası Arşiv ve Araştırma Merkezi, 2002.
- Aybar, Mehmet Ali, *Türkiye İşçi Partisi Tarihi*, 3 c., İstanbul: BDS Yayınları, 1988.
- Balcı, Ramazan ve İbrahim Sırma, *Ticaret ve Ziraat Nezareti: Memalik-i Osmaniye'de Osmanlı Anonim Şirketleri*, İstanbul: İstanbul Ticaret Odası, 2012.
- Bali, Rifat N., Murat Koraltürk ve Akansel Yalçınkaya, *Kurum ve Sektör Tarihi, İş İnsanı ve Yönetici Hatırat, Biyografi ve Otobiyografi Kitapları Bibliyografyası (1932-2018)*, İstanbul: Libra Kitap, 2019.
- Başa, Şafak, *Kurumsallaşma Bağlamında Dahiliye Nezareti'nden Dahiliye Vekaleti'ne Geçiş (1920-1923)*, Ankara: Türkiye ve Orta Doğu Amme İdaresi Enstitüsü, 2013.
- Benli, Hasan Tahsin, *Mülkiyeliler Birliği Tarihi 1946-1996*, Ankara: Mülkiyeliler Birliği Vakfı Yayınları, 1996.
- Camcı, Bayram, Cezmi Zafer ve Şükrü Yaman (der.), *Türk Deniz Ticareti ve Türkiye Denizcilik İşletmeler Tarihçesi*, 1. c., İstanbul: Türkiye Denizcilik İşletmeleri Kültür Yayınları, 1994.
- Cankaya, Özden, *Bir Kitle İletişim Kurumunun Tarihi TRT 1927-2000*, İstanbul: Yapı Kredi Yayınları, 2003.
- Clark, Alfred P., "Oral History as Institutional Biography", *The Public Historian*, c. 41, sy. 3, s. 72-90.
- Coşar, Nevin, *Geçmişten Geleceğe Demirbank*, İstanbul: Demirbank, 1999.
- _____, "Türkiye'de Bankacılığın Tarihsel Gelişimi", Yıldız Technical University, Department of Economics, Working Papers, 2008/01/01.
- Çapa, Mesut, *Kızılay (Hilal-i Ahmer) Cemiyeti (1914-1925)*, Ankara: Türkiye Kızılay Derneği, 2009.
- Dayioğlu, Hayrettin Mustafa, *Vakıf Taşdelen Doğal Kaynak Suyu*, İstanbul: Vakıf Taşdelen Doğal Kaynak Suyu, 2012.

- Delahaye, Agnes, Charles Booth ve Peter Clark ve Stephen Procter ve Michael Rowlinson, “The Genre of Corporate History”, *Journal of Organizational Change Management*, c. 22, sy. 1, s. 27-48.
- DemirDöküm’de 50 Yıl*, İstanbul: Demirdöküm A.Ş., 2004.
- Doğruel, Fatma ve A. Suut Doğruel, *Osmanlı’dan Günümüze Tekel*, İstanbul: Tekel, 2000.
- Dölen, Emre ve Murat Koraltürk, *İlk Çimento Fabrikamızın Öyküsü*, İstanbul: Türkiye Ekonomik ve Toplumsal Tarih Vakfı, İstanbul 2004.
- Dünden Bugüne Eskişehir’deki 14 İşletmenin Öyküsü*, Nazmi Kozak (ed.), Eskişehir: Tepebaşı Belediyesi, 2013.
- Ekici, Cevat (ed.), *Boğaziçinde Asırlık Seyahat Belgelerle Şiket-i Hayriye*, İstanbul: İDO-Başbakanlık Devlet Arşivleri Genel Müdürlüğü, 2007.
- Elbas, Aziz (ed.), *Merinos*, Bursa: Bursa Büyükşehir Belediyesi, 2015.
- Eldem, Edhem, *135 Yıllık Bir Hazine Osmanlı Bankası Arşivinde Tarihten İzler*, İstanbul: Osmanlı Bankası, 1997.
- _____, *Osmanlı Bankası Tarihi*, İstanbul: Tarih Vakfı Yurt Yayınları, 2000.
- Erbaş, Hayriye, *Bir Cumhuriyet Çınarı, Sözlü Tanıklıklarla Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi’nin 75 Yılı*, İstanbul: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, 2016.
- Erdoğan, İlhan, *Çölde Çiçek Yetiştirmek Sadettin Dinçer’in Hayatı*, İstanbul: Malatyalı İş Adamları Derneği, 2005.
- Erkan, Hüsnü, Sabri Yetkin, Özlem Yıldırım, Oktay Gökdemir ve N. Oğuzhan Altay, *Tarişbank Tarihi: Milli Aydın Bankası T.A.Ş.*, İzmir: Tarih Vakfı Yurt Yayınları, 1993.
- Ertek T., Ahmet ve Faruk Özbakan, *Türk Coğrafya Kurumu Tarihçesi 70. Yıl*, İstanbul: Türk Coğrafya Kurumu, 2012.
- Eski, Mustafa, *Kastamonu Bankası T.A.Ş.*, Ankara: Önder Matbaacılık, 2004.
- Geçmişten Günümüze Posta*, Ankara: PTT Genel Müdürlüğü, 2007.
- Gedikli, Fethi, *Şura-yı Devlet Belgeler, Biyografik Bilgiler ve Örnek Kararlarıyla*, İstanbul: On İki Levha Yayıncılık, 2018.
- Gülsoy, Ufuk, *İstanbul Ticaret Borsası 1924-2014*, İstanbul: İstanbul Ticaret Borsası, 2014.
- Gülsoy, Ufuk ve Bayram Nazır, *Türkiye’de Ticaretin Öncü Kuruluşu İstanbul Ticaret Odası 1923-1960*, İstanbul: İstanbul Ticaret Odası, 2012.
- Gümüsoğlu, Firdevs, *Sözlü ve Yazılı Belgeler Işığında Cılavuz Köy Enstitüsü*, İstanbul: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, 2017.
- Hürtürk, Kıvanç ve Stuart Kline, *Türkiye’de Ticari Havacılık Tarihi 1909/1967*, İstanbul: D Yayınları, 2009.
- Irmak, Saadet, *100 Yıllık Eğitim Çınarı: Kabataş Erkek Lisesi 1908/2008*, İstanbul: Kabataş Erkek Lisesi Eğitim Vakfı, 2009.
- İbar, Gazanfer, *Unilever Türkiye Tarihi*, İstanbul: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, 2015.
- Kahya, Fatih, *Osmanlı Devleti’nde Sigortacılık*, İstanbul: Libra, 2010.

- Kara, Adem, *Cumhuriyet Döneminde Kalkınmanın Mihenk Taşı Halkevleri 1932-1951*, Ankara: 24 Saat Yayıncılık, 2006.
- Kara, Ahmet, *Kuruluşunun 100. Yılında Darüelhan*, İstanbul: İstanbul Büyükşehir Belediyesi, 2018.
- Karavar, Hilal, *Osmanlı'dan Cumhuriyet'e İzmit Çuha Fabrikası 1844-1920*, Kocaeli, Kocaeli Büyükşehir Belediyesi, 2007.
- Kazgan, Haydar, *Osmanlı'dan Cumhuriyet'e Türk Bankacılık Tarihi*, İstanbul: Türkiye Bankalar Birliği, 1997.
- Kazgan, Haydar, Alkan Soyak ve Murat Koraltürk, *Cumhuriyet'in 75 Yıllık Sigortacısı Koç Allianz*, İstanbul: Koç Allianz Sigorta A.Ş. (ts.).
- Kocabaşoğlu, Uygur, Aydan Bulutgil, Fahrettin Çiloğlu, İlker Evrim Binbaş ve Nesim Şeker, *Seka Tarihi: Türkiye Selülöz ve Kağıt Fabrikalarının Tarihsel Gelişimi*, İzmit: SEKA, 1996.
- _____, *Türk İş Bankası Tarihi*, İstanbul: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, 2001.
- Kohlstedt, Sally Gregory, "Institutional History", *Osiris, Historical Writing on American Science*, c. 1, s. 17-36.
- Kurt, Mustafa, "Bir Disiplin Olarak İşletmecilik Tarihi: Doğuşu, Gelişimi, Türkiye'de Potansiyeli ve Zorlukları Üzerine", *Turkish Journal of Management*, c. 1, sy. 1, s. 41-57.
- Koç, Bekir ve M. Murat Baskıcı, *Bozkırdan Sanayinin Başkentine: Ankara Sanayi Tarihi*, Ankara: Ankara Sanayi Odası, 2013.
- Koç, Hüseyin ve Ahmet Özden Uludere, *Kuruluşundan Günümüze Edirne Musiki Derneği*, Edirne: Edirne Belediye Başkanlığı, 2016.
- Koraltürk, Murat, *Türkiye'de Ticaret ve Sanayi Odaları (1880-1952)*, İstanbul: Denizler Kitabevi, 2002.
- _____, *Şirket-i Hayriye (1851-1945)*, İstanbul: İDO, 2007, İstanbul: Turcas Kültür Yayınları, 2013.
- _____, *Enerji Dolu 80 Yıl*, İstanbul: Turcas Kültür Yayınları, 2013.
- _____, *Şekerbank'ın 60 Yılı: Bizim Hikayemiz Türkiye'nin Hikayesi*, İstanbul: Şekerbank, 2014.
- _____, "Türkiye Kurum Tarihi Yazıcılığı Hakkındaki Düşünceler", *Müteferrika*, 2015, sy. 28, s. 137-142.
- Küçükerman, Önder, *Anadolu'nun Geleneksel Halı ve Dokuma Sanatı İçinde Hereke Fabrikası: "Saray'dan Hereke'ye Giden Yol*, Ankara: Sümerbank, 1987.
- _____, *Dünya Saraylarının Prestij Teknolojisi: Porselen Sanatı ve Yıldız Çini Fabrikası*, Ankara: Sümerbank Genel Müdürlüğü, 1987.
- _____, *Türk Giyim Sanayii Tarihindeki Ünlü Fabrika "Feshane" Defterdar Fabrikası*, Ankara: Sümerbank Kültür Yayınları, 1988.
- _____, *Batı Anadolu'daki Türk Halıcılık Geleneği İçinde İzmir Limanı ve Isparta Halı Fabrikası*, İstanbul: Sümerbank, 1990.
- _____, *Anadolu Tasarım Mirasının Ayak İzlerinde Türk Otomotiv Sanayii ve Tofaş*, 2. baskı, Bursa: Tofaş Türk Otomobil Fabrikası A.Ş., 2000.
- Mamulattan Markaya Arçelik Kurum Tarihi 1955-2000*, İstanbul: Arçelik A.Ş., 2001.

- Okutan, M. Çağatay, *Bozkurt’tan Kur’an’a Milli Türk Talebe Birliği (MTTB) 1916-1980*, İstanbul: İstanbul Bilgi Üniversitesi, 2004.
- Öndeş, Osman, *Vapur Donatanları ve Acenteleri Tarihi*, İstanbul: İMEAK Deniz Ticaret Odası, 2013.
- Özcan, Halit Edip, *Fotoğraflarla Ulusal Petrol 1929-1954*, Ankara: Türkiye Petrolleri A.O. Arama Daire Başkanlığı Arşiv ve Tarih Yayınları, 2006.
- Özdemir, Mehmet (haz.), *Cumhuriyet’ten Bugüne Türkiye Cumhuriyeti Merkez Bankası*, Ankara: Türkiye Cumhuriyeti Merkez Bankası, 1997.
- Öztoprak, İzzet, *Atatürk Orman Çiftliğinin Tarihi*, Ankara: Atatürk Araştırma Merkezi, 2006.
- Pekdemir, Işıl Menderes, Aytuğ Sözüer, Duygu Toplu Yaşloğlu ve Esin Bengü Ceran, “Yönetim ve Organizasyon Yazını Üzerine İnceleme: Bir Anabilim Dalı Akademisyenlerinin 2005-2014 Yılları Arasındaki Yayınları”, *İstanbul Üniversitesi İşletme Fakültesi Dergisi*, c. 45, Özel Sayı 2016, s. 81-93.
- Rowlinson, Michael, John Hassard ve Stephanie Decker, “Research Strategies For Organizational History: A Dialogue Between Historical Theory and Organization Theory,” *Academy of Management Review*, c. 39, sy. 3, s. 250-274.
- Sakızlı, Nalan, *Benim Adım Ford Otosan*, İstanbul: Ford Otomotiv Sanayi, 2010.
- Sarı, Mustafa, *İzmit’te Hilal-i Ahmer Cemiyeti (1911-1925)*, İstanbul: Babıali Kültür Yayıncılığı, 2016.
- Sarıkaya, Makbule, *Türkiye Himaye-i Etfal Cemiyeti 1921-1935*, Ankara: Atatürk Araştırma Merkezi, 2011.
- Sarısakal, Baki, *Samsun Belediye Tarihi*, Samsun: Samsun Büyükşehir Belediyesi Kültür Yayınları, 2007.
- Serçe, Erkan, *150. Yılında İzmir Belediyesi Tarihi*, 2 c., İzmir: İzmir Büyükşehir Belediyesi, 2018.
- Smith, George David ve Laurence E. Steadman, “The Value of Corporate History”, *Journal of Forest History*, c. 26, sy. 1, s. 34-41.
- Sülker, Kemal, *Türkiye Sendikacılık Tarihi*, İstanbul: Bilim Kitabevi Yayınları, 1987.
- Tekeli, İlhan, *Birlikte Yazılan ve Öğrenilen Bir Tarihe Doğru*, İstanbul: Tarih Vakfı Yurt Yayınları, 2007.
- Tekeli, İlhan ve Selim İlkin, *Türkiye Cumhuriyeti Merkez Bankası*, Ankara: Türkiye Cumhuriyeti Merkez Bankası, 1997.
- Tekin, Gürkan, “Kurum Tarihi Yazımıyla İlgili Sorunlar”, *Ankara Üniversitesi Türk İnkılap Tarihi Enstitüsü Atatürk Yolu Dergisi*, sy. 42, s. 331-340.
- Tekiner, Halil, *Kayseri Eczacılık Tarihi*, Ankara: Türk Eczacılar Birliği, 2005.
- Toprak, Zafer, *Geçmişten Geleceğe Anadolu Sigorta*, İstanbul: Anadolu Sigorta, 2010.
- Tunçay, Mete, *Türkiye’de Piyango Tarihi ve Milli Piyango İdaresi*, Ankara: Milli Piyango İdaresi, 1993.
- Turing: Tarihi, Sanatı, Kültürü, Müziği ve Tekniği Halka Götüren Kurum*, İstanbul: Türkiye Turing ve Otomobil Kurumu, 1989.
- Ural, Gülay Oktar ve Nazlı Berivan Ak, *Bir Asrın Ardından BP Türkiye*, İstanbul: BP Türkiye, 2012.

- Ünalın, Çetin, *Cumhuriyet Mimarlığının Kuruluşu ve Kurumlaşması Sürecinde Türk Mimarlar Cemiyeti'nden Mimarlar Derneği 1927'ye*, Ankara: Mimarlar Derneği, 2002.
- Ünsal, Süha ve Vahap Candan, *Nafia Türkiye'nin İnşa Tarihi*, Ankara: TRT: Anadolu Üniversitesi, 2015.
- Üyepazarcı, Erol, *TSKB'nin Öyküsü 55. Yıl*, İstanbul: Türkiye Sınai ve Kalkınma Bankası, 2005.
- Yalçın, Osman, *Türk Hava Harp Sanayii Tarihi*, İstanbul: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, 2013.
- Yalçınkaya, Akansel ve Murat Koraltürk, "İktisat ve İşletme Tarihi Kaynağı Olarak İş İnsanı Hatırat ve Oto/Biyografileri: Türkiye'de Yayımlanan Eserler Üzerine Bir Araştırma", *Business Management Studies: An International Journal*, c. 6, sy. 4, s. 981-1014.
- Yarman, Arsen, *Osmanlı Sağlık Hizmetlerinde Ermeniler ve Surp Pırgıç Ermeni Hastanesi Tarihi*, İstanbul: Surp Pırgıç Ermeni Hastanesi Vakfı, 2001.
- _____, *Ermeni Etibba Cemiyeti (1912-1922) Osmanlı'da Tıptan Siyasete Bir Kurum*, İstanbul: Tarih Vakfı Yurt Yayınları, 2014.
- Yazıcı, Serkan, *Osmanlı'dan Günümüze İletişimde Bir Lider Ericsson Türkiye*, İstanbul: Tarih Vakfı Yurt Yayınları, 2014.
- Yetkin, Sabri ve Erkan Serçe, *İzmir Esnaf ve Ahali Bankası'ndan Egebank'a (1928-2000)*, İstanbul: Egebank, 2000.
- Yıldırım, Nuran, *İstanbul Darülaceze Müessesesi Tarihi*, İstanbul: Darülaceze Vakfı, 1996.
- Yıldırım, Yusuf, *Karaman Milli Bankası*, Karaman: Anı Bisküvi, 2017.
- Yüksel, Ayhan ve Okan Yeşilot, *Giresun'da Fındık ve Fındık Borsası'nın Tarihçesi*, Giresun: Giresun Ticaret Borsası, 2016.
75. Yılında Türk Hava Yolları 1933-2008, İstanbul: Elma Bilgisayar ve Basım, 2008.

İnternet Kaynakları

- <https://www.ohs.org.uk/>
<http://www.columbia.ed>

EK: Çalışmada İncelenen Eserler

Sıra	Eser Adı	Yazar	Yayın Yılı	Yayınevi
1	<i>Yedikule Pamuk İpliği Fabrikası</i>	Fatih Damlıbağ	2020	Libra
2	<i>150. Yılında İzmir Belediyesi Tarihi I-II</i>	Erkan Serçe	2018	İzmir Büyükşehir Belediyesi
3	<i>Şura-yı Devlet Belgeler, Biyografik Bilgiler ve Örnek Kararlarıyla</i>	Fethi Gedikli	2018 (2. baskı)	On İki Levha Yayıncılık
4	<i>Kuruluşunun 100. Yılında Darülelhan</i>	Ahmet Kara	2018	İstanbul Büyükşehir Belediyesi
5	<i>Sözlü ve Yazılı Belgeler Işığında Cılavuz Köy Enstitüsü</i>	Firdevs Gümüsoğlu	2017	Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları
6	<i>Karaman Milli Bankası</i>	Yusuf Yıldırım	2017	Anı Bisküvi
7	<i>Bir Cumhuriyet Çınarı Sözlü Tanıklıklarla Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi'nin 75 Yılı</i>	Hayriye Erbaş	2016	Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları
8	<i>İzmit'te Hilal-i Ahmer Cemiyeti (1911-1925)</i>	Mustafa Sarı	2016	Babıali Kültür Yayıncılığı
9	<i>Giresun'da Fındık ve Fındık Borsası'nın Tarihiçesi</i>	Ayhan Yüksel Okan Yeşilot	2016	Giresun Ticaret Borsası
10	<i>Kuruluşundan Günümüze Edirne Musiki Derneği</i>	Hüseyin Koç Ahmet Özden Uludere	2016	Edirne Belediye Başkanlığı
11	<i>Merinos</i>	Aziz Elbas (ed.)	2015	Bursa Büyükşehir Belediyesi
12	<i>Unilever Türkiye Tarihi</i>	Gazanfer İbar	2015	Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları
13	<i>Nafia Türkiye'nin İnşa Tarihi</i>	Süha Ünsal Vahap Candan	2015	TRT: Anadolu Üniversitesi
14	<i>Ermeni Etıbbı Cemiyeti (1912-1922) Osmanlı'da Tıptan Siyasete Bir Kurum</i>	Arsen Yarman	2014	Tarih Vakfı Yurt Yayınları
15	<i>Osmanlı'dan Günümüze İletişimde Bir Lider Ericsson Türkiye</i>	Serkan Yazıcı	2014	Tarih Vakfı Yurt Yayınları
16	<i>İstanbul Ticaret Borsası 1924-2014</i>	Ufuk Gülsoy	2014	İstanbul Ticaret Borsası

Sıra	Eser Adı	Yazar	Yayın Yılı	Yayınevi
17	<i>Şekerbank'ın 60 Yılı: Bizim Hikayemiz Türkiye'nin Hikayesi</i>	Murat Koraltürk	2014	Şekerbank
18	<i>14. Yüzyıldan Cumhuriyet'e Hastalıklar Hastaneler Kurumlar: Sağlık Tarihi Yazıları -1</i>	Nuran Yıldırım	2014	Tarih Vakfı Yurt Yayınları
19	<i>Osmanlı'dan Günümüze Borsa: Dersaadet Tahvilat Borsası 1874-1928</i>	Hüseyin Al Şevket Kamil Akar	2014	Borsa İstanbul
20	<i>Enerji Dolu 80 Yıl</i>	Murat Koraltürk	2013	Turcas Kültür Yayınları
21	<i>Dünden Bugüne Eskişehir'deki 14 İşletmenin Öyküsü</i>	Nazmi Kozak (ed.)	2013	Tepebaşı Belediyesi
22	<i>Kurumsallaşma Bağlamında Dahiliye Nezareti'nden Dahiliye Vekaleti'ne Geçiş (1920-1923)</i>	Şafak Başa	2013	Türkiye ve Orta Doğu Amme İdaresi Enstitüsü
23	<i>Bir Geleneğin Anatomisi: Robert Kolej'in 150 Yılı 1863-2013</i>	Cem Akaş (haz.)	2013	İstanbul Araştırmaları Enstitüsü
24	<i>Bozkırdan Sanayinin Başkentine: Ankara Sanayi Tarihi</i>	Bekir Koç M. Murat Baskıcı	2013	Ankara Sanayi Odası
25	<i>Vapur Donatanları ve Acenteleri Tarihi</i>	Osman Öndeş	2013	İMEAK Deniz Ticaret Odası
26	<i>Türk Hava Harp Sanayii Tarihi</i>	Osman Yalçın	2013 (2. baskı)	Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları
27	<i>Galata Borsası 1830-1873 Osmanlı'dan Günümüze Borsa</i>	Hüseyin Al Şevket Kamil Akar	2013	Borsa İstanbul
28	<i>Türk Coğrafya Kurumu Tarihçesi 70. Yıl</i>	T. Ahmet Ertek Faruk Özbakan	2012	Türk Coğrafya Kurumu
29	<i>Türkiye'de Ticaretin Öncü Kuruluşu İstanbul Ticaret Odası 1923-1960</i>	Ufuk Gülsoy Bayram Nazır	2012	İstanbul Ticaret Odası
30	<i>Bir Asrın Ardından BP Türkiye</i>	Gülay Oktar Ural Nazlı Berivan Ak	2012	BP Türkiye
31	<i>Ticaret ve Ziraat Nezareti: Memalik-i Osmaniye'de Osmanlı Anonim Şirketleri</i>	Ramazan Balcı İbrahim Sırma	2012	İstanbul Ticaret Odası

Sıra	Eser Adı	Yazar	Yayın Yılı	Yayınevi
32	<i>Vakıf Taşdelen Doğal Kaynak Suyu</i>	Hayrettin Mustafa Dayıoğlu	2012	Vakıf Taşdelen Doğal Kaynak Suyu
33	<i>Cumhuriyet Döneminde Türkiye Matbaacılık Tarihi</i>	Gökhan Akçura	2012	BASEV
34	<i>Türkiye Himaye-i Etfal Cemiyeti 1921-1935</i>	Makbule Sarıkaya	2011	Atatürk Araştırma Merkezi
35	<i>Buharlı Vapurlardan Deniz Otobüslerine İstanbul'da Deniz Ulaşımı</i>	Murat Koraltürk	2010	Varlık Yayınları
36	<i>Geçmişten Geleceğe Anadolu Sigorta</i>	Zafer Toprak	2010	Anadolu Sigorta
37	<i>Osmanlı Devleti'nde Sigortacılık</i>	Fatih Kahya	2010	Libra
38	<i>Benim Adım Ford Otosan</i>	Nalan Sakızlı	2010	Ford Otomotiv Sanayi
39	<i>Kızılay (Hilal-i Ahmer) Cemiyeti (1914-1925)</i>	Mesut Çapa	2009	Türkiye Kızılay Derneği
40	<i>100 Yıllık Eğitim Çınarı: Kabataş Erkek Lisesi 1908/2008</i>	Saadet Irmak	2009	Kabataş Erkek Lisesi Eğitim Vakfı
41	<i>Türkiye Sergicilik ve Fuarçılık Tarihi</i>	Gökhan Akçura	2009	Tarih Vakfı
42	<i>Türkiye'de Ticari Havacılık Tarihi 1909/1967</i>	Kıvanç Hürtürk Stuart Kline	2009	D Yayınları
43	<i>50. Yılında Türkiye Bankalar Birliği ve Türkiye'de Bankacılık Sistemi "1958-2007"</i>	Ekrem Keskin, Emre Alban İn an Melike Mumcu Pelin Erdönmez (haz.)	2008	Türkiye Bankalar Birliği
44	<i>75. Yılında Türk Hava Yolları 1933-2008</i>	-	2008	Elma Bilgisayar ve Basım
45	<i>Geçmişten Günümüze Posta</i>	-	2007	PTT Genel Müdürlüğü
46	<i>Osmanlı'dan Cumhuriyet'e İzmit Çuha Fabrikası 1844-1920</i>	Hilal Karavar	2007	Kocaeli Büyükşehir Belediyesi
47	<i>Samsun Belediye Tarihi</i>	Baki Sarsakal	2007	Samsun Büyükşehir Belediyesi Kültür Yayınları
48	<i>Şirket-i Hayriye (1851-1945)</i>	Murat Koraltürk	2007	İDO

Sıra	Eser Adı	Yazar	Yayın Yılı	Yayınevi
49	<i>Boğaziçinde Asırlık Seyahat Belgelerle Şirket-i Hayriye</i>	Cevat Ekici (ed.)	2007	İDO-Başbakanlık Devlet Arşivleri Genel Müdürlüğü
50	<i>Haliç'te Seyrüsefer: Haliç Vapurları Şirketi ve Faaliyetleri</i>	Ali Akyıldız	2007	Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları
51	<i>"Arı Biziz Bal Bizdedir" Düinden Bugüne Türkiye'de Arıcılık</i>	Perihan Sarıöz	2006	Balparmak
52	<i>Atatürk Orman Çiftliği'nin Tarihi</i>	İzzet Öztoprak	2006	Atatürk Araştırma Merkezi
53	<i>Fotoğraflarla Ulusal Petrol 1929-1954</i>	Halit Edip Özcan	2006	Türkiye Petrolleri A.O. Arama Daire Başkanlığı Arşiv ve Tarih Yayınları
54	<i>Cumhuriyet Döneminde Kalkınmanın Mihenk Taşı Halkevleri 1932-1951</i>	Adem Kara	2006	24 Saat Yayıncılık
55	<i>Türkiye'de Beton Prefabrikasyonun Tarihçesi</i>	M. Şinasi Acar	2006	Türkiye Prefabrik Birliği
56	<i>Kayseri Eczacılık Tarihi</i>	Halil Tekiner	2005	Türk Eczacılar Birliği
57	<i>Haliç'te Ulaşım ve Haliç Vapurları Şirketi (1909-1941)</i>	Murat Koraltürk	2005	Degrade Ajans Reklamcılık ve Yayıncılık
58	<i>Bir Öğrenci Hareketi Olarak Milli Türk Talebe Birliği</i>	Zülküf Oruç	2005	Pınar Yayınları
59	<i>TSKB'nin Öyküsü 55. Yıl</i>	Erol Üyepazarcı	2005 (2. baskı)	Türkiye Sınai ve Kalkınma Bankası
60	<i>Kastamonu Bankası T.A.Ş.</i>	Mustafa Eski	2004	Önder Matbaacılık
61	<i>DemirDöküm'de 50 Yıl</i>	-	2004	Demirdöküm A.Ş.
62	<i>İlk Çimento Fabrikamızın Öyküsü 1910-2004</i>	Murat Koraltürk Emre Dölen	2004	Türkiye Ekonomik ve Toplumsal Tarih Vakfı
63	<i>Bozkurt'tan Kur'an'a Milli Türk Talebe Birliği (MTTB) 1916-1980</i>	M. Çağatay Okutan	2004	İstanbul Bilgi Üniversitesi

Sıra	Eser Adı	Yazar	Yayın Yılı	Yayınevi
64	<i>Bir Kitle İletişim Kurumunun Tarihi TRT 1927-2000</i>	Özden Cankaya	2003	Yapı Kredi Yayınları
65	<i>Osmanlı'dan Günümüze Hayallerin Gerçekleştiği 100 Yıl</i>	Mehmet Altun	2003	İ.E. Ulagay İlaç Sanayii Türk A.Ş.
66	<i>Türkiye'de Ticaret ve Sanayi Odaları (1880-1952)</i>	Murat Koraltürk	2002	Denizler Kitabevi
67	<i>Bank-ı Osmani-i Şahane Tanzimat'tan Cumhuriyete Osmanlı Bankası</i>	Andre Autheman Ali Berktaş (çev.)	2002	Osmanlı Bankası Arşiv ve Araştırma Merkezi
68	<i>Cumhuriyet Mimarlığının Kuruluşu ve Kurumlaşması Sürecinde Türk Mimarlar Cemiyeti'nden Mimarlar Derneği 1927'ye</i>	Çetin Ünalın	2002	Mimarlar Derneği
69	<i>Koç Topluluğu'nun 75 Yılı</i>	Gökhan Akçura Lowe Lintas	2001	Koç Holding A.Ş.
70	<i>Mamulattan Markaya Arçelik Kurum Tarihi 1955-2000</i>	-	2001	Arçelik A.Ş.
71	<i>Osmanlı Sağlık Hizmetlerinde Ermeniler ve Surp Pırgıç Ermeni Hastanesi Tarihi</i>	Arsen Yarman	2001	Surp Pırgıç Ermeni Hastanesi Vakfı
72	<i>Türk İş Bankası Tarihi</i>	Uygur Kocabaşoğlu	2001	Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları
73	<i>Anadolu Tasarım Mirasının Ayak İzlerinde Türk Otomotiv Sanayii ve Tofaş</i>	Önder Küçükerman	2000 (2. baskı)	Tofaş Türk Otomobil Fabrikası A.Ş.
74	<i>İzmir Esnaf ve Ahali Bankası'ndan Egebank'a (1928-2000)</i>	Sabri Yetkin Erkan Serçe	2000	Egebank
75	<i>Osmanlı Bankası Tarihi</i>	Edhem Eldem	1999	Osmanlı Bankası
76	<i>Osmanlı'dan Günümüze Tekel</i>	Fatma Doğruel A Suut Doğruel	2000	Tekel

Sıra	Eser Adı	Yazar	Yayın Yılı	Yayınevi
77	<i>Dünden Bugüne İSFALT 1994-1999 Bir Dönemin Anatomisi</i>	-	1999	İstanbul Büyükşehir Belediyesi İstanbul Asfalt Fabrikaları A.Ş.
78	<i>Reklamcılığın İlk Yüzyılı: 1840-1940</i>	Orhan Koloğlu	1999	Reklamcılar Derneği
79	<i>Geçmişten Geleceğe Demirbank</i>	Nevin Coşar	1999	Demirbank
80	<i>Geçmişten Günümüze Konya Ticaret Odası 1882- 1999</i>	Caner Arabacı	1999	Konya Ticaret Odası
81	<i>Türkiye Cumhuriyeti Ziraat Bankası 1888-1939</i>	Yusuf Saim Atasağun	1939	Kenan Basımevi
82	<i>Cumhuriyet'ten Bugüne Türkiye Cumhuriyeti Merkez Bankası</i>	Mehmet Özdemir	1997	Türkiye Cumhuriyeti Merkez Bankası
83	<i>Osmanlı'dan Cumhuriyet'e Türk Bankacılık Tarih</i>	Haydar Kazgan	1997	Türkiye Bankalar Birliği
84	<i>135 Yıllık Bir Hazine Osmanlı Bankası Arşivinde Tarihten İzler</i>	Edhem Eldem	1997	Osmanlı Bankası
85	<i>Türkiye Cumhuriyeti Merkez Bankası</i>	Selim İlkin İlhan Tekeli	1997 (2. baskı)	Türkiye Cumhuriyeti Merkez Bankası
86	<i>Mülkiyeliler Birliği Tarihi 1946-1996</i>	Hasan Tahsin Benli	1996	Mülkiyeliler Birliği Vakfı Yayınları
87	<i>İstanbul Darülaceze Müessesesi Tarihi</i>	Nuran Yıldırım	1996	Darülaceze Vakfı
88	<i>Seka Tarihi: Türkiye Selüloz ve Kağıt Fabrikalarının Tarihsel Gelişimi</i>	Uygur Kocabaşoğlu Aydan Bulutgil Fahrettin Çiloğlu İlker Evrim Binbaş Nesim Şeker	1996	Seka
89	<i>Türk Deniz Ticareti ve Türkiye Denizcilik İşletmeleri Tarihçesi I</i>	Bayram Camcı Cezmi Zafer Şükrü Yaman (der.)	1994	Türkiye Denizcilik İşletmeleri Kültür Yayınları

Sıra	Eser Adı	Yazar	Yayın Yılı	Yayınevi
90	<i>Tarişbank Tarihi: Milli Aydın Bankası T.A.Ş.</i>	Hüsnü Erkan Sabri Yetkin Özlem Yıldırım Oktay Gökdemir N. Oğuzhan Altay	1993	Tarih Vakfı Yurt Yayınları
91	<i>Türkiye'de Piyango Tarihi ve Milli Piyango İdaresi</i>	Mete Tunçay	1993	Milli Piyango İdaresi
92	<i>Batı Anadolu'daki Türk Halıcılık Geleneği İçinde İzmir Limanı ve Isparta Halı Fabrikası</i>	Önder Küçükerman	1990	Sümerbank
93	<i>Turing: Tarihi, Sanatı, Kültürü, Müziği ve Tekniği Halka Götüren Kurum</i>	-	1989	Türkiye Turing ve Otomobil Kurumu
94	<i>Türkiye İşçi Partisi Tarihi (3 cilt)</i>	Mehmet Ali Aybar	1988	BDS Yayınları
95	<i>Anadolu'nun Geleneksel Halı ve Dokuma Sanatı İçinde Hereke Fabrikası: "Saray'dan Hereke'ye Giden Yol</i>	Önder Küçükerman	1987	Sümerbank
96	<i>Dünya Saraylarının Prestij Teknolojisi: Porselen Sanatı ve Yıldız Çini Fabrikası</i>	Önder Küçükerman	1987	Sümerbank Genel Müdürlüğü
97	<i>Türk Giyim Sanayii Tarihindeki Ünlü Fabrika "Feshane" Defterdar Fabrikası</i>	Önder Küçükerman	1988	Sümerbank Kültür Yayınları
98	<i>Türkiye Sendikacılık Tarihi</i>	Kemal Sülker	1987	Bilim Kitabevi Yayınları
99	<i>Cumhuriyet'in 75 Yıllık Sigortacısı Koç Allianz</i>	Haydar Kazgan Alkan Soyak Murat Koraltürk	(ts.)	Koç Allianz Sigprta A.Ş.
100	<i>Türk Savunma Sanayii Tarihi</i>	Tansel Zeynep Akalın Nadir Bıykoğlu (haz.)	(ts.)	İmge Tanıtım Danışmanlık

